

รายงานวิจัย

โครงการย่อย ๓

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อ
ของเยาวชนไทย

Development of Activities and Knowledge in Buddhist
Communicating with Thai Youth on Recognizing Unethical Media.

ภายใต้แผนงานวิจัย

การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
Development of Buddhist Communication Innovative Space
for Media Literacy of Thai Youth

โดย

ดร.ธนนันต์ชัย พัฒนะสิงห์ และคณะ

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765010

รายงานวิจัย

โครงการย่อย ๓

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อ
ของเยาวชนไทย

Development of Activities and Knowledge in Buddhist
Communicating with Thai Youth on Recognizing Unethical Media.

ภายใต้แผนงานวิจัย

การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

Development of Buddhist Communication Innovative Space
for Media Literacy of Thai Youth

โดย

ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์ และคณะ

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765010

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub – Project 3

Development of Activities and Knowledge in Buddhist Communicating
with Thai Youth on Recognizing Unethical Media

Under Research Program

Development of Buddhist Communication Innovative Space
for Media Literacy of Thai Youth

By

Dr.Thananchai Pattanasing and others

Buddhist Research Institute Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2565

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800765010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อ
รู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

ผู้วิจัย: ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์, พระศรีปริยัติธาดา (ทองสา ขาดิคำดี),
นิยม ขุนรอมรัมย์, ดร.ชัชชนันท์ จันวงศ์เดือน, ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร,
นางสาวบุญรัตน์ อุตสำห์

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๕

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ๒) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ๓) เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยแล้วดำเนินการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม จากนั้นสรุปผลอภิปรายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

๑. พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ทั้ง ๒ โรงเรียนคือโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลมนิศรีสะเกษและโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล โดยนำจุดร่วมของทั้ง ๒ โรงเรียนมาเป็นแม่แบบดังนี้

- ๑) การใช้หลักธรรมในการบริหาร
- ๒) การมีส่วนร่วม
- ๓) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสื่อสาร
- ๔) กระตุ้นให้รู้คิด
- ๕) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
- ๖) ประสานความร่วมมือ
- ๗) การคัดเลือกบุคคลภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด
- ๘) ใช้หลักกัลยาณมิตร

๒. สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ถอดแบบมาจาก ๒ โรงเรียนและนำไปใช้ที่อำเภอวังน้อย จังหวัดอยุธยา โดยมีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนการสอนแบบปกติและการเรียนการสอนเชิงพุทธ โดยการบรรยายเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบ เพื่อให้นักเรียนได้สื่อสารในความคิดของตนเองและถ่ายทอดให้เพื่อนในระดับเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมการสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงการสื่อสารในสังคม เพื่อให้สังคมเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้หลักพุทธธรรม เข้ามาประยุกต์บูรณาการ มีการ์ดภาพซึ่งเป็นภาพทั่วไปหลายๆใบที่นักเรียนได้เคยเห็นและให้นักเรียนมองในระยะเวลาที่สั้น เลือกการ์ดที่ถูกต้องที่สุด ผู้สอนอธิบาย ให้นักเรียนมองภาพและคิดว่าภาพนั้นที่หยิบมาตรงกับตัวเองในลักษณะไหน หลังจากนั้น ให้จับคู่เพื่อนและให้อธิบายภาพนั้นให้เพื่อนฟังและสลับกันให้เพื่อนเล่าเรื่องในการ์ดที่เพื่อนหยิบมาให้เราฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสังคม

กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้คิดจากสถานการณ์ปัจจุบันทันด่วนและเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตข้างหน้า โดยให้นักเรียนจับกลุ่ม ๔ - ๕ คน โดย ผู้สอน จะให้มีวลี เช่น “อยู่ให้ได้ , อีกสองร้อยปีข้างหน้า , เมตตา , ฉันมีความสุข, หายใจกันเถอะ ฯลฯ” เพื่อให้นักเรียนช่วยกันคิด ถ้าหากการใช้ชีวิตในปัจจุบันมีทั้ง ความสุข ความทุกข์ ปัญหา แล้วถ้าหากมีคำวลีเหล่านี้ นักเรียนจะสื่อสารให้คนในสังคม ได้รับรู้และสบายใจในแนววิถีพุทธอย่างไร? และให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด พร้อมทั้งออกมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม

๔. กิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่หลงและติดอยู่ในวังวนของโลกโซเชียลมีเดีย โดยการเสพสื่อให้มีสติ โดย ผู้สอนแจกกระดาษ A4 ให้นักเรียนทุกคน โดยตั้งคำถาม “เมื่อนักเรียนเป็นคนคนหนึ่งที่สามารถช่วยตัดไฟแต่ต้นลมในการเสพสื่อในสังคมอย่างมีสติ นักเรียนอยากจะบอกอะไรกับคนในสังคม” ให้นักเรียนอธิบายเขียนลงในกระดาษ A4 เพื่อให้ นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวหนังสือและใช้ความคิดของตนเองประกอบการสื่อสารกับตัวเอง คนใกล้ตัว คนในสังคม เพื่อจะได้เป็นเกาะป้องกันในการตกหลุมสื่อที่อันตรายในสังคม

๓. ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย พบว่าชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย รายด้าน อยู่ในระดับมาก ทั้ง ๔ ด้านคือด้านวิทยากร ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ และด้านด้านความรู้ความเข้าใจ

Research Study Title: The Development of Innovative Buddhism-related Communication Activities and Knowledge to Promote Media Literacy among Thai Youth

Researchers: Dr.Thananchai Pattanasing, Phra Sripariyatyada,Niyom.
Kunrongram, Dr.Chatsaphon Chanwongduen, Asst. Prof.
Dr.Weerachai Yossothorn., Boonyarat Utsa

Institution: Buriram Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal year: 2565

Research grants: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research is made up of the following objectives; 1) to develop activities and knowledge of Buddhism-based communication innovations, 2) to create activities and knowledge of Buddhism-based communication innovation knowledge to promote media literacy among Thai youth, and 3) to assess Buddhism-oriented media literacy of Thai youth. This research was conducted through the use of a mixed method study using descriptive research methodology which consisted of the following steps; the development of activities and knowledge of innovative Buddhism-related communications. Thereafter, a focus group discussion was conducted to create a set of activities and knowledge for Buddhism-related innovative communication methods to promote media literacy among Thai youth. A sample group was then trained and data was collected through the use of a quantitative research method to analyze the effectiveness of the training, both before and after the activity. The study was summarized through a descriptive discussion.

Results of the study revealed the following:

1. The development of activities and knowledge of Buddhism-related innovative communication methods for both of the schools, namely Chulamani Sisaket Secondary School and Surin Rajamangala School, was by utilizing the common factors of the two schools as a model, which consists of;

- 1) Applying Buddhism principles in administrative practices.
- 2) Active participation

- 3) Applying technology in communications.
- 4) Stimulate thinking.
- 5) Conduct practices as an example.
- 6) Coordinate cooperative efforts.
- 7) Selection of persons according to specified conditions.
- 8) Apply the principle of being a true friend.

2. Create a set of knowledge-based activities with regards to innovative Buddhism-related communication methods to promote media literacy among Thai whereby the researcher reproduced the model from the 2 schools and applied it in Wang Noi District of Ayutthaya province. The details of activities are as follows:

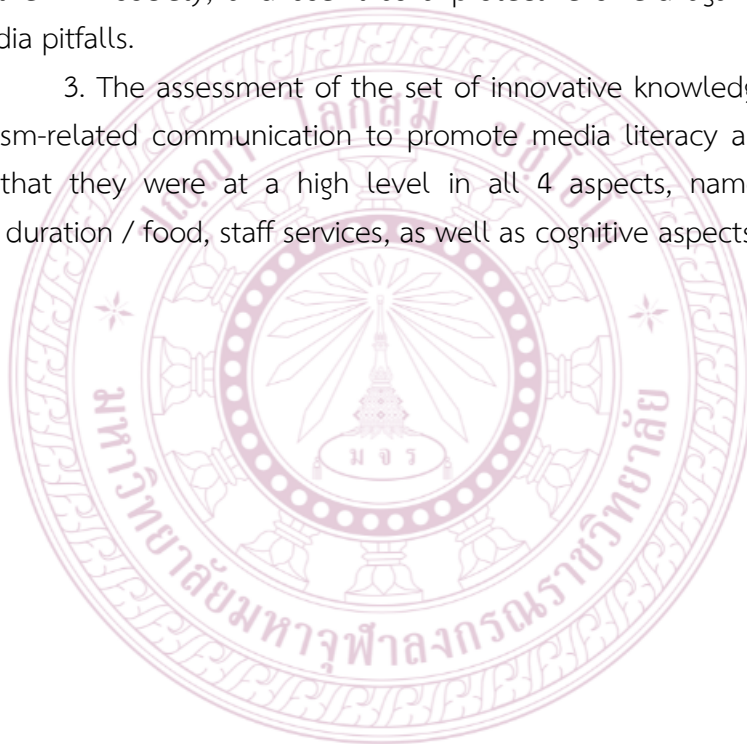
Activity 1: Communication activities for Buddhism learnings, consist of activities that allow students to learn about normal teaching practices and teachings based on Buddhist principles, by providing a comparative lecture on both types of teachings to enable the students to communicate in their own ideas and convey it to their peers at the same generational level, and thereby, express their opinions collectively.

Activity 2: Communication activities in a Buddhist society, is an activity that encourage students to make themselves understood in society through the use and integration of Buddhist principles. The activity made use of the display of several generic picture cards in which the students have seen before for a short period of time. They were then asked to choose the most pleasing card. Teachers would then explain to the students to consider the picture and think about how it matches themselves. Thereafter, the students were then asked to pair up with their friends and have them explain the picture to their friends, and then alternately their friends would narrate about their own picture card, which is as a way to exchange ideas in society

Activity 3: Communication activities for Buddhism-related livelihood, are activities that allow students to ponder about their current situation and prepare themselves for future life situations. It calls for the students to form groups of 4-5 persons, and the teacher will have mention phrases such as, “try to survive, two hundred years from now, mercy, I'm happy, let us breathe, etc., to encourage students to help each other think that if living in the present consist of happiness, suffering, and problems, how then will the students communicate to others in society to be aware of such factors and feel at ease in a Buddhism-related way? The students were also encouraged to think and discuss and exchange ideas on learning on how to live in society harmoniously.

Activity 4: Activities to drive innovative Buddhism-related communication to promote media literacy among Thai youth, is an activity that allows learners to effectively learn and keep up with the current situation, and not get caught up in the social media whirlpool. They are taught to always be mindful of the media by being distributed A4-sized papers with the question; “when a student can be one who can help nip the problem in the bud, what would they like to say to people in society?” The students were asked explain and write down their thoughts on the A4-sized paper as a way of expressing their opinions through written text, and use their own ideas to communicate with themselves, with people who are close to them in society, and use it as a protective shield against the dangerous social media pitfalls.

3. The assessment of the set of innovative knowledge-based activities of Buddhism-related communication to promote media literacy among Thai youth, revealed that they were at a high level in all 4 aspects, namely the speakers, location / duration / food, staff services, as well as cognitive aspects.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขรายงานการวิจัยอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้เนื้อหาของการวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องวิจัย ซึ่งประกอบด้วย พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร., พระสุวรรณเมธาภรณ์,ผศ.ดร. และ รศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจทานแนะนำแก้ไขให้แบบสัณฐานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน รวมถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ให้ร่วมมือและความเมตตาในการเก็บข้อมูลการวิจัย

คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีของงานวิจัยฉบับนี้ขอมอบบูชาพระคุณบิดา-มารดา และพระคุณของครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้และจริยธรรมอันดีงาม และขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์. และคณะ

๓๐ กันยายน ๒๕๖๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่ ๒ บทนำ	๒
๒.๒ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๒
๒.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๒.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๒.๔ ขอบเขตในการวิจัย	๖
๒.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๒.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเยาวชนไทย	๙
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร	๒๓
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารในพระพุทธศาสนา	๒๐
๒.๔ วิธีการสื่อสารธรรม ในพระพุทธศาสนา	๒๒
๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค	๓๓
๒.๖ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๙
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๗
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	๔๘
๓.๒ รูปแบบการวิจัย	๔๘
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง	๕๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๒
๓.๖ สรุปวิธีการดำเนินการวิจัย	๕๓

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๕๔
๔.๒ การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ	๕๔
๔.๒ การสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อ ของเยาวชนไทย	๘๗
๔.๓. การประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ เพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย	๙๒
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๔
 บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๙๗
๕.๒ สรุปผลการวิจัย	๙๗
๕.๒ อภิปรายผล.....	๒๐๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๐๔
 บรรณานุกรม	๒๐๕
ภาคผนวก	๒๐๙
ก เครื่องมือที่ใช้ในการ	๒๒๐
ข หนังสือเชิญ, รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ และรายชื่อผู้ให้ข้อมูล วิจัย	๒๒๙
ค ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัย	๒๒๒
ง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๒๒๘
จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย	๒๓๕
ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย	๒๓๘
ช ประวัติผู้วิจัย	๒๔๒

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ แนวทางการปฏิบัติโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	๕๗
ภาพที่ ๔.๒ : ตารางแนวทางการจัดกิจกรรมนวัตกรรมการเรียนการสอน	๖๓-๖๕
ตารางที่ ๔.๓ การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๘๒-๘๒
ตารางที่ ๔.๔ สรุปนวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ	๘๖-๘๗
ตาราง ๔.๕ การประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ เพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย	๙๒-๙๓
ตาราง ๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๔-๙๕

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
รูปที่ ๒.๑ แบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของแซนแนลและวีเวอร์	๒๗
รูปที่ ๒.๒ แบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของลาสเวลล์	๒๘
รูปที่ ๒.๓ แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเดวิด เค เบอร์โล	๒๙
รูปที่ ๒.๔ ไอคอนเว็บไซต์ บล็อก (Blog)	๓๖
รูปที่ ๒.๕ ไอคอนไมโครบล็อก	๓๖
รูปภาพ ๒.๖ Creative Network	๓๗
รูป ๒.๗ Passion Network	๓๗
รูปที่ ๒.๘ Collaboration Network	๓๗
รูป ๒.๙ Virtual Reality	๓๘
รูป ๒.๑๐ Professional Network	๓๙
รูปที่ ๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๔๗
ภาพที่ ๔.๑ ภาพประกอบการบูรณาการนวัตกรรมการสื่อสารโดยผู้อำนวยการโรงเรียน	๕๘
ภาพที่ ๔.๒ ภาพประกอบการสร้างนวัตกรรมลดใช้พลังงานโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	๕๙
ภาพที่ ๔.๓ ภาพประกอบกิจกรรมส่งเสริมมารยาทชาวพุทธ โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	๖๐
ภาพที่ ๔.๔ ภาพประกอบการสวดมนต์โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	๖๒
ภาพที่ ๔.๕ ภาพประกอบ การสัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์กร	๖๖
ภาพที่ ๔.๖ ภาพประกอบการสัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธีรญาณี	๖๗
ภาพที่ ๔.๗ ภาพประกอบการจัดกิจกรรมการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารโรงเรียนมัธยมจุลณี ..	๖๘
ภาพที่ ๔.๘ ภาพประกอบการลงพื้นที่โรงเรียนมัธยมจุลณีศรีสะเกษ	๖๙
ภาพที่ ๔.๙ ภาพประกอบ โรงเรียนมัธยมจุลณีศรีสะเกษ	๗๐
ภาพที่ ๔.๑๐ ภาพประกอบการสร้างนวัตกรรมลดใช้พลังงานโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	๗๔
ภาพที่ ๔.๑๑ แผนภาพประกอบ พลังความคิดของนวัตกรรมการสื่อสารที่นำไปสู่การเรียนรู้	๗๘
ภาพที่ ๔.๑๒ ภาพประกอบบทบาทผู้สอนในการเสริมสร้างสมาธิของผู้เรียน	๘๐
ภาพที่ ๔.๑๓ ภาพประกอบ การสังเคราะห์ ๓ ความรู้สู่การต่อยอดความรู้และนวัตกรรม	๘๔
ภาพที่ ๔.๑๔ ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ	๘๘
ภาพที่ ๔.๑๕ ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ	๘๘
ภาพที่ ๔.๑๖ ภาพประกอบสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ	๘๙
ภาพที่ ๔.๑๗ ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ	๙๐
ภาพที่ ๔.๑๘ ภาพประกอบกิจกรรมกิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสาร เชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย	๙๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

รายงานการวิจัยนี้ อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก โดยใช้ระบบคำย่อ ซึ่งการอ้างอิงจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๙/๒๙๐ หมายความว่า ระบุถึง พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๗๙ หน้า ๒๙๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสูตรตันตปิฎก

ที.ส. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สัลลขณธรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ส. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สัลลขณธรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มุลปนณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มุลปนณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มุลปนณาสก	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สพายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏ. ก. (บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.อฏ. ก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อสีตินิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ประดิษฐกรรมทางสังคมใหม่ หรือแม้แต่แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ หรือที่ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ทิฐิ”^๑ ก็ล้วนแต่ต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อแพร่กระจายสู่สังคมทั้งสิ้น รวมทั้งการแพร่กระจายสู่สังคมอื่นๆ ด้วยเนื้อหาในพระพุทธศาสนายังมีข้อความที่กล่าวถึงโยนิโสมนสิการและโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในตนเองของบุคคล โดยได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ถึงวิธีการสื่อสารนั้นกับการบรรลุธรรมไว้ด้วยว่า บุคคลควรจะใช้วิธีการสื่อสารกับตนเองในลักษณะใดพระพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญโยนิโสมนสิการไว้ว่า “เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายในตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมนสิการโดยแยบคายย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ”^๒ “เมื่อภิกษุมนสิการโดยแยบคายอาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป”^๓ “ไม่มีธรรมอื่นที่จะมีอุปการะมากแก่ภิกษุผู้เป็นพระเสขะเพื่อการบรรลุประโยชน์สูงสุดเหมือนกับโยนิโสมนสิการ เพราะภิกษุเมื่อเริ่มตั้งความเพียรด้วยโยนิโสมนสิการไว้ ก็พึงบรรลุความสิ้นทุกข์ได้”^๔

องค์ประกอบพื้นฐานของการสื่อสารที่ประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร (sender) ตัวสาร (message) ช่องทางการสื่อสาร (channel) และผู้รับสาร (receiver) หรือที่รู้จักกันทั่วไปแบบย่อๆว่า S-M-C-R นั้น กล่าวได้ว่าในทางพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนาให้น้ำหนักกับองค์ประกอบเหล่านี้ทุกองค์ประกอบ แต่องค์ประกอบที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญก็คือตัวสาร (message) หรือ หลักธรรมนั่นเอง โดยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมเทียบเท่ากับพระองค์เอง^๕ ดังพระดำรัสที่พระองค์ได้ตรัสกับพระวักกลีว่า “ผู้ใดเห็นพระสัทธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นบัณฑิตเห็นเรา

^๑ ทิฐิ แปลว่า ความเห็น มีความหมายรวมถึงความเชื่อ ลัทธิ ทฤษฎี ความเข้าใจตามนัยเหตุผล ข้อที่เข้ากับความเข้าใจของตน ค่านิยม รวมไปถึงอุดมการณ์ และแนวทัศนะในการมองโลกและชีวิต ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๓๕-๗๓๖.

^๒ ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๓๖๐.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕/๑๘.

^๔ ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๓๖๐.

^๕ ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

(ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นเราก็อธิษฐานว่าไม่เห็น”^๖ และดังพระดำรัสที่พระองค์ได้ตรัสกับพระอานนทีในคราวก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๗ ด้วยตัวสาร คือ หลักธรรมทั้งหลายที่พระพุทธองค์ทรงประกาศหรือทำการสื่อสาร โดยช่องทางการสื่อสารหรือวิธีการสื่อสาร หลากหลายลักษณะ เนื้อหาสารเกี่ยวกับเรื่องวิญญาน การเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรม อนัตตา และนิพพาน เหล่านี้เป็นตัวสารอันเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคำอธิบายปลีกย่อยเกี่ยวกับชีวิตและสังคม อย่างไรก็ตามก็พระพุทธเจ้าก็ทรงให้ความสำคัญกับช่องทางการสื่อสารด้วยเช่นกัน ในฐานะที่เป็นตัวกลางหรือเครื่องมือที่จะนำเนื้อหาสารไปสู่ผู้รับสาร โดยทรงให้ความสำคัญในประเด็นของตัวสื่อ (บุคคล) ที่จะไปทำการสื่อสาร เช่น ต้องเป็นพระอรหันต์^๘ การกระจายความเข้าถึงผู้รับสารในแนวกว้างหรือในเชิงของพื้นที่ ดังเช่นการที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวกไปเผยแผ่ธรรมในครั้งแรกนั้น ทรงกำหนดว่าอย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป^๙ การกระจายความเข้าถึงผู้รับสารในแนวดิ่งหรือในเชิงชนชั้น กล่าวคือทรงอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะด้วยภาษาของตน^{๑๐} ทรงห้ามยกพุทธวจนะขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต^{๑๑} เป็นต้น

ในปัจจุบันพบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการรับรู้ข่าวสารของประชาชนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากมีความก้าวหน้าและอิทธิพลเพิ่มขึ้นมาก มีการเกิดขึ้นของสื่อมวลชนใหม่ๆ หลายประเภท อาทิ สื่ออินเทอร์เน็ต ระบบโทรคมนาคม หรือเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสื่อเหล่านี้ได้ส่งผลให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงเนื้อหาข้อมูลข่าวสารได้อย่างไร้ขีดจำกัด สภาพการณ์เช่นนี้นอกจากจะส่งผลดีต่อผู้รับสารแล้ว ขณะเดียวกันก็ยังส่งผลร้ายด้วยเช่นกัน เพราะความรวดเร็วของสื่อมวลชนสมัยใหม่อาจทำให้การควบคุมสื่อและเนื้อหาสื่อที่ไม่พึงประสงค์ยากขึ้น และด้วยความซับซ้อนของสื่อเอง ก็อาจส่งผลถึงผู้รับสารบางกลุ่มที่ยังไม่มีความพร้อมในการรับข้อมูลข่าวสารบางประเภท นำไปสู่การให้ข้อมูลหรือการโน้มน้าวชักจูงใจโดยสื่อมวลชนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ สังคมจึงควรสร้างความรู้และทักษะในการเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพให้แก่ผู้รับสารหรือที่เรียกว่า การสร้างกระบวนการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) นั่นเองการสื่อสารธรรมในยุคปัจจุบัน จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง ต่อพระสงฆ์ซึ่งต้องทำหน้าที่รับผิดชอบดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในขณะนี้ เพราะท่ามกลางกระแสลัทธิวัตถุนิยมที่กำลังแพร่อิทธิพล และการเกิดขึ้นของ “สื่อสมัยใหม่” (New Media) หมายถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์และดิจิทัล ซึ่งสามารถกระจายข่าวสารไปได้รวดเร็วและกว้างไกล ตัวอย่างเช่น โมโครอิเล็กทรอนิกส์คอมพิวเตอร์ เครือข่ายการสื่อสารโทรคมนาคมต่างๆ ที่ได้รวมเอา

^๖ ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๕๔/๒๔๔.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๘ พระสาวกทั้ง ๖๐ รูปที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศพระศาสนานั้นทุกรูปล้วนแต่บรรลุนิพพานแล้วทุกรูป ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๙ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๐} ภาษาของตน คือ ภาษามคธซึ่งมีสำนวนโวหารตามแบบที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส ดูเชิงอรรถ วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

^{๑๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

เสียง ข้อความ และภาพไว้ในสื่อเดียวกัน^{๑๒} ความสามารถทางการสื่อสาร จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการประกาศศาสนาในยุคนี้ แต่ทว่า “การสื่อสารนั้นจะมีบทบาทอย่างไร มากน้อยแค่ไหน เป็นสื่อประเภทใด เป็นสารแบบไหน ฯลฯ” คำถามเหล่านี้ยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัด และเรียกร้องการศึกษา ค้นคว้าใหม่ ๆ^{๑๓} นอกจากนี้ยังรวมถึงมิติของบริบทต่างๆ ในการสื่อสารด้วย เช่นบริบทของตัวผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร บริบทของตัวสื่อ บริบทของตัวสาร กาละ/เวลาของการสื่อสาร เทศะ/พื้นที่ของการสื่อสาร และบรรยากาศทางจิตวิทยาของการสื่อสาร สิ่งเหล่านี้แม้จะมีผลต่อการทำการสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผลก็ตาม หากแต่ว่า “เป้าหมายของการสื่อสาร” นั้นจะทำหน้าที่เป็น “จรวดนำวิถี” ให้ตัดสินใจเพื่อที่จะเลือกกลยุทธ์การสื่อสาร^{๑๔} หรือกระบวนการสื่อสารนั่นเอง ในปัจจุบันมีการศึกษาวิเคราะห์วิธีการสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผลนั้น จำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเนื่องจากทฤษฎีสื่อสารมวลชนเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เพิ่งถือกำเนิดเป็นตัวตนในศตวรรษนี้เอง โดยที่ก่อนหน้านี้ มีองค์ความรู้จากสาขาวิชาอื่นๆ ที่ก่อตัวเป็นรูปร่างดำรงอยู่แล้ว เช่นสาขาที่เก่าแก่ที่สุดคือปรัชญา ศาสนา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ต่อมาที่มีอายุกลางแก่กลางใหม่คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและที่ตามมาล่าสุด คือ สังคมศาสตร์สาขาต่างๆ ในขณะที่เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาทีหลัง จึงเป็นธรรมดาของหลักการแห่งความรู้โดยทั่วไปที่ว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ย่อมมีสายใยเชื่อมโยงอยู่กับฐานความรู้เก่า^{๑๕} ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาวิธีการสื่อสารตามแนวทางพระพุทธศาสนาและทฤษฎีการสื่อสารอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะบริบทในสังคมปัจจุบัน มีความซับซ้อนและเร่งด่วนเพื่อตอบสนองให้ทันต่อความต้องการของชีวิตในโลกยุคใหม่ การสื่อสารธรรมในยุคนี้ จึงขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่นการประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ดี การใช้ภาษาที่เหมาะสมกับบริบทสังคมสมัยใหม่ หรือการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในปัจจุบันเข้าสู่ธรรม เป็นต้น และอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญมากคือ ความสามารถทางการสื่อสารของผู้ส่งสาร ที่มีความรู้ในตัวสาร และผู้รับสารเป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถเลือกช่องทาง วิธีการที่เหมาะสม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาวิเคราะห์วิธีการสื่อสารธรรมสู่คนรุ่นใหม่ ของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งเป็นพระภิกษุที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการสื่อสารธรรมในสังคมสมัยใหม่เนื่องจากการสื่อสารในในศตวรรษที่ ๒๑ สถานการณ์โลกมีความแตกต่างจากศตวรรษที่ ๒๐ และ ๑๙ ด้วยระบบการศึกษาต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริงแต่เยาวชน คนยุคใหม่ที่ห่างไกลจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้เข้าวัดฟังธรรม อยู่บ้านก็ไม่ได้สวดมนต์ทำสมาธิ ทำให้เยาวชนไม่คุ้นเคยกับการสวดมนต์ ดังนั้นจึงควรจะต้องพัฒนาเยาวชนให้มีสมาธิเพื่อการศึกษาอยู่เสมอ สอดรับกับการบริหารจัดการด้านการศึกษาแบบใหม่ในศตวรรษที่ ๒๑ กิจกรรมอย่างหนึ่งที่เยาวชนที่ควรปฏิบัติ คือ การไหว้พระสวดมนต์ ซึ่งถือเป็นกิจวัตรที่เยาวชนชาวพุทธควรจะทำให้ได้ทุกวัน อันเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ และพระธรรมคำ

^{๑๒} กาญจนา แก้วเทพ, นิคม ชัยขุนพล, คู่มือสื่อใหม่ศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖.

^{๑๓} กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, การจัดการความรู้เบื้องต้น เรื่อง “การสื่อสารชุมชน”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^{๑๔} เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๕๗.

^{๑๕} กาญจนา แก้วเทพ, สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑.

สอนที่สื่อความหมาย นำไปสู่การอธิบายการให้เหตุผลของธรรมชาติ การถ่ายทอด และการสืบต่อการสื่อความหมายในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและบทกวีไตรเข้า-เย็น เป็นการนำร่อง เพื่อปูพื้นฐานความเป็นพุทธมามกะที่ดีให้แก่เยาวชนในอนาคตสืบไป^{๑๖} เนื่องจากทักษะการกระทำและการสื่อความหมายของข้อมูลในการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจสิ่งที่ต้องการสื่อได้ชัดเจน ถูกต้องรวดเร็วและง่ายต่อการแปลความหมาย วิธีในการนำเสนอข้อมูล มีหลายวิธี เช่น การใช้ภาษาพูด ภาษาเขียน แผนภาพ แผนภูมิ แผนที่ แผนผัง ตาราง กราฟ วงจรหรือสมการ เป็นความชำนาญในการหาความสัมพันธ์เชิงปริมาณ โดยมีวิธีการนับ การคิดคำนวณโดยใช้วิธีบวก ลบ คูณ หาร การใช้ตัวเลขคิตสูตรทางวิทยาศาสตร์ขั้นตอนการจัดกระทำและการสื่อความหมายของหมายข้อมูล ๑) เลือกรูปแบบในการจัดทำนำเสนอให้เหมาะสมกับข้อมูล ๒) จัดกระทำข้อมูลตามรูปแบบที่ได้เลือกไว้ โดยอาจทำได้ดังนี้ จัดเรียงลำดับใหม่หาความถี่เมื่อมีข้อมูลซ้ำ แยกหมวดหมู่หรือประเภท คำนวณหาค่าใหม่ บรรยายลักษณะสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสถานที่ด้วยข้อความกะทัดรัดเหมาะสมจนสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ โดยการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด จากผู้ส่งไปยังผู้รับ หรือจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ๆ ให้เกิดความรู้สึก ความเข้าใจตรงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การสื่อความหมายมีลักษณะเป็นกระบวนการ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) ผู้ส่งสาร (Sender) คือผู้ที่สื่อความหมายไปยังผู้รับ ๒) สาร (Message) คือ เรื่องราวข้อมูล ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับเกิดพฤติกรรมตามที่ต้องการ ๓) สื่อหรือช่องทาง (Channel) เป็นตัวที่ทำให้เนื้อหาสาระ มีรูปร่างลักษณะที่เหมาะสมกับการไปถึงผู้รับสารได้ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน รูปภาพ ท่าทาง สัญลักษณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ เป็นต้น ๔) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้รับสารที่ผ่านมาโดยใช้ประสาทสัมผัส ทางใดทางหนึ่งในการรับ เช่น ตามองดู หูรับฟัง เป็นต้น การสื่อความหมายด้วยภาพ (Visual Communication) ใช้กันมาตั้งแต่สมัยก่อนจะประกอบด้วยภาษาพูด รูปภาพ เครื่องหมายต่าง ๆ จากสิ่งเหล่านี้ การติดต่อสื่อความหมาย ที่ใช้สายตายังสามารถรักษาหลักฐานให้ยืนยงอยู่ได้หลายสมัยในทางศิลปะอาจจะเรียกว่า เป็นภาษาสัญลักษณ์ หมายถึง ภาษาที่เกิดจากการมองเห็นด้วยรูปร่าง รูปทรง และลักษณะ ซึ่งแตกต่างจากภาษาพูดที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ การแสดงด้วยภาพมักจะแสดงออกถึงความคิดในทางที่ง่ายที่สุด ตรงไปตรงมา การถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่าง ประเทศที่ใช้ภาษาต่างกัน ภาพเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร ภาพเหมือน (Representation) หมายถึง ภาพที่แสดงถึงสิ่งที่เรามองเห็นและสังเกตได้จากสภาพแวดล้อม และประสบการณ์ ภาพสัญลักษณ์ (Symbolism) หมายถึง มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นลักษณะของสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เรามองเห็นจริงโดยทำให้ดูง่ายขึ้นและมีความหมายชัดเจน ภาพนามธรรม (Abstract) คือ การลดรายละเอียดจากสิ่งที่มองเห็นไปสู่องค์ประกอบในการมองขั้นพื้นฐาน ซึ่งความจริงแล้วการจะเข้าใจในโครงสร้างขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มองเห็น มีความสำคัญมากนอกจากนี้การสื่อสารเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ดังนั้นการสื่อสารจึงมีบทบาท ความสัมพันธ์หรืออิทธิพลต่อความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของบุคคลและของสังคม แม้ว่า ในความเป็นจริงการสื่อสารนั้นเป็นของกลางๆ ก็ตาม หากแต่ขึ้นอยู่กับว่าการสื่อสารนั้นจะถูก

^{๑๖} สมสุข นิธิอุทัย, การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๓.

นำไปใช้อย่างไร ด้วยแนวคิดอะไรและเพื่ออะไร ดังที่เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น การประกาศพระศาสนาหรือการสื่อสารทั้งหลาย ทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงทำการสื่อสารเอง หรือที่ได้ส่งพระสาวกไปทำการสื่อสารกับผู้รับสารทั้งหลาย นั้น ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในทางดีงาม เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม^{๑๗} เพราะสภาพปัจจุบันนี้ มีนักเศรษฐศาสตร์พัฒนาและนักคิดอิสระได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายตะวันตก ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ขาดความรู้พื้นฐานและความเป็นจริงเกี่ยวกับความสลับซับซ้อนของปัญหาการพัฒนา แต่ภายหลังได้มีการยอมรับพื้นฐานของรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสม ที่เสนอให้แก่ประเทศที่พัฒนาที่ทำให้ประชากรโลกเผชิญกับปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายรายได้ภายในสังคม ปัญหาทางการเมืองและสังคม มีผลกระทบการกระจายรายได้หรือโอกาสจ้างงาน เป้าหมายของการพัฒนาจะต้องบรรลุความต้องการพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การศึกษา สาธารณสุข อนามัย น้ำสะอาดและการคมนาคม^{๑๘} เนื่องจากชีวิตคือการลงทุน ตัวชีวิตคือต้นทุน สิ่งที่ได้มาหลังจากชีวิตคือกำไรทั้งหมด การเกิดมาในโลกนี้เหมือนการมาเที่ยวหรือไปเที่ยวต่างประเทศ เราชื่นชมทุกอย่างที่เห็น แต่เมื่อจะเดินทางกลับจะต้องวางทุกอย่างไว้ที่เดิม เพราะนั่นเป็นสมบัติของแผ่นดินนั้นเก็บเอาเพียงความสุข ความเบิกบานใจติดตัวกลับบ้านไปก็พอ ชีวิตในโลกนี้มีทั้งกำไรที่เป็นสินทรัพย์และกำไรที่เป็นอริยทรัพย์ สินทรัพย์เราทิ้งไว้ให้เป็นสมบัติของโลกต่อไป ให้คนอื่นได้ชื่นชมด้วยหากเรามีโอกาสกลับมาอีก เราก็มีโอกาสได้ชื่นชมอริยทรัพย์ คือ บุญ ความสุขความเบิกบานใจ อิ่มใจ พอใจเป็นสมบัติแท้ของเรา ตามเราไปได้ทุกแห่ง งานสร้างชีวิตมีความเสี่ยงเหมือนพายเรือในทะเลหลวง บางครั้งก็ราบรื่น บางครั้งลมก็โหมกระหน่ำรุนแรงเกินกำลังจะทานทน ทุกชีวิตต้องพบอุปสรรคปัญหา เราต้องตั้งสติให้มั่นคง อุปสรรคขวากหนามทางอารมณ์เป็นปัญหาหลักของชีวิต มรสุมคลื่นลมเปรียบเสมือนอารมณ์ ฉลามร้าย เปรียบเหมือนอารมณ์แห่งราคะ ตัณหา เปรียบเสมือนอารมณ์แห่งความโลภ คลื่นลม เปรียบเสมือนอารมณ์แห่งโมหะ คือความลุ่มหลงขาดสติ^{๑๙} โดยในปัจจุบันนี้การรายงานข่าวที่เป็นประจักษ์พยานชัดเจนว่าบุคคลใดมุ่งหาแต่รายได้ บุคคลนั้นจะมีความเป็นอัตตาสูง มีความยึดมั่นถือมั่น มีความเห็นแก่ตัว มีความคิดที่มุ่งผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม บางกรณีถึงขั้นคิดวางแผนกำจัดเพื่อนร่วมงานด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของที่ดินประสงค์และทำให้ตนเองมีความสุข โดยปราศจากธรรม ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุเคยแสดงธรรมไว้เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ ว่า ธรรมะนี้แหละคือการอยู่รอดของมนุษย์ ธรรม สิ่งเดียวเท่านั้น ที่ตั้งอยู่ในฐานะเป็นผู้สร้างโลก ดูแลโลก คุ้มครองโลกและเป็นความรอดอยู่ได้ของโลก ซึ่งนักการศึกษา ก็กล่าวว่า “การศึกษาเพื่อการอยู่รอด” และนักวิทยาศาสตร์ก็พูดว่า “สิ่งที่เหมาะสมที่สุดคือความอยู่รอด”^{๒๐} ในทางวัตถุยิ่งก้าวหน้าเท่าไร มันยิ่งทำให้คนไม่เป็นคนมากขึ้นเท่านั้น หัวใจ

^{๑๗} ทศนีย์ เจนวิถีสุข. การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๘.

^{๑๘} ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง, ยุทธศาสตร์การบริหารการพัฒนา (อดีต-ปัจจุบัน), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๘.

^{๑๙} ปิยโสภณ, สร้างชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๓.

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมคือทุกสิ่งที่เป็นสำหรับมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๐.

พุทธศาสนา พระพุทธเจ้าสอนให้ “ไม่กระทำความชั่ว กระทำความดี มีจิตบริสุทธิ์” แต่เราบังคับตัวเองไม่ให้ปฏิบัติไม่ได้ ทั้งที่รู้ว่า นี่ชั่ว และนี่ดี ฉะนั้นจึงเกิดปัญหาเมื่อต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ความยึดมั่น ถือมั่นเป็นหัวใจของความทุกข์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคิดรู้เท่าทันมัน^{๒๑} แล้วจะดำเนินการจัดการเรียนรู้อย่างไรให้มนุษย์คิดเป็น เมื่อท่านพุทธทาสให้คำจำกัดความ ชีวิต ว่าคือ การทำหน้าที่ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตเราต้องทำหน้าที่ อยู่ทุกกลมหายใจ การปฏิบัติธรรมก็เป็นหน้าที่ มีหลักกว่าประพจน์ให้สุจริตตั้งนั้นสติกับปัญญาทำงานคู่กัน สติระลึกรู้จักเอามาแล้วก็ส่งให้ปัญญาพิจารณา ปัญญาที่ถือว่าอันนี้จะเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมหรือความเจริญ ถ้าจะเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมก็รับหาทางจัดการป้องกันแก้ไขทันทีที่ไม่ปล่อยไว้ ส่วนอันไหนจะทำให้เกิดความเจริญก็รับจัดทำ จัดสรรจัดการสร้างสรรค์ดำเนินการขึ้นมาเลยโดยไม่มีการผัดผ่อน^{๒๒}

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยและคณะมีความสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยเพื่อเป็นแนวทางในการสื่อสารของเยาวชนไทยในอนาคตและเพื่อสร้างสร้างความรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธ
๒. เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
๓. เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑.๓ ปัญหาในการวิจัย

๑. กิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธควรพัฒนาอย่างไร
๒. ชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยเป็นอย่างไร
๓. ผลของชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ สุรินทร์, อุบลราชธานี, ศรีสะเกษ, อำเภอนายูงอุดรธานี

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๐-๒๐๕.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์, หน้า ๓๑.

ขอบเขตด้านประชากร/กลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง
กลุ่มเป้าหมายได้แก่ผู้บริหาร ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉัตรสกลเขต โรงเรียน
สุรินทร์ราชมงคล จำนวน ๑๔ รูป/คน

ประชุมกลุ่มย่อยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียน ๑๔ รูป/คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมทางการ
สื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย โดยศึกษาจากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
โดยมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้
ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview)

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันและค้นข้อมูล
โดยมีผู้เข้าร่วม ประชุมกลุ่มย่อยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียน ๑๕ รูป/คน การสนทนากลุ่มนี้
ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตามความเชี่ยวชาญเพื่อให้สมาชิกแต่ละท่านได้กล้าแสดงและแลกเปลี่ยนความ
คิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ในการใช้เครื่องมือนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อภายหลังที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์แล้ว จึงได้กำหนดจัดสนทนากลุ่มขึ้น

๓) ชุดกิจกรรมพัฒนาทักษะและองค์ความรู้นวัตกรรมทางการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อ
รู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๔) แบบสอบถาม เพื่อวัดประเมินผลก่อนและหลังกิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรม
ทางการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เยาวชนไทย หมายถึง มีอายุตั้งแต่ ๑๓ ปี - ๒๔ ปี ซึ่งเป็นช่วงการเรียนรู้และ
เปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งจะซึมซับวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งหากขาดภูมิคุ้มกันศีลธรรมและจริยธรรมที่ดี
ย่อมมีโอกาสที่จะก้าวพลาดไปสู่หลุมพรางของโลกที่เฝ้าฝันและชักจูงเด็กและเยาวชนไปในทางที่
เสียหาย

การรับรู้ หมายถึง การแปลความหมายจากการสัมผัส มีสิ่งเร้ามากระทบกับอวัยวะ
รับสัมผัสทั้งห้า และส่งกระแสประสาท ไปยังสมอง เพื่อการแปลความกระบวนการของการรับรู้

การรู้ทัน หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของ
ผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับ
ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้อย่างรู้เท่าทัน ในการวิจัยนี้
หมายถึง การรู้เท่าทันต่อการสื่อสารเท่านั้น

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการติดต่อส่งข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริงความเห็น
ตลอดจนท่าทีความรู้สึกต่างๆ ระหว่างบุคคล รวมถึงกับตนเองด้วย โดยการใช้ถ้อยคำกริยา ท่าทาง
สัญลักษณ์ หรือความรู้สึกนึกคิด ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างหนึ่งอย่างใด

การรู้เท่าทันการสื่อสาร หมายถึง การอ่าน การดู การฟัง การรับรู้สื่อสารให้ถูกต้อง
เป็นจริง หรือเท็จ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ เพื่อพัฒนาทักษะในการเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์

สื่อ การตีความเนื้อหาของสื่อ การประเมินค่าและเข้าใจผลกระทบของการสื่อสาร รวมถึงความสามารถในการสื่อสารให้เกิดประโยชน์ได้ในทางที่ถูกต้องมีเหตุและผล

สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ เห็นถูกต้อง และมีความเข้าใจอันถูกต้อง ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำอันถูกต้องโดยประการทั้งปวง มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความเห็นถูกต้องเกี่ยวกับการสื่อสาร ตามหลักสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนา

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้กิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธ
๒. ได้ชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
๓. ได้ทราบผลชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธ เพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยเพื่อให้ได้ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเยาวชนไทย
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารในพระพุทธศาสนา
- ๒.๔ วิธีสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนา
- ๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโซเชียลเน็ตเวิร์ค
- ๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเยาวชนไทย

๒.๑.๑ ความหมายของเยาวชน

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ก็ย่อมมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองเท่าเทียมกับผู้ใหญ่ บางครั้งอาจทำให้ดีกว่าผู้ใหญ่บางคนเสียอีก ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนในการกระทำของเขา เมื่อเขามีพฤติกรรมที่ดีงามทางกาย วาจาและจิตใจแล้ว ย่อมเป็นผู้ประเสริฐได้ เนื่องจากวัย หรือไม่ใช่ตัวชี้วัดทางพระพุทธศาสนาเลยว่า คนดีจะต้องเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น เด็กและเยาวชนก็ทำได้เช่นกัน ดังคำอุปมาอุปมัยในขุททกปิฎกชาดก ว่า “หงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง ฟาน ย่อมกลัวราชสีห์ทั้งนั้น จะถือเอาร่างกายเป็นประมาณไม่ได้ ฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น ถ้าแม่เด็กมีปัญญาก็เป็นผู้ใหญ่ได้ คนโง่ถึงร่างกายใหญ่โต ก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้”^๑

อย่างไรก็ตาม เยาวชนจึงเป็นบุคคลผู้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อมวลมนุษย์ ดังที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ของสังคมว่า คือ ผู้ที่เป็นสัตบุรุษ หรือ คนดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเอง จะทำให้สังคมน่าอยู่และโลกมีคนดีเพิ่มมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงมีความสำคัญต่อครอบครัวและสังคมโลก ดังความตอนหนึ่งว่า “เยาวชนที่พึงปรารถยานั้น แม้จะยังมีมากเท่าไร ก็ไม่มีอาการคับโลกหรือรกโลก เพราะในปัจจุบันมีปัญหาเรื่องคนจะล้นโลก แล้วจะไม่มีอะไรกิน จะไม่มี

^๑ ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๕๓/๗๖.

อะไรใช้สอย หากขาดสัสตบุรุษแล้ว จะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง คนที่บกพร่องต่อหน้าที่นั้นแหละ เป็นคนรกลโลก แต่หากเป็นสัสตบุรุษ คนดีก็จะให้โลกน่าอยู่ยิ่งขึ้น”^๒

ตามหลักพุทธธรรม “เยาวชน” ไม่ได้เรียกตรงตามศัพท์ แต่จะเรียกว่า “เด็ก”, “กุลบุตร” (เยาวชนชาย), “กุลธิดา” (เยาวชนหญิง), เรียก “ยุวและยุวดี” หมายถึง ชายหนุ่มหญิงสาว^๓ และเรียกรวมกันว่า “บุตรธิดา” ก็มี ดังปรากฏในสังคาลสูตร^๔ ว่าบุตรธิดา หรือเยาวชนนั้น พึงทำหน้าที่ ๕ ประการต่อบิดามารดาของตนเอง คือ ๑) รู้จักเลี้ยงตอบแทนด้วยปัจจัย ๔ และน้ำใจอันงาม ๒) รู้จักช่วยเหลือกิจจำเป็นต่างๆ ๓) รู้จักรักษาชื่อเสียงตระกูลไว้ได้ ๔) รู้จักทำตนให้เหมาะสมที่จะสืบทอดสมบัติ และ ๕) รู้จักทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่านเมื่อล่วงลับไปจากโลกนี้แล้ว ฉะนั้น ศัพท์ว่า “เยาวชน” ตรงๆ ในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่ค่อยปรากฏนัก

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยนัยแห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ มาตรา ๔ แล้ว แบ่งเป็น ๒ ศัพท์ ได้แก่

(๑) คำว่า “เด็ก” โดยคำนิยาม หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกินกว่า ๗ ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน ๑๐ ปีบริบูรณ์

(๒) ส่วนคำว่า “เยาวชน” โดยคำนิยาม หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกินกว่า ๑๐ ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปี และไม่ได้หมายถึง บุคคลผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส^๕ และความหมายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖ ให้ความหมายว่า “บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส”^๖

๒.๑.๒ ความสำคัญของเยาวชน

รัฐให้ความสำคัญต่อเยาวชนเป็นอย่างดี และต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติธรรมของเยาวชนไทย สรุปเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑. มีการปรับปรุงหลักสูตรสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและจริยธรรมให้เหมาะสม เพื่อให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรม มีความศรัทธาเลื่อมใส และประพฤติตนตามหลักพุทธธรรม ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๒. รัฐขอความร่วมมือไปยังสื่อมวลชน เพื่อให้นำเสนอสิ่งที่เหมาะสม เพราะสื่อมีบทบาทอีกทางหนึ่ง เพื่อส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่

^๒ รุ่ง แก้วแดง, **ธรรมสำหรับครู : พุทธศาสนิกชน**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๐.

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

^๔ **ที.ปา. (ไทย)** ๑๑/๒๑๒/๒๖๗.

^๕ ทศนีย์ ทองสว่าง, **สังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓๕ - ๒๓๖.

^๖ สำนักนายกรัฐมนตรี, **พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖**, ประกาศเมื่อ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖, มาตรา ๔, หน้า ๑.

ดีแก่เยาวชน เช่น รายการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนา จริยธรรม ช่วยเปลี่ยนทัศนคติที่ผิดและค่านิยมที่ไม่ดี^๙

เพราะฉะนั้น เด็กและเยาวชน จึงเป็นบุคคลที่เกิดมาพร้อมกับการได้รับสถานภาพเป็น “ลูก” เป็นอันดับแรก และมีสถานภาพต่างๆ ต่อมาโดยลำดับ เมื่อเข้าโรงเรียน ก็เรียกว่า “นักเรียน, นักศึกษา, นิสิต” เป็นต้น เมื่อเจริญเติบโตขึ้นมาอีกระดับก็เรียกว่า เป็น “พลเมือง” เมื่อเข้าสู่พระพุทธศาสนาก็เรียกว่า “พุทธศาสนิกชน” เด็กและเยาวชน จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันต่างๆ ทางสังคมในฐานะเป็นสมาชิก และเมื่อเติบโตขึ้น ก็มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมมากขึ้น เช่นเดียวกัน^{๑๐} ฉะนั้น รากฐานของสังคมจึงมาจากเด็กและเยาวชนก่อนเป็นเบื้องต้น ซึ่งพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนใน ๕ ด้านด้วยกัน ดังต่อไปนี้

๑) เป็นที่ยินดี ที่รัก และสืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ไว้

แม้แต่เทวดาก็ได้แสดงภาพชัดไว้ว่า “คนมีบุตรย่อมยินดีเพราะบุตร” เหมือนคนมีโคกระบือเขาก็ยินดีเช่นเดียวกัน และแสดงเทวดาภาพชัดต่อไปอีกว่า “ความรักเสมอด้วยบุตรไม่มี”^{๑๑} นั้น ก็หมายความว่า บุคคลเป็นที่ยินดีและเป็นที่ทำให้ความรักในครอบครัวยิ่งไปกว่าบุตรธิดาของผู้ปกครองไม่มีอีกแล้ว เพราะท่านหวังความเจริญต่อเด็กและเยาวชนของตนให้เจริญก้าวหน้าโดยทำหน้าที่ตามหลักทศ ๖ เช่นให้การส่งเสริมศึกษา สอนให้ปรับปรุงตนให้ดี และให้รู้จักหลักเว้นความชั่ว เพื่อบรรเทาทุกข์ เป็นต้น^{๑๒} ไม่เพียงแต่เท่านั้น เด็กและเยาวชน ยังเป็นผู้รองรับไว้ซึ่งมนุษยชาติ ดังคำบาลีว่า “ปุตตา วตฺถุ มนุสฺसानิ” แปลว่า “บุตรนั้นแหละเป็นที่รองรับความเป็นมนุษย์เอาไว้”^{๑๓} หมายถึง ถ้าไม่มีบุตรธิดาแล้ว มนุษย์เราก็จะหมดเผ่าพันธุ์ไปโดยปริยาย เพราะไม่มีใครมาสืบทอดต่อกันไป ไม่สามารถจะรักษาเผ่าพันธุ์มนุษย์ไว้ได้เลย

๒) เป็นคนรับภาระกิจต่อจากผู้ใหญ่

เมื่อพวกเขาเจริญวัยเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าแล้ว จะต้องรับภาระสำคัญต่างๆ ต่อจากบรรพบุรุษ คือ ผู้ใหญ่ในปัจจุบันที่ปฏิบัติกันอยู่ในทุก ๆ ด้าน คือ รับภาระทั้งในครอบครัวและภาระทางสังคม^{๑๔} ดังคำกล่าวที่ว่า “เด็กในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้า” เพราะฉะนั้น เด็กและเยาวชน จึงเป็นความหวังของผู้ใหญ่ และเป็นความหวังของสังคม จึงมีความ สำคัญทั้งต่อการสืบทอดกิจกรรมของตระกูล ตามหน้าที่ของบุตรธิดา^{๑๕}

^๙ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, แผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการพัฒนาจิตใจ, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๑๐} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^{๑๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒ - ๑๓ /๑๒ - ๑๓.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒ - ๒๑๓.

^{๑๓} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๖๓/๕๐.

^{๑๔} อ.ป.ญจ. (บาลี) ๒๒/๕๘/๗๘.

^{๑๕} พระมหาเดชศักดิ์ ธีรปญโญ (โพธิชัย), “จริยศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๘.

๓) เป็นคนคอยดูแลรับใช้ผู้ปกครอง

ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน มีความประสงค์หรือความหวังในใจทุกคนว่า ต้องการให้บุตรธิดาของตนนั้นแหละ มาเลี้ยงดูตอบแทนคุณ เมื่อยามแก่เฒ่าชราภาพลง สามารถช่วยเหลือกิจการงานในตระกูลให้ดำรงอยู่ได้ รักษาทรัพย์ไว้ได้ ดำรงตระกูลให้อยู่อย่างมั่นคงถาวร และที่สำคัญยิ่ง คือ เมื่อถึงคราวที่ท่านถึงแก่กรรมสิ้นชีวิตไป ก็อยากจะให้บุตรธิดานั้นมาทำบุญอุทิศไปให้ ถึงจะมีญาติพี่น้องมากมาย แต่ก็ไม่สนิทใจเท่ากับสมาชิกในครอบครัวทำบุญให้ จึงเป็นความหวังอย่างยิ่งของท่าน^{๑๔}

๔) เป็นผู้ยังความปลื้มปิติยินดีให้เกิดขึ้นแก่บิดามารดา

เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางของครอบครัว เป็นหัวใจที่ทำให้บิดาและมารดา พึงตระหนักในการกระทำต่างๆ เพราะความรัก และความห่วงใย และทำหน้าที่การทำงานทุกอย่างด้วยความลำบาก กียอมทำ เนื่องจากผลที่ได้นั้น ทำให้ท่านเหล่านั้น เกิดปิติยินดีเมื่อได้พบหน้าบุตรธิดาของตน ถ้าครอบครัวใดไม่มีบุตรธิดาแล้ว ท่านเปรียบเหมือนกับคนมีทุกข์เหมือนตนรกรทั้งเป็นเลยเพราะเห็นคนอื่นมี แต่ตนไม่มี ด้วยขาดบุตรธิดาไว้ชื่นชมยินดีนั่นเอง และขณะเดียวกันเมื่อได้บุตรธิดาที่กตัญญูต่อผู้ปกครองแล้ว ก็อุทิศท่านขึ้นจากนรกได้^{๑๕}

๕) เป็นผู้สามารถทำให้บิดามารดาเข้าถึงหลักศีลธรรมอันดีงามได้

อภิชาติบุตรนั้น ได้รับการยกย่องว่า เป็นยอดของบุตรธิดาในทางพระพุทธศาสนา เพราะสามารถทำให้บิดามารดานั้น เป็นคนที่มี ศรัทธา มีศีล มีการทำบุญให้ทาน และมีปัญญา^{๑๖} ซึ่งความสำคัญที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน ควรเอาใจใส่ดูแลพัฒนาการทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ อย่าปล่อยปละละเลยให้เขาเจริญตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เนื่องจากวุฒิภาวะของพวกเขา แม้พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสไว้ว่า “เด็กเป็นคนไร้เดียงสา ไม่มีความรู้สึกรู้สีกนัก คิดว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด แต่มีเพียงอนุสัย คือ กิเลสที่ฝังลึกอยู่ในสันดานเท่านั้น”^{๑๗}

๒.๑.๓ ธรรมชาติของเยาวชน

ธรรมชาติของเยาวชน หรือลักษณะของเยาวชน สิ่งที่เราควรทราบอย่างยิ่งสำหรับตัวของวัยรุ่นเองและผู้ที่เกี่ยวข้องก็ตาม เพื่อช่วยให้เด็กผ่านพ้นวัยนี้อย่างปลอดภัย ตลอดจนผู้ปกครองจะได้อบรมและปกครองเยาวชนได้อย่างถูกต้อง โดยผมขอยกธรรมชาติของเยาวชนที่เห็นเด่นชัดขึ้นมาลักษณะมีดังนี้

ความต้องการของวัยรุ่นนี้ ขึ้นอยู่กับค่านิยม (Value) ทศนคติ ที่แต่ละคนยึดถือ ส่วนใหญ่ก็มักจะยึดถือค่านิยมในกลุ่มที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การรับน้องใหม่เป็นค่านิยมที่ดี แต่ในปัจจุบันกลับเปลี่ยนเป็นค่านิยมที่แอบแฝงไปด้วยวิธีการอันลามก ผิดประเพณีต้อนรับน้องใหม่ทั้งดงาม และเป็นไปในทางอนาจารมากกว่าจะพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้น จึงต้องมีความเข้าใจว่าเยาวชนหรือวัยรุ่นนั้น เขามีความต้องการที่หลากหลาย ทั้งด้านร่างกาย สิ่งแวดล้อม บุคคลที่เกี่ยวข้อง

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวที เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^{๑๖} ชู.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๓๘๙/๒๖๑.

^{๑๗} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๕๔/๑๒๔.

และด้านจิตใจ แต่วัยรุ่นนั้นจะอิงกลุ่มเป็นหลักถ้ากลุ่มเพื่อนว่าอย่างไรก็มักจะมีค่านิยมตามกันไป พอสรุปความต้องการของเยาวชนหรือวัยรุ่น ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องการความรัก คือ อยากให้บิดามารดารัก อยากให้เพศตรงข้ามรัก อยากให้คนที่เกี่ยวข้องกับตนเองรักตน

(๒) ต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแสดงออกทางการ เล่น กีฬา เช่น เล่นฟุตบอล เทนนิส และบันเทิง เช่น ร้องเพลง ประกวดเชียร์ลีดเดอร์ เป็นต้น

(๓) ต้องการความเป็นอิสระ คือ ไม่อยากให้ผู้ใหญ่คอยแนะนำ หรือชี้ทางให้

(๔) ต้องการได้รับการยกย่อง คือ อยากได้ชื่อเสียง อยากให้สังคมยอมรับตน อยากให้เพื่อน ๆ ยอมรับความสามารถของตนเอง

(๕) มีอุดมคติสูง คือ เป็นพวกอุดมคตินิยม แต่ขาดประสบการณ์ในชีวิตจริง จึงอาจตกเป็นเครื่องมือของคนพาลได้ง่าย และเชื่อคนง่าย เพราะรู้แต่ตำราไม่รู้จิตใจของคน

(๖) มีความสนใจเรื่องเพศและเพื่อนต่างเพศ คือ ให้ความสนใจเรื่องเพศศึกษามากเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นวัยรุ่นหญิงหรือวัยรุ่นชาย เช่น ชอบดูภาพอนาจารทางอินเทอร์เน็ต ชอบดูภาพยนตร์เกี่ยวกับเรื่องเพศ เป็นต้น จึงควรให้คำแนะนำเขาว่า อย่าซิงสุกก่อนห้าม

(๗) ต้องการการรวมกลุ่ม คือ เพื่อนเรียนคณะใดก็อยากจะเรียนด้วย เพื่อนไปทำงานอะไรก็อยากจะไปทำงานนั้นด้วย เป็นต้น

(๘) ต้องการการยอมรับจากผู้ใหญ่ คือ อยากให้ผู้ใหญ่ยอมรับความรู้ ความสามารถของตนเอง ว่าสามารถทำงานได้ดีเช่นเดียวกับท่านแล้ว

(๙) ต้องการแบบอย่างที่ดี คือ อยากเห็นตัวอย่าง แบบอย่างในทางสังคมที่ดี เป็นบุคคลตัวอย่าง เป็นปูชนียบุคคลที่น่าเคารพ ยกย่อง มีผลงาน และมีความดีปรากฏต่อสังคม

(๑๐) ต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง คือ อยากให้ผู้ใหญ่รับประกันว่าจะไม่ทำโทษตนเมื่อทำผิด และอยากให้ท่านให้อภัยเมื่อทำผิดลงไปแล้ว

(๑๑) ต้องการประสบการณ์ใหม่ๆ คือ อยากคบหาเพื่อนต่างเพศ อยากเรียนรู้เรื่องราวที่ผู้ใหญ่ห้ามปรามไว้ เช่น ไม่ให้สูบบุหรี่ แต่เยาวชนก็ต้องการทดลองสูบ เป็นต้น

(๑๒) ความรู้สึกรุนแรง คือ อารมณ์ที่เกิดจากความสมหวังก็จะดีใจสุดขีด และถ้าผิดหวังก็จะแสดงอารมณ์เสียใจอย่างสุดชีวิตเช่นกัน บางรายถึงกับฆ่าตัวตายเมื่อรู้ว่าตนสอบไล่ไม่ผ่าน

(๑๓) ต้องการมีอนาคต และต้องการความสำเร็จในชีวิต คือ มีความฝันต่างๆ นานา เช่น เรียนจบแล้ว อยากจะเป็นแพทย์ เป็นทหาร เป็นตำรวจ วิศวกร ครู เป็นต้น^{๑๔}

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตะวันตกสมัยใหม่

การสื่อสารมีบทบาทมายาวนานในประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ในแวดวงของนักนิเทศศาสตร์นั้นในบางส่วนก็ได้เริ่มมีการก้าวตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสการพัฒนาระลอกใหม่

^{๑๔} สุพัฒนา สุภาพ , รศ.,สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓ - ๔๕.

จากจุดยืนของนักนิเทศศาสตร์ เชื่อว่า ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาแบบใดอย่างไร การสื่อสารต้องมีบทบาทเข้าไปร่วมอยู่ด้วยเสมอ แต่ทว่า การสื่อสารนั้นจะมีบทบาทอย่างไร มากน้อยแค่ไหน เป็นสื่อประเภทใด เป็นสารแบบใด ฯลฯ คำถามเหล่านี้ยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัด และเรียกร้องให้มีการศึกษาค้นคว้าใหม่ ๆ^{๑๙} การสื่อสารจะถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมและขยายกระบวนการพัฒนานั้นๆ ผลักดันให้สังคมพัฒนาไปตามเป้าหมายที่วางไว้ เมื่อคนในสังคมมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในตัวบุคคลและสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาต่อไป^{๒๐}

๒.๒.๒ ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร หมายถึงการกระทำร่วมกันในบางสิ่งบางอย่าง คือการถ่ายทอดหรือการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ความคิดซึ่งกันและกันของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

วิลเบอร์ ชรัมม์ (Wilbur Schramm) อธิบายว่า การสื่อสารคือการมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร

ชาร์ลส์ อี. ออสกู๊ด (Charles E. Osgood) กล่าวว่า การสื่อสารจะเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้ส่งสาร มีอิทธิพลต่ออีกฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้รับสาร โดยใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งถูกส่งผ่านสื่อที่เชื่อมระหว่างสองฝ่ายเข้าด้วยกัน

วอร์เรน ดับเบิลยู. วีเวอร์ (Warren W. Weaver) อธิบายว่า การสื่อสารมีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคน ๆ หนึ่ง อาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง การสื่อสารจึงไม่หมายความว่าเพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงดนตรี ภาพ การแสดง บัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย^{๒๑}

ปรมะ สตะเวทิน ให้ความหมายว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดสาร จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านสื่อใดสื่อหนึ่ง^{๒๒}

จากความหมายต่างๆ ข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสาร (message) จากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (source) ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel) ต่างๆ ทั้งวงจรรายและวงจรราย

๒.๒.๓ องค์ประกอบของการสื่อสาร

สำหรับองค์ประกอบของการสื่อสารโดยทั่วไปมี ๔ ประการ^{๒๓} คือ

๑. ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้เริ่มต้นการสื่อสาร (เริ่มต้นสร้างและส่งสารไปยังผู้อื่น) ในการสื่อสารครั้งหนึ่ง ๆ นั้น ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เข้ารหัส (Encoding) อันเป็นการแปลสารให้อยู่ในรูป

^{๑๙} กาญจนา แก้วเทพและคณะ, การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่องสื่อสารชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^{๒๐} จินตวิทย์ เกษมสุข, การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๓.

^{๒๒} ปรมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

^{๒๓} ศุภรัตน์ ฐิติกุลเจริญ, ทฤษฎีการสื่อสาร, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔.

ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์คิดสร้างขึ้นแทนความคิดได้แก่ ภาษา(ภาษาพูด,ภาษาเขียนหรืออวัจนภาษา) และ อากัปกริยาท่าทางต่าง ๆ (อวัจนภาษา) สารที่ถูกเข้ารหัสแล้วนี้จะถูกผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยผ่านทางติดต่อทางใดทางหนึ่ง

๒. สาร (Message) คือ เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษา หรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สาร จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้น และต้องการจะส่งหรือถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การรับรู้ของผู้อื่น (ผู้รับสาร) การส่งสารนั้น ก็โดยการที่ผู้ส่งสารแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างเพื่อแทนความคิดที่เกิดขึ้น พฤติกรรมที่ว่านี้เช่น การพูด การเขียน การวาดการแสดงอาการหรือกริยาอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ และ พฤติกรรมในการแสดงออกซึ่งความคิดนี้ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับทักษะของผู้กระทำทั้งสิ้น

๓. ช่องทางการสื่อสาร หรือ สื่อ (Channel) ในการสื่อสารใด ๆ ก็ตาม ผู้ส่งสารย่อมต้องอาศัยช่องทางหรือสื่อให้ทำหน้าที่นำสารไปยังผู้รับสาร โดยทั่วไปแล้วสารที่ถูกผู้ส่งสารถ่ายทอดไปยังผู้รับสารจะเข้าไปสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์โดยผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง หรือหลายทาง ได้แก่ ทางการเห็นโดยประสาทตา ทางการได้ยินโดยประสาทหู ทางการได้กลิ่นโดยประสาทจมูก ทางการสัมผัส โดยประสาทกาย และทางการลิ้มรสโดยประสาทลิ้น ถ้าพิจารณาในแง่แล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคล ๒ คนที่อยู่ต่อหน้ากัน สารก็จะผ่านช่องทางเหล่านี้ไปสู่การรับรู้ของผู้กระทำการสื่อสาร ทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ในการสื่อสารสำหรับคนที่อยู่ห่างไกลกัน มนุษย์ไม่สามารถจะอาศัยทางติดต่อที่มนุษย์มีอยู่ได้ มนุษย์จึงได้สร้างสื่อขึ้นมาเป็นเครื่องช่วยให้การติดต่อระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารมีความเป็นไปได้ มองในแง่ที่เราจะเห็นได้ว่า แม้คำว่า "ช่องทาง" และคำว่า "สื่อ" จะมีความหมายใกล้เคียงกัน และอาจใช้แทนกันได้ แต่แท้ที่จริงแล้วคำทั้ง ๒ มีความหมายแตกต่างกัน คำว่า "ช่องทาง" หมายถึงทางซึ่งทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อกันได้ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่วน "สื่อ" นั้น หมายถึงสื่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ อากาศ แสง เสียง ตลอดจนอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มนุษย์คิดขึ้น เพื่อใช้ติดต่อส่งสารไปถึงกันและกัน

๔. ผู้รับสาร (Receiver) เป็นองค์ประกอบประการสุดท้ายในกระบวนการของการสื่อสารและเป็นองค์ประกอบ สำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารใด ๆ ก็ตามจะไม่ประสบผลสำเร็จได้เลยหรืออาจประสบผลสำเร็จไม่เต็มที่ ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสาร

๒.๒.๔ .ทฤษฎีการสื่อสาร

เมื่อกล่าวถึงคำว่าทฤษฎี แสดงให้รู้ได้ว่าได้มีการทดลองใช้งานมาแล้ว จนเป็นที่ยอมรับในวงการนักการสื่อสารมาพอสมควรแล้ว ดังนั้นทฤษฎีการสื่อสาร จึงหมายถึง คำอธิบายข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ของกระบวนการสื่อสารที่ตรวจสอบแล้ว หรือยอมรับกันแล้วตามสมควร นั่นก็คือยอมรับว่าหากเกิดปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกอธิบายแต่ทฤษฎีการสื่อสารขั้นพื้นฐานเท่านั้น ทั้งนี้เพียงเพื่อให้เห็นถึงแนวคิดทางการสื่อสารตะวันตกสมัยใหม่บ้างเท่านั้น เพราะโดยประเด็นเนื้อหางานวิจัยในบทนี้ จะมุ่งเน้นไปที่วิธีการสื่อสารในพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ และทฤษฎีการสื่อสารที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็น

ทฤษฎีแบบง่าย ๆ เหมาะที่จะนำไปจัดประเภทหมวดหมู่ของการสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกคัมภีร์ทางศาสนาต่อไป

๒.๒.๕ ทฤษฎีการสื่อสารขั้นพื้นฐานที่แบ่งตามขนาดของสังคม (Social Organization) หรือ จำนวนผู้เข้าร่วมในกระบวนการสื่อสาร มีทฤษฎีต่างๆ ดังนี้คือ^{๒๔}

๑. การสื่อสารภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Communication) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นในบุคคลเพียงคนเดียว ที่เกิดขึ้นภายในตัวของบุคคล มีคนเพียงคนเดียวที่กระทำหน้าที่ในการสื่อสาร คือเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในระบบประสาทและความนึกคิดของบุคคล คลุมไปถึงโครงสร้างของความคิด (Cognitive structure) การพัฒนาด้านสติปัญญา (Intellectual development) การรับรู้ (Perception) การเรียนรู้ (Learning) การแปลข่าวสาร (Interpretation) และการรับรอง (Recognition)

๒. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นกระบวนการของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสองคน (Dyadic) หรือ มากกว่านั้นขึ้นไป อาจเป็นกลุ่มย่อย (Small-group) ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง (direct) และเป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว (person-to-person) หรือเป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication)

๓. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large group Communication or Public Communication) เป็นการสื่อสารที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากซึ่งมารวมอยู่ในที่เดียวกัน หรือ ใกล้เคียงกัน ผู้ส่งสารกับผู้รับสารอยู่ห่างไกลจากกัน บางทีเรียกว่า การสื่อสารสาธารณะ

๔. การสื่อสารในองค์การ (Organizational Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างผู้ที่เป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานที่เป็นทางการ มีวัตถุประสงค์ นโยบาย มีการจัดองค์การมีการแบ่งงานกันทำ เพื่อปฏิบัติการกิจขององค์กรหรือหน่วยงานให้บรรลุเป้าหมาย

๕. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) ปัจจุบันการสื่อสารมีความสลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก เป็นสังคมของข้อมูลข่าวสาร (Information Society) มากขึ้น จึงต้องอาศัยระบบการสื่อสารมวลชน (Mass Communication) และเทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ ๆ

๒.๒.๖ แบบจำลองของทฤษฎีการสื่อสาร

แบบจำลองการสื่อสารที่จะกล่าวในที่นี้ จะมีเพียง ๕ แบบจำลอง จากหลาย ๆ แบบจำลองที่เป็นแบบจำลองหรือทฤษฎีการสื่อสารขั้นพื้นฐานที่สำคัญ ๆ ดังนี้^{๒๕}

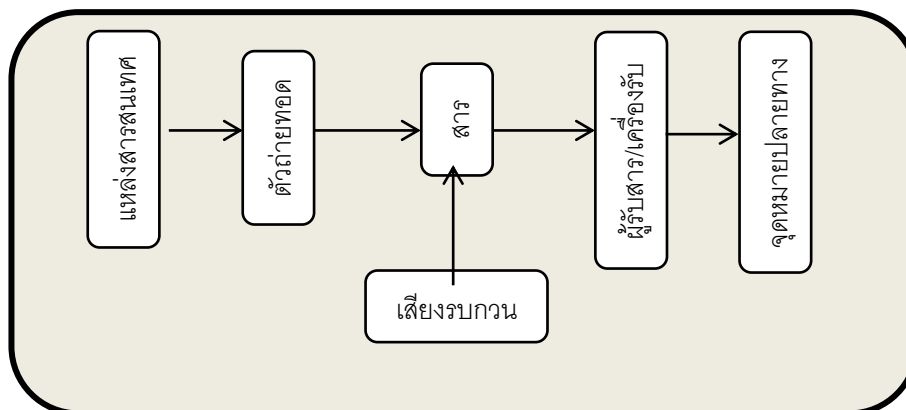
๑. แบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของแชนนันและวีเวอร์

แชนนัน (C. Shannon) และวีเวอร์ (W. Weaver) ได้สร้างแบบจำลอง การสื่อสารขั้นพื้นฐาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งถือเป็นแบบจำลองที่รู้จักกันแพร่หลายในวงการสื่อสารยุคเริ่มต้นในชื่อว่า แบบจำลองการสื่อสารเชิงทฤษฎีคณิตศาสตร์ (The Mathematical Theory of Communication) แนวความคิดของแชนนัน นักคำนวณด้านวิศวกรรมไฟฟ้า และเพื่อนร่วมงานที่เชื่อว่า วีเวอร์นั้นเป็นแบบจำลองกระบวนการสื่อสารทางเดียวในเชิงเส้นตรง คือ ถือว่าการสื่อสารเกิดขึ้น

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙-๓๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒-๓๙.

จากการกระทำของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งองค์ประกอบของการกระทำการสื่อสารตามแบบจำลองของแชนน์และวีเวอร์ มีด้วยกัน ๖ ประการ ตามแผนภาพดังนี้

รูปที่ ๒.๑ แบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของแชนน์และวีเวอร์

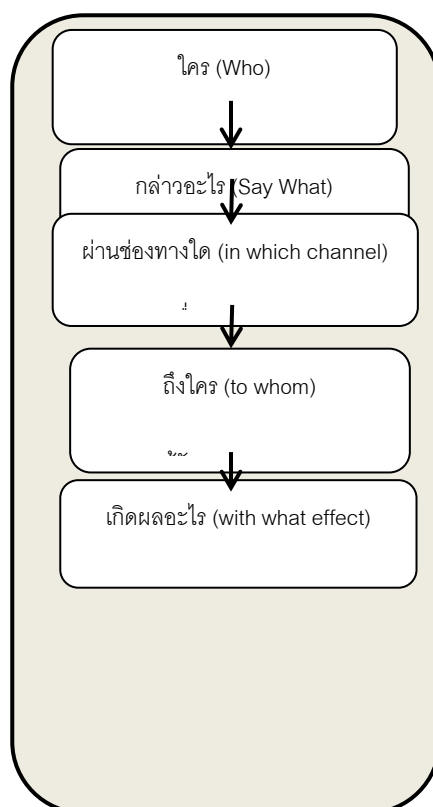
จากแบบจำลองนี้ จะเห็นได้ว่า "แหล่งสารสนเทศ" จะทำหน้าที่ สร้างสารหรือเนื้อหาข่าวสารซึ่งอาจเป็นรูป คำพูด ข้อเขียน ดนตรี หรือ รูปภาพ เป็นต้น ซึ่งสารนี้จะถูกส่งออกไป โดยสารนั้นจะถูกสร้างขึ้นเป็นสัญญาณโดย "ตัวถ่ายทอด" หรือ "ตัวแปลสาร" สัญญาณนี้จะถูกปรับเปลี่ยนโดย "เหมาะสมกับ" ทางติดต่อ" หรือ "ผ่านช่องสาร" ไปถึง "ผู้รับ" หน้าที่ของ "ผู้รับ" จะแปลงสัญญาณที่ได้รับกลับมาเป็นสาร แสดงว่า "สาร" ไปถึงจุดหมายปลายทางของการสื่อสาร แบบจำลองการสื่อสารเชิงคณิตศาสตร์ ของแชนน์และวีเวอร์นี้ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบแห่งความคิดและกระตุ้นให้นักวิชาการเกิดความสนใจในการคิดค้นแบบจำลองการสื่อสารของมนุษย์มากยิ่งขึ้น

๒. แบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของลาสเวลล์

ฮาโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันได้เสนอบทความที่เป็นการเริ่มต้นอธิบายการสื่อสารที่มีคนรู้จักมากที่สุด ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ โดยเสนอว่า วิธีที่สะดวกที่จะอธิบายการกระทำการสื่อสารก็คือ การตอบคำถามต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ใคร (who)
๒. กล่าวอะไร (says what)
๓. ผ่านช่องทางใด (in which channel)
๔. ถึงใคร (to whom)
๕. เกิดผลอะไร (with what effect)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สามารถเขียนเป็นแบบจำลองการสื่อสารได้ดังนี้

รูปที่ ๒.๒ แบบจำลองการสื่อสารขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของลาสเวลล์

แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์เป็นทฤษฎีการสื่อสารที่อธิบายกระบวนการสื่อสารเชิงพฤติกรรม เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เนื้อหาข่าวสารชนิดของสื่อ และผลที่เกิดจากการกระทำการสื่อสารนั่นเอง แบบจำลองนี้ถือว่า ผู้ส่งสารมีเจตนาในอันที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้รับสาร เพราะช่วงระยะเวลาที่ลาสเวลล์ให้คำอธิบายนี้ เป็นระยะที่นักวิชาการผู้สนใจวิชาการทางด้านนี้มีความเชื่อว่า กระบวนการสื่อสารนั้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นกระบวนการในเชิงโน้มน้าวใจ และถือว่า สารที่ส่งไปนั้นจะต้องมีผลเสมอไป และโดยส่วนตัวแล้วลาสเวลล์เป็นผู้ที่สนใจต่อการสื่อสารทางการเมืองและการโฆษณาชวนเชื่อ แบบจำลองนี้จึงเหมาะแก่การใช้วิเคราะห์การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองและการโน้มน้าวใจ

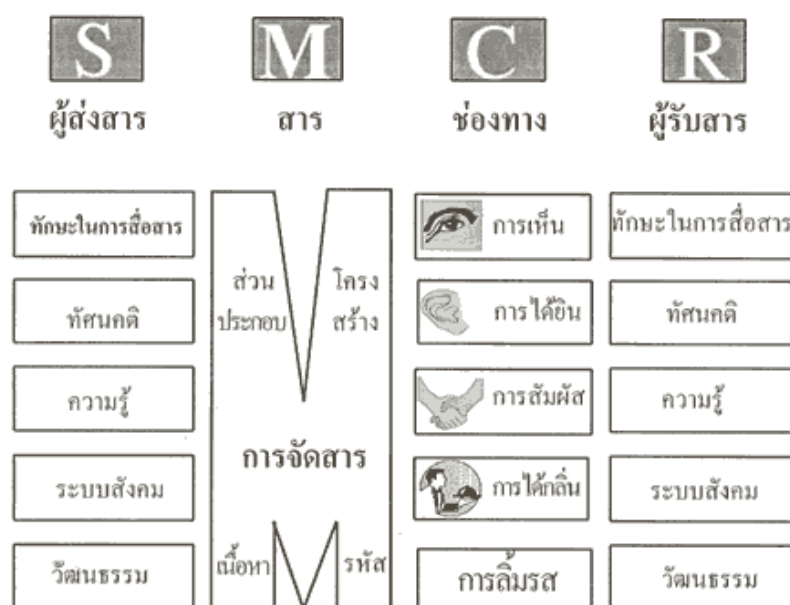
การสื่อสารโดยทั่วไปยังมีปัจจัยอื่น ๆ เกิดขึ้นในขณะที่ทำการสื่อสาร เช่น สภาพสิ่งแวดล้อม จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร และผลสะท้อนกลับหรือปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก-กลุ่มใหญ่ หรือการสื่อสารมวลชน เพราะปฏิกิริยาสะท้อนกลับนี้จะเป็นตัวบ่งชี้ได้ถึงผลของการสื่อสารในแต่ละครั้งว่าผู้รับสารมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรต่อสารที่ได้รับนั้น นอกจากนั้น ปฏิกิริยาสะท้อนกลับจะทำให้องค์ประกอบของการสื่อสารครบบริบูรณ์ขึ้น คือ มีการสื่อสารทั้งจากผู้ส่งสาร และผู้รับสารที่เรียกว่า Two-way Communication หรือการสื่อสารสองทาง

๓. แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โล

เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) เสนอแบบจำลองการสื่อสารไว้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยอธิบายว่า การสื่อสารประกอบด้วยส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. ต้นแหล่งสาร (communication source)
๒. ผู้เข้ารหัส (encoder)
๓. สาร (message)
๔. ช่องทาง (channel)
๕. ผู้ถอดรหัส (decoder)
๖. ผู้รับสาร (communication receiver)

จากส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญ ๖ ประการนั้น เบอร์โล ได้นำเสนอเป็นแบบจำลองการสื่อสารที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปว่า "แบบจำลอง SMCR ของเบอร์โล"(Berlo's SMCR Model) โดยเบอร์โลได้รวมต้นแหล่งสารกับผู้เข้ารหัสไว้ในฐานะต้นแหล่งสารหรือผู้ส่งสาร และรวมผู้ถอดรหัสกับผู้รับสารไว้ในฐานะผู้รับสาร แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลนี้ จึงประกอบไปด้วย S (Source or Sender) คือ ผู้ส่งสาร M (Message) คือ สาร C (Channel) คือ ช่องทางการสื่อสาร R (Receiver) คือ ผู้รับสาร ซึ่งปรากฏในภาพต่อไปนี้

รูปที่ ๒.๓ แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเดวิด เค เบอร์โล

แบบจำลองการสื่อสาร S M C R จากแบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โลข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ส่งสาร (Source or S) คือ ผู้เริ่มต้นการสื่อสาร ทำหน้าที่ในการเข้ารหัส ซึ่งผู้ส่งสารจะทำหน้าที่ในการสื่อสารได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติต่าง ๆ ๕ ประการคือ

๑. ทักษะในการสื่อสาร เช่น ความสามารถในการพูด การเขียน และ ความสามารถในการคิดและการใช้เหตุผล เป็นต้น

๒. ทักษะคติ หมายถึง วิธีการที่บุคคลประเมินสิ่งต่าง ๆ โดยความโน้มเอียงของตนเองเพื่อที่จะเข้าถึงหรือเป็นการหลีกเลี่ยงสิ่งนั้น ๆ เช่น ทักษะคติต่อตนเอง ต่อหัวข้อของการสื่อสาร ต่อผู้รับสาร ต่อสถานการณ์แวดล้อมการสื่อสารในขณะนั้น เป็นต้น

๓. ความรู้ หมายถึง ความรู้ของผู้ส่งสาร ในเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ บุคคลหรือกรณีแวดล้อมของสถานการณ์การสื่อสารในครั้งหนึ่ง ๆ ว่ามีความแม่นยำหรือถูกต้องเพียงไร

๔. ระบบสังคม ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารของบุคคล เพราะบุคคลจะขึ้นอยู่กับกลุ่มทางสังคมที่ตนเองอยู่ร่วมด้วย

๕. ระบบวัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ความเชื่อ ที่เป็นของตัวมนุษย์ในสังคม และเป็นตัวกำหนดที่สำคัญในการสื่อสารด้วย เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลต่างวัฒนธรรมกัน อาจประสบความล้มเหลวได้เนื่องจากความคิดและความเชื่อที่ไม่เหมือนกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

ในแง่ของสาร (Message or M) นั้น เบอร์โล หมายถึงรวมถึง ถ้อยคำ เสียง การแสดงออกด้วยสีหน้า อากัปกิริยาท่าทาง ที่มนุษย์สร้างขึ้นในขณะที่เป็นผู้ส่งสาร ถ้าความหมายเป็นทางการ ก็คือ ผลผลิตทางกายภาพที่เป็นจริงอันเกิดจากผลการเข้ารหัสของผู้ส่งสารนั่นเอง ตามความคิดของเบอร์โลนั้น สารมีคุณสมบัติ ๓ ประการคือ ๑). รหัสของสาร (message code) เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง หรือรหัสอื่น ๒). เนื้อหา (content) ๓). การจัดสาร (treatment) คือ วิธีการที่ผู้ส่งสารเลือกและจัดเตรียมเนื้อหาของสาร เช่น การใช้ภาษา ไวยากรณ์ ศัพท์ รวมถึง คำถาม คำอุทาน ความคิดเห็น เป็นต้น สารที่ถูกจัดเตรียมไว้ดี จะทำให้เกิดการรับรู้ความหมายในผู้รับสารด้วยส่วนช่องทาง (Channel or C) ช่องทาง ซึ่งเป็นพาหนะนำสารไปสู่ผู้รับสาร และตามทัศนะของเบอร์โล ทางติดต่อหรือช่องทางที่จะนำสารไปสู่ประสาทรับรู้ความรู้สึกทั้ง ๕ ประการของมนุษย์ ได้แก่

- ๑). การเห็น
- ๒). การได้ยิน
- ๓). การสัมผัส
- ๔). การได้กลิ่น
- ๕). การลิ้มรส

ประการสุดท้ายในด้านของผู้รับสาร (Receiver or R) นั้น ก็จำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ๕ ประการ เช่นเดียวกับผู้ส่งสาร คือ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคติ ความรู้ ระบบสังคมและระบบวัฒนธรรม

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารในพระพุทธศาสนา

เนื่องจาก คำว่า “การสื่อสาร” ในภาษาบาลี ที่เป็นศัพท์บัญญัติเฉพาะในพระไตรปิฎกมิได้ถูกบัญญัติขึ้นโดยตรงอย่างไรก็ตามคำในภาษาบาลีที่หมายถึง “การสื่อสาร” คือ “นิเวท

นอญญณญญสมพนธ”^{๒๖} ที่แปลว่า การบอกกล่าว การสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนั้น เป็นศัพท์ที่ เอ.พี. พุทธัตถะมหาเถระ (A.P.Buddhadatta Mahàthera) ได้ผูกศัพท์ขึ้นใหม่ในสมัยปัจจุบันจากคำว่า “Communication” ในภาษาอังกฤษ ดังนั้น จึงไม่ปรากฏคำว่า “การสื่อสาร” อยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นเรื่องราวหรือเป็นหมวดหมู่ที่เกี่ยวกับการสื่อสารตามคำอธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารในปัจจุบัน แต่กระนั้นหากพิจารณาจากนิยามความหมายต่างๆ ที่ให้ไว้ซึ่งจะได้กล่าวในประเด็นถัดไป พฤติกรรมการสื่อสารในพระพุทธศาสนาก็มีอยู่ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาของมนุษย์ ไม่เว้นแม้บรรพชิต หรือคฤหัสถ์ บุคคล กลุ่มคน โดยปรากฏในรูปของหลักธรรมและเนื้อหาเรื่องราวที่หลากหลาย แนวคิดการสื่อสารในทัศนะพระพุทธศาสนานั้นจึงเป็นการสื่อสารหลักธรรมคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การสื่อสารธรรมภายในตนเองของบุคคล และระหว่างบุคคล ตลอดจนกลุ่มคนและสังคมหมู่ใหญ่

การสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อหลัก ๒ ประการ คือเป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์ กับเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ดังนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าที่สื่อสารออกมาจึงปรากฏอยู่ ๒ หมวดใหญ่ๆ คือหมวดสังฆธรรม และหมวดจริยธรรม ดังในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้า ที่จะตรัสก็เพราะว่าเจ้านั้นเป็นวาจาที่จริงและเป็นประโยชน์ โดยทรงรู้กาลที่จะตรัส^{๒๗} ชีวิตที่ดำเนินไปบนโลกนี้ย่อมเกิดการสื่อสารขึ้นตลอดเวลา สื่อสารภายในตนเองและสื่อสารระหว่างบุคคลอื่น

ตามทัศนะพระพุทธศาสนานั้น ชีวิตที่ติดต่อกว้างขวางกับโลก สัมพันธ์กับโลก ชีวิตในทางปฏิบัติหรือชีวิตโดยความสัมพันธ์กับโลกนี้ แบ่งออกได้เป็น ๒ ภาค แต่ละภาคมีระบบการทำงาน ซึ่งอาศัยช่องทางที่ชีวิตจะติดต่อกว้างขวางกับโลกได้ ซึ่งเรียกว่า “ทวาร” (ประตู, ช่องทาง) ดังนี้ ๑) ภาครับรู้และเสพสวຍโลก อาศัย ทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้และเสพสวຍโลก ซึ่งปรากฏแก่มนุษย์โดยลักษณะและอาการต่างๆ ที่เรียกว่า อารมณ์ ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ๒) ภาคแสดงออกหรือกระทำต่อโลก อาศัย ทวาร ๓ คือ กาย วาจา ใจ (กายทวาร วจิตทวาร มโนทวาร) สำหรับกระทำต่อโลก โดยแสดงออกเป็นการทำ การพูด และการคิด (กายกรรม วจกรรม มโนกรรม)^{๒๘}

แนวคิดการสื่อสารในพระพุทธศาสนาที่กล่าวข้างต้นนี้ ตรงกับทฤษฎีการสื่อสารสมัยใหม่ที่เบอร์โล ได้กล่าวไว้ในแบบจำลองการสื่อสาร S M C R อย่างใกล้เคียงกันว่า ช่องทางในการสื่อสารของมนุษย์ ได้แก่ประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวสัมผัส ที่เป็นช่องทางสำหรับการรับเข้าและส่งออกของการสื่อสาร แต่แนวคิดของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นก่อนและรวมถึงนามธรรมด้วย นั่นคือ ใจ ซึ่งเป็นมโนทวารนั่นเอง

^{๒๖} A.P.Buddhadatta Mahàthera, *English-Pali Dictionary*, (Willshire : Antony Rowe, 1992).

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม(ฉบับเดิม)*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖-๒๗.

๒.๔ วิธีการสื่อสารธรรม ในพระพุทธศาสนา

วิธีการสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะทรงแสดงที่ใดและแก่ใคร ย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือ มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงแล้วให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องในทางที่เป็นประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น แต่เนื้อเรื่องและวิธีการ ย่อมยืดหยุ่นต่างกันไปตามอุปนิสัย ความถนัด และความสนใจของผู้ฟัง สุดแต่เรื่องใด วิธีใดจะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี^{๒๙} ในประเด็นการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวม วิธีการสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนา แบ่งได้ ๘ วิธีการ คือ

๒.๔.๑ วิธีการสื่อสารธรรมกับกลุ่มผู้นำ และผู้ปกครองทางการเมือง

วิธีการสื่อสารธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสื่อสารกับกลุ่มผู้นำ หรือผู้ปกครองทางการเมือง เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาสารที่ทรงมุ่งสื่อสาร พบว่ามีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน ซึ่งแบ่งได้ ๒ ประเภทคือ ๑) ประเภทเนื้อหาที่แสดงถึงหลักในการประพฤติปฏิบัติตน อันเป็นคุณสมบัติของผู้นำ ผู้ปกครอง และแนวทางการบริหารปกครองในด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากในปกครอง และ ๒) ประเภทเนื้อหาที่มุ่งนำพาผู้นำผู้ปกครองให้เลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือมุ่งยกระดับจิตใจของผู้นำผู้ปกครองเอง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้นำผู้ปกครองเอง^{๓๐} ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้ ดังนี้

๑. ประเภทเนื้อหาที่แสดงถึงหลักในการประพฤติปฏิบัติตน อันเป็นคุณสมบัติของผู้นำ ผู้ปกครอง และแนวทางการบริหารปกครองในด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากในปกครอง เช่น ราชสังคหวัตถุ หรือหลักสงเคราะห์ที่ดั่งงามของพระราชา^{๓๑} จักกวัตติสูตร ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ หรือธรรมที่ทำให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ^{๓๒} ทศพิธราชธรรม หรือธรรมที่พระราชาดำรงอยู่^{๓๓} ราชอภิธานียธรรม ธรรมที่นำแต่ความเจริญมาสู่เมืองหรือสังคมชุมชน^{๓๔} เป็นต้น

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๗๙.

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๐-๔๗, ๘๓.

^{๓๑} ดูรายละเอียดใน **อง.อรรถก.** (ไทย) ๒๓/๑/๑๙๔-๑๙๕, **ขุ.อิติ.** (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๓ และ ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, หน้า ๔๐-๔๑.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๘๑-๘๔/๖๐-๖๓ และ ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, หน้า ๔๐-๔๓.

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน **ขุ.ชา.อสิต.** (ไทย) ๒๘/๑๗๕-๑๗๖/๑๑๒, **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๔๑๒/๖๓.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน **ที.ม.** (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๗๘-๘๐ และพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑-๒๑๒, และ ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, หน้า ๔๔-๔๖.

ในการศึกษาพบว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสื่อสารธรรมกับกลุ่มคนจำนวนมาก หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนักรบ พราหมณ์ ประชาชนทั่วไป ในคราวเดียวกัน มิได้แสดงธรรมเฉพาะแก่ผู้นำผู้ปกครองเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกทั้งหมดในสังคมได้รับสารที่ส่งออกไป ซึ่งนอกจากประชาชนทั่วไปแล้วยังรวมถึงกลุ่มผู้นำผู้ปกครองให้เกิดความเข้าใจพร้อมๆ กัน ทรงแสดงธรรมในลักษณะของการตรัสเล่าเรื่องราวในอดีต ด้วยการยกนิทานเปรียบเทียบ การสาธกนิทานในอดีตมาสนับสนุนหลักคำสอนของพระองค์ เช่น ทรงเล่าเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิทัพเหนมิ ในจกกวัดติสฺสวาท เรื่องพระเจ้ามหาราชิตราชน ในกุณฑลสูตร^{๓๕} หรือเรื่องราวในชาดก ที่กล่าวถึงทศพิธราชธรรม เช่นในมหาหังสชาดก^{๓๖} สุวณณสามชาดก^{๓๗} เป็นต้น

๒. ประเภทเนื้อหาที่มุ่งนำพาผู้นำผู้ปกครองให้เลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือมุ่งยกระดับจิตใจของผู้นำผู้ปกครอง เนื้อหาในลักษณะหลังนี้โดยมากทรงสื่อสารกับผู้นำผู้ปกครองเองโดยตรง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปเป็นกรณีๆ ไป เช่น ที่ทรงสื่อสารกับพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู โรชนมัลลกะษัตริย์ เป็นต้น

พระเจ้าพิมพิสารเสด็จมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยขามคจจำนวนมาก พระเจ้าพิมพิสารมีพระราชศรัทธาในฐานเดิมอยู่แล้ว ดังที่ทรงแสดงความปรารถนา ๕ ประการ คือ ๑) ปรารถนาได้ครองราชย์สมบัติ ๒) ปรารถนาขอให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาสู่แว่นแคว้น ๓) ปรารถนาขอให้พระองค์เข้าไปนั่งใกล้พระผู้มีพระภาค ๔) ปรารถนาขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่พระองค์ และ ๕) ปรารถนาขอให้พระองค์รู้ทั่วถึงธรรมของพระผู้มีพระภาค^{๓๘} ในการสื่อสารหรือแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสารในครั้งนี้ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนุพุทฺธิกา ตามด้วยอริยสัจ ๔ ซึ่งยังผลให้ความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสารเป็นไปดังปรารถนาครบทุกประการ^{๓๙}

ส่วนการสื่อสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นมีลักษณะเป็นไปตามความต้องการของผู้รับสารเป็นหลัก รูปแบบวิธีการสื่อสารโดยมากจึงเป็นการถาม-ตอบ ตามที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถาม ซึ่งยังพระราชศรัทธาให้เกิดแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล โดยปรากฏอยู่ในพระสูตรต่างๆ หลายพระสูตรในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค โกศลสังยุต^{๔๐} และในพระสูตรอื่นๆ เช่น ในกัณณกัถลสูตร^{๔๑} ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเรื่องความเป็นสัพพัญญู ความบริสุทธิ์ของวรรณะ ๔ จำพวก เทวดา และพรหม ในเขมาสูตร^{๔๒} ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกหรือ เป็นต้น

ในขณะที่การสื่อสารกับพระเจ้าอชาตศัตรูนั้น เป็นการตอบคำถามเช่นกัน ซึ่งเป็นคำถามที่สำคัญและยังความสบายพระทัยแก่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ เนื่องจากแต่เดิมนั้นพระเจ้าอชาต

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ที.สี.(ไทย) ๙/๓๓๔-๓๔๘/๑๓๐-๑๔๕.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.อสีติ.(ไทย)๒๘/๑๗๕-๑๗๖/๑๑๒.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.ม.(ไทย) ๒๘/๔๑๐-๔๑๑/๒๔๔.

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๗/๖๘-๖๙.

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.(ไทย) ๔/๕๕-๕๗/๖๕-๖๙.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๒-๑๓๖/๑๒๗-๑๓๔.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๗๕-๓๘๒/๔๕๙-๔๗๐.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน ส.สหา. (ไทย) ๑๘/๔๑๐/๔๗๐-๔๗๒.

ศัตรูทรงเคยกระทำผิดต่อพระพุทธเจ้า และต่อพระราชบิดาของพระองค์เอง ด้วยการร่วมมือกับพระเทวทัตปองร้ายพระพุทธเจ้า และปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารพระราชบิดาของพระองค์ ซึ่งหากพระเจ้าอชาตศัตรูมิได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้วไซ้ ประโยชน์อย่างยิ่งอันเป็นประโยชน์ตนของพระเจ้าอชาตศัตรู คือ การได้ดวงตาเห็นธรรม หรือการบรรลุธรรมจะเกิดขึ้นแก่พระองค์แน่นอน ดังที่พระพุทธองค์รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระราชาองค์นี้ถูกขจัดเสียแล้ว ถูกทำลายเสียแล้ว หากท้าวเธอจักไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดาผู้ทรงธรรม ธรรมจักบุ^{๔๓} อันไร้ธุลี คือ กิเลส ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ ณ ที่ประทับนี้ทีเดียว”^{๔๔} อย่างไรก็ตามเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูมีความสบายพระทัยและเข้าพระทัยในคำตอบและคำอธิบายของพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธา ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาที่สำคัญต่อมา

สำหรับโรชนมัลลกษัตริย์นั้น แต่เดิมพระองค์ไม่ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสื่อสารธรรมด้วยการแผ่เมตตาจิตไปยังโรชนมัลลกษัตริย์ จากนั้นจึงทรงแสดงอนุพุทธานุภาพ และอริยสัจ ๔ ทำให้โรชนมัลลกษัตริย์เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและเกิดดวงตาเห็นธรรม อันเป็นประโยชน์ตนของโรชนมัลลกษัตริย์

๒.๔.๒ วิธีการสื่อสารธรรมกับกลุ่มลัทธิอื่นและปฏิวัติหลักคำสอน หลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิม

วิธีการสื่อสารธรรมกับกลุ่มสาวกคนสำคัญของลัทธิอื่นนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีแนวความคิด ความเชื่อ หรือทฤษฎีที่แตกต่าง คนกลุ่มนี้จึงมักเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อการสนทนาธรรม ทูลถามปัญหาและโต้เถียง ดังนั้น ลักษณะรูปแบบ วิธีการสื่อสารธรรมโดยมากจึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนา ตอบปัญหา โต้เถียง

ในปัญหพยกรณสูตร ว่าด้วยวิธีการตอบปัญหา^{๔๕} ได้แจกแจงวิธีการตอบปัญหาไว้ ๔ ประเภท คือ ๑) เอกังสพยกรณียปัญหา หรือปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว ๒) วิภังชพยกรณียปัญหา หรือปัญหาที่ควรแยกตอบ ๓) ปฏิปุจฉาพยกรณียปัญหา หรือปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม และ ๔) ฐปนียปัญหา หรือปัญหาที่ควรงดตอบ

นอกจากวิธีการตอบปัญหาแล้ว พระพุทธเจ้ายังมีวิธีการถามปัญหาอีก ๕ อย่าง คือ^{๔๖}

๑. อทิสฐโชตนาปุจฉา-การถามให้แสดงเรื่องที่ตนไม่เคยเห็นไม่เคยรู้มาก่อน
๒. ทิสฐสังสนทนาปุจฉา-ถามให้ชี้แจงเรื่องที่เคยรู้มาแล้วเพื่อเทียบกับเรื่องที่ตนรู้มา
๓. วิมติเฉตนาปุจฉา- การถามเพื่อให้คลายความสงสัย
๔. อนุมติปุจฉา-การถามเพื่อให้มีความคิดเห็นคล้ายตาม
๕. กเถตุกามยตาปุจฉา-การถามเพื่อมุ่งจะกล่าวชี้แจงต่อ เป็นลักษณะถามเองตอบ

เอง

^{๔๓} ดวงตาเห็นธรรม หมายถึง การเห็นอริยสัจ ๔ และการบรรลุธรรม ๓ เบื้องต้น แต่โดยทั่วไป หมายถึงการบรรลุโสดาปัตติผล เช่นในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรและในสามัญญผลสูตร

^{๔๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๓/๘๖.

^{๔๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๔๖} ดุรายละเอียดในเชิงอรรถ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๙/๔๘๘.

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าวิธีการตอบปัญหา และวิธีการถามปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้จำเพาะกับกลุ่มลัทธิอื่นเท่านั้น แต่ทรงใช้กับบุคคลทั่วไป รวมถึงภิกษุ สมณพราหมณ์ด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสาวกของลัทธิอื่นมักเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อการสนทนาธรรม ทูลถามปัญหาและโต้วาทะ ซึ่งการถามก็มีลักษณะบางประการในการถามทั้ง ๕ อย่างนั้น เช่น ถามให้ชี้แจงเรื่องที่เคยทราบมาแล้ว เพื่อเทียบเคียงกันดูกับเรื่องที่ตนรู้มา แต่เนื่องจากเรื่องที่เคยทราบนั้น เป็นเรื่องที่ทูลอธิบายตามลัทธิของตน ซึ่งไม่ตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา เช่น เรื่อง กรรม ที่อุบาลีคหบดีได้มาโต้วาทะกับพระพุทธเจ้า^{๔๗} หรือมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไป เช่น เรื่องการให้ผลของกรรมที่เจ้าวัปปศากยะสนทนาค้างอยู่กับพระโมคคัลลานะ^{๔๘} การถามเพื่อให้คลายความสงสัย เช่น สีหเสนาบดีได้ทูลต่อพระพุทธเจ้า ถึงข้อกล่าวหา ๘ ประการ^{๔๙} เป็นต้น

วิธีการสื่อสารธรรม กรณีการโต้วาทะ พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการสื่อสารแบบเฉพาะบริบทอีกด้วย กล่าวคือ ทรงวางเงื่อนไขก่อนทำการสื่อสาร (โต้วาทะ) เช่น กรณีของอุบาลีคหบดีที่ว่าให้ยึดมั่นในคำสัตย์แล้วสนทนากัน^{๕๐} นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นฝ่ายรุกแทนการตั้งรับในการตอบคำถาม^{๕๑} ซึ่งการที่จะสื่อสารด้วยวิธีการเช่นนี้ได้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติของพระพุทธองค์ว่าทรงรู้จักผู้รับสารเป็นอย่างดี ทรงวิเคราะห์และประเมินผู้รับสารก่อน อีกทั้งรอบรู้เนื้อหาสารของลัทธิอื่นที่มีสาวกมาโต้วาทะด้วย รวมทั้งรู้บริบทเรื่องกาล สถานที่และสถานการณ์ในการสื่อสารธรรมเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามทฤษฎีความเชื่อที่หยั่งลึกในสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้น มีลัทธิความเชื่อที่หลากหลาย ที่มีอิทธิพลต่อสังคมทั้งในแง่ของระบบโครงสร้างสังคม ระบบความสัมพันธ์ ตลอดจนวิถีคิด และธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสังคม นั่นคือ ความเชื่อในคำสอนของศาสนาพราหมณ์ พิธีกรรม และธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญที่อยู่บนรากฐานความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ดังนั้น วิธีการสื่อสารธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อยู่เสมอ ก็คือการอธิบายหรือบรรยายให้ผู้รับสารเข้าใจอย่างถ่องแท้ ซึ่งอาจใช้คำถามประกอบหรือเริ่มต้นด้วยการอธิบาย เช่น ใช้คำถามประเภทวิมติเฉทนาปุจฉา หรือการถามเพื่อให้คลายความสงสัย เช่น ที่ทรงถามสังคาลกะ คหบดีบุตรว่า ไหว้ทิศ ๖ เพราะเหตุใด เมื่อได้รับคำตอบแล้วทรงตอบว่าในอริยวินัยไม่ไหว้ทิศ ๖ กันอย่างนี้ ซึ่งทำให้สังคาลกะทูลถามและขอให้พระองค์ทรงอธิบายวิธีการไหว้ทิศ ๖ ในอริยวินัย^{๕๒} หรือที่ทรงตอบคำถามของพราหมณ์ภูฏทันตะ ที่ทูลถามเรื่องยัญสมบัติ ๓ ประการซึ่งมีองค์ประกอบ ๑๖^{๕๓} เป็นต้น

จากการศึกษาในประเด็นของวิธีการสื่อสารธรรมกับกลุ่มลัทธิอื่นนี้ ผู้วิจัยพบว่า พระพุทธองค์ทรงปฏิวัติเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิม เช่น ในเรื่องของพระเจ้า ในหลักอนัตตา ปฏิเสธแนวทางการบรรลุจุดหมายปลายทางอันเป็นความหวังสูงสุดของมนุษย์แบบสุดโต่ง ดังเช่น การนั่งทรงมาน

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๙-๖๙/๕๗-๖๖.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๕/๒๙๒-๒๙๖.

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๒๒๖-๒๓๔.

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๑/๕๙.

^{๕๑} ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๘๖.

^{๕๒} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๙๙-๒๐๐.

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๔-๓๕๘/๑๓๐-๑๕๐.

ตนเองเพื่อบรรลุนิพพาน (อรรถกถาสถาปนียะ) หรือ การแสวงหาความสุขจากกามคุณ (กามสุขัลลิกานุโยค) แต่ทรงสอนให้ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)^{๕๔}

๒.๔.๓ วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมต่างๆ

วิธีการสื่อสารธรรมอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้ คือ การปฏิรูปความเชื่อของลัทธิศาสนาเดิมที่ไม่ขัดต่อหลักใหญ่มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนที่บกพร่องให้เกิดความเหมาะสม วิธีปฏิรูปนี้มีที่น่าสนใจในลักษณะ รูปแบบ และวิธีการ คือ พระพุทธองค์ทรงใช้คำเรียกหรือศัพท์เดิมแต่ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหา หรือให้ความหมายเสียใหม่ พร้อมทั้งอธิบายโดยใช้การอุปมาเปรียบเทียบประกอบ ดังเช่น ที่ทรงตอบปัญหาของ สกยปริพาชก^{๕๕} หรือที่ทรงอธิบายเรื่องทางไปสู่พรหม^{๕๖} หรือที่ทรงตอบข้อกล่าวหา ๘ ประการ^{๕๗} หรือดังเช่นการอธิบายเรื่องทิศ ๖ เรื่องการบูชาัยญ เป็นต้น^{๕๘}

จากการศึกษาในประเด็นเนื้อหา พบว่า คำอธิบายใดๆ ตามลัทธิ ความเชื่อ ศาสนาเดิม และแนวปฏิบัติใดซึ่งสัมพันธ์เชื่อมโยง หรือมีรากฐานมาจากลัทธิ ความเชื่อ ศาสนาเดิมนั้นๆ ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรม หรือธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ เช่น การไหว้ทิศ ๖ การบูชาัยญ การอาบน้ำ^{๕๙} การทรมานตน การปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพรหม เป็นต้น ก็ดี ย่อมถูกหักล้าง เปลี่ยนแปลงปรับปรุงเสียใหม่โดยเป็นไปตามฐานคิดในพระพุทธศาสนาแทน

๒.๔.๔ วิธีการเสนอหลักคำสอนใหม่ที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

การพัฒนาความคิดความเชื่อขึ้นใหม่ อาศัยหลักเหตุปัจจัย เช่น การสอนเรื่องอริยสัจหลักอนัตตา ไตรลักษณ์ อันเป็นคำสอนที่ไม่เคยมีนักปราชญ์หรือเจ้าลัทธิอื่นๆ กล่าวไว้มาก่อน^{๖๐} เช่น ปัจจัยตา หรือปฏิจจสมุปบาท และนิพพาน เป็นต้น

การสอนเรื่องกรรม เป็นวิธีการเสนอหลักคำสอนใหม่อีกประการหนึ่ง เมื่อเทียบศาสดาต่อศาสดา หลักธรรมต่อหลักธรรม สาวกต่อสาวก หลักการและพิธีการที่ทรงสอน ย่อมชวนให้น่าเชื่อถือกว่าศาสดาของลัทธิต่างๆ การเดินทางสายกลาง ไม่ตั้งหรือหย่อนเกินไป เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เจ้าลัทธิหรือศิษย์เข้ามาเป็นพุทธสาวก ซึ่งนอกจากพระสารีบุตรแล้วยังได้วาเสฏฐะและภราทวาเชะ เข้ามาอยู่ด้วย^{๖๑} วาเสฏฐะและภราทวาเชะ เคยเป็นเจ้าหมู่ของพราหมณ์มาก่อน เมื่อมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากเคยเป็นเดียรัลย์มาก่อน จึงต้องมาบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ใต้ถิลยปริวาส

^{๕๔} ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๘๗.

^{๕๕} ดุรายละเอียดยใน ข.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๑๖-๕๕๓/๖๑๙-๖๒๙.

^{๕๖} ดุรายละเอียดยใน ที.สี. (ไทย) ๙/๕๒๒-๕๕๘/๒๓๑-๒๔๖.

^{๕๗} ดุรายละเอียดยใน อง.อญฐก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๒๒๘-๒๓๑.

^{๕๘} ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๘๖.

^{๕๙} ดุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๙/๖๘-๖๙, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๐๗/๒๙๙-๓๐๐.

^{๖๐} ทศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๘๖.

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๔-๔๖๑/๕๗๒-๕๘๓.

ก่อนจึงจะอนุญาตให้อุปสมบทได้ ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าที่ตรัสถามว่า ลัทธิพราหมณ์มาบรรพชาในสำนักของพระองค์ พวกพราหมณ์ไม่ด่าหรือ โดยกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือ วรรณะพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว วรรณะที่ขาวคือวรรณะพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม เจ้าทั้งสองมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุดเข้าไปอยู่ในวรรณะที่เลว ทราม คือสมณะลัคน เป็นคนรับใช้^{๖๒} เป็นคนวรรณะต่ำ เป็นเผ่าของมาร เกิดจากพระบาทของพระพรหม นี่ไม่เป็นความดีไม่เป็นการสมควรเลย” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ได้พากันด่า บริภาษข้าพระองค์ทั้งสองด้วยคำเหี้ยมหยามอย่างสมใจ เต็มรูปแบบ ไม่ใช่ไม่ เต็มรูปแบบอย่างนี้^{๖๓}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนสามเณรทั้งสองว่า แท้จริงความประเสริฐของบุคคลไม่ได้ ขึ้นกับวรรณะ แต่ขึ้นกับกรรมคือการกระทำหรือความประพฤติของบุคคล ถ้าประพฤติกกรรมดำ คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก็เป็นพวกวรรณะดำ ต่ำช้าเลวทราม ถ้าประพฤติกกรรมขาว คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก็เป็นพวกวรรณะขาว เป็นพวกประเสริฐ แล้วตรัสสรุปว่า “วาสนุญและภารทวาชะ โดยเหตุผลนี้ เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า ‘ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า’^{๖๔}

ประเด็นสำคัญอยู่ตรงที่ว่า ศาสนาของพระพุทธเจ้า เป็นศาสนาที่เปิดโอกาสให้ผู้คนทุกหมู่เหล่า ไม่จำกัดวรรณะตามคติพราหมณ์คือไม่จำกัดชาติชั้นวรรณะ เพศ วัย ผิวพรรณ ฯลฯ เข้ามาเป็นพุทธบริษัท เมื่อทุกคนมาแล้วก็มีสถานภาพเท่าเทียมกัน เช่นเป็นภิกษุหรือภิกษุณีก็เคารพนับถือ โดยคุณธรรมหรืออายุพรรษา แต่สถานภาพทางศาสนาเหมือนกันหมดคือเป็นภิกษุหรือภิกษุณี หรือเป็นฝ่ายผู้ครองเรือนคืออุบาสกหรืออุบาสิกา

อนึ่ง ทรงย้อนรอยคำกล่าววอดอ้างของพราหมณ์แบบ “หนามยอกเอาหนามบ่ง” และตรัสสอนวาสนุญและภารทวาชะว่า

เธอทั้งสองมีชาติกำเนิดต่างกัน มีชื่อต่างกัน มีโคตรต่างกัน มีตระกูลต่างกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อมีผู้ถามว่า ‘ท่านเป็นพวกไหน’ พึงตอบเข่าว่า ‘เราเป็นพวกสมณศากยบุตร’ ดังนี้เถิด

ผู้ใดแลมีศรัทธาตั้งมั่นในตถาคต เกิดแต่ราก ประดิษฐานมั่นคงที่สมณพราหมณ์ เทพมาร พรหม หรือใครๆ ในโลกให้หวั่นไหวมิได้ ควรจะเรียกผู้นั้นว่า ‘เป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เกิดจากพระธรรม อันทรงเนรมิตขึ้นเป็นทายาทของพระธรรม’ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะคำว่า ‘ธรรมกาย’ ก็ดี ‘พรหมกาย’ ก็ดี ‘ธรรมภูต’ ก็ดี ล้วนเป็นชื่อของตถาคต^{๖๕}

^{๖๒} ในที่นี้หมายถึงคฤหบดี(วรรณะแพศย์) ซึ่งพวกพราหมณ์ถือว่าเป็นคนชั้นต่ำ เพราะยังถูกผูกมัด คือเรือนผูกไว้(ที.ปา.อ.๑๑๓/๔๗ ; ที.ปา.ฎีกา.๑๑๓/๔๖).

^{๖๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๔/๘๔.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน. ข้อ ๑๑๗, หน้า ๘๗.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน. ข้อ ๑๑๘, หน้า ๘๘.

พุทธบริษัทที่มาจากสกุลต่างๆ ทิศต่างๆ ต่างก็มีความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างเช่นอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา เรื่อยขึ้นไปจนถึงพระเจ้าพิมพิสาร หรือ พระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ทรงกราบไหว้ภิกษุสามเณร โดยมีทรงรังเกียจว่าเป็นเจ้าหรือเป็นไพร่มาก่อน ขอ แต่ให้เป็นผู้มีศีลอันงาม พระพุทธเจ้าก็ทรงสรรเสริญแล้ว ทำให้พุทธบริษัท โดยเฉพาะภิกษุซึ่งเป็นสงฆ์ใหญ่มีกำลังใจและภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนที่ได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

๒.๔.๕ วิธีการสื่อสารธรรมเชิงรุก หรือเยี่ยมตามบ้าน บริการชุมชน

นับตั้งแต่การตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้ประกาศศาสนาของพระองค์ในเชิงรุกเสมอมา ดังจะเห็นได้จากตั้งแต่พระองค์ทรงเสด็จไปพบปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เพื่อแสดงธรรมจักรกับปวัตตนสูตร ผลจากการเสด็จไปพบปัญจวัคคีย์จึงทำให้พระองค์ได้พบยสกุลบุตร พร้อมครอบครัวและสหายอีก ๕๐ คน ในเวลานั้นพระองค์มีพุทธสาวกจำนวน ๖๐ รูป และนับเป็นครั้งแรกที่ส่งพระสาวกไปประกาศศาสนาในที่ต่างๆ โดยแยกย้ายกันไปในแต่ละที่ จึงนับว่าเป็นการทำงานเชิงรุกอย่างรวดเร็วและฉับพลัน ซึ่งตัวพระองค์เองก็ทรงแยกเสด็จไปที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่ง ณ จุดนี้ทรงวางแผนปราบพยศชฎิล ๓ พี่น้องจนสำเร็จ และได้บวชเพิ่มรวมจำนวน ๑,๐๐๐ มาเป็นพุทธสาวก เพียงชั่วไม่กี่เดือน ก็ได้สาวกเพิ่มขึ้น ๑,๐๓๓ รูป คือ ภัททวัคคีย์ ๓๐ รูป ชฎิล ๓ พี่น้องกับบริวาร ๑,๐๐๐ รูป^{๖๖}

หลังจากนั้นพระองค์ได้เสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ จากการทำงานเชิงรุกของพระพุทธเจ้า ทำให้พระพุทธองค์ได้สาวกเพิ่มขึ้นอีก ๑๒ นหุต (๑๒๐,๐๐๐ คน) ซึ่งในการนี้ พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายพระเวฬุวัน เป็นพระอารามแห่งแรกแด่พระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์^{๖๗} ระหว่างที่ประทับอยู่ที่เวฬุวันนี้ พระองค์ได้พระอัครสาวกทั้งสอง คือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ทั้งสองท่านได้ดวงตาเห็นธรรมเพราะพระอัสสชิ และเมื่อทั้งสองท่านพร้อมบริวาร ๒๕๐ พากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เวฬุวัน พระพุทธเจ้าทรงเห็นเดินมาแต่ไกล จึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย สหายทั้งสองคนนั้น คือโกติตะและอุปติสสะกำลังมา นั้นจักเป็นคู่สาวกชั้นยอด เป็นคู่ที่เจริญของเรา”^{๖๘}

ท่ามกลางสภาพแวดล้อมโครงสร้างทางสังคมของชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนั้น ภายใต้อิทธิพลของลัทธิพราหมณ์ที่เข้มแข็งซึ่งถือเป็นคนหมู่มากในสังคม และลัทธิครูที่ ๖ ที่ทรงอิทธิพลในสังคม พระพุทธเจ้าใช้วิธีเดินเข้าไปหาบุคคลระดับผู้นำของแต่ละกลุ่มเพื่อประกาศคำสอน และ ปักหลักที่ที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ซึ่งเป็นนครที่เจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นที่ชุมนุมอยู่ของบรรดาศาสนาเจ้าลัทธิและเศรษฐีเป็นจำนวนมาก^{๖๙} วิธีการเช่นนี้จึงเป็นวิธีการสื่อสารธรรมเชิงรุกของพระพุทธองค์

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

^{๖๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

^{๖๙} พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตติ), มหาชนบท ๑๖ แคว้นในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

๒.๔.๖ การใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ

วิธีการสื่อสารธรรมด้วยการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นการสื่อสารด้วยวิธีพิเศษ คือ การใช้ฤทธิ์ ในที่นี้เทียบเคียงได้กับการสื่อสารโดยใช้วัจนภาษาต่างๆ เช่น การใช้สัญลักษณ์ การใช้ภาษา กายหรือภาษาท่าทาง การใช้การสื่อสารด้วยภาพ เป็นต้น โดยใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือผสมผสานกัน ดังเช่น สื่อผสมในปัจจุบัน จากนั้นจึงทำการสื่อสารด้วยวัจนภาษา เพื่อนำไปสู่เนื้อหาสาระที่ต้องการนำเสนอโดยสอดคล้องกับภูมิหลังหรือบริบทของผู้รับสาร ดังตัวอย่างรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงสื่อสารกับองคุลิมาล พระนางเขมา และเจ้าหญิงอภिरูปันันทา

ในกรณีขององคุลิมาล พระพุทธเจ้าทรงใช้ฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในลำดับแรก เพื่อให้ห้องคุลิมาลละพยศ คลายกำลังความดุร้ายและเกิดการอุกคิต โดยเทียบเคียงกับเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าในขณะนั้น จากนั้นจึงทรงแสดงธรรมแก่องคุลิมาล ซึ่งทำให้องคุลิมาลสามารถเทียบเคียงเนื้อหาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงกับการกระทำที่เป็นความผิดของตนแล้วทูลขอบรรพชา^{๗๐}

กรณีของพระนางเขมาและเจ้าหญิงอภिरูปันันทาต่างก็เป็นผู้มีรูปร่างงามมากมาแต่เดิม และทรงหลงใหลในพระรูปโฉมของพระนางเองทั้งสองพระองค์ ทรงเกรงไม่ยอมไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยทรงทราบว่าพระพุทธองค์ทรงติเตียนรูป ในเบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงใช้ฤทธิ์บันดาลภาพหญิงงามที่งามกว่าทั้งสองพระองค์ เพื่อตรึงทั้งสองพระองค์ไว้ก่อน ในที่นี้อธิบายได้ว่าทรงใช้วิธีการสื่อสารด้วยภาพ เพื่อแสดงรูป ซึ่งเป็นสิ่งที่ทั้งสองพระองค์ยึดมั่นถือมั่นอยู่ตามจริตของทั้งสองพระองค์ จากนั้นจึงทรงแสดงไตรลักษณ์ผ่านการสื่อสารด้วยภาพนั้น แล้วจึงทรงสื่อสารด้วยอนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือ ทรงอธิบายแสดงเนื้อหาที่เหมาะสมกับทั้งสองพระองค์เป็นลำดับต่อไป^{๗๑}

จากตัวอย่างข้างต้น แม้พระพุทธเจ้าทรงแสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในลำดับแรก อย่างไรก็ตาม ในปาฏิหาริย์ ๓ อย่างที่พระองค์ทรงยกย่องนั้น คือ อนุศาสนีปาฏิหาริย์ หรือการพราสอนมากกว่า การแสดงปาฏิหาริย์อื่นๆ เช่น การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรือการแสดงฤทธิ์ หรือแสดงอาเทศนา ปาฏิหาริย์หรือการทวยใจ

ปาฏิหาริย์ ๓^{๗๒} การกระทำที่กำจัดหรือทำให้ปฏิบัติขยอได้, การกระทำที่ทำให้เป็น อัจฉรย์, การกระทำที่ให้เกิดผลเป็นอัจฉรย์

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์, แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัจฉรย์

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คือการทวยใจ, รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการที่หมายเล็กน้อยแล้วบอกสภาพของจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้อง เป็นอัจฉรย์ ๓ . อนุศาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์คืออนุศาสนี, คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัจฉรย์

๒.๔.๗ วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพที่ปรากฏผ่านการเคลื่อนไหวทางกาย หรือภาษาท่าทาง การแสดงกิริยา อาการ หรืออิริยาบถต่างๆ เป็นไปเพื่อประโยชน์ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ดังเช่น

^{๗๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๘-๓๔๙/๔๒๒-๔๒๔.

^{๗๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๓๒๖-๓๓๓/๔๓๐-๔๓๗, ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๑๕๐-๑๖๓/๕๔๐-๕๔๑.

^{๗๒} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๘๓-๔๘๕/๒๑๔-๒๑๖.

ที่พราหมณ์โสณทัณฑะ และพราหมณ์ภูทันทะ ได้ยกย่องพระพุทธเจ้าว่า “พระสมณโคตมมีพระรูปงดงามน่าดูน่าเลื่อมใสมีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพรม มีพระวรกายดุจพรม โอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก”^{๗๓} เช่นเดียวกัน แม้พราหมณ์พาวรี ก็ได้พาศิษย์ ๑๖ คนไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ศิษย์ ๑๖ คนถามว่าจะรู้ได้อย่างไรว่าใครเป็นพระพุทธเจ้า พราหมณ์พาวรีจึงบอกศิษย์ว่า ประการแรกต้องสังเกตดูลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการตามที่เคยได้เรียนมา ลักษณะมหาบุรุษนี้มีปรากฏในมนตร์ทั้งหลาย ซึ่งกล่าวไว้อย่างแจ่มแจ้งว่าผู้มีลักษณะมหาบุรุษ มีคติเป็น ๒ อย่างเท่านั้น คือ ถ้าบุคคลนั้นอยู่ครองเรือนจะได้ครอบครองแผ่นดินนี้ ย่อมปกครองโดยธรรม โดยไม่ต้องใช้อำญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา แต่ถ้าบุคคลนั้นออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม^{๗๔}

ด้วยความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เมื่อหลังการตรัสรู้ใหม่ๆ ได้ทรงพบกับอุปกาสวก อุปกาสวกเห็นพระองค์มีราศีผ่องใส จึงเข้าไปทูลถามว่า ทรงบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดา หรือว่าพระองค์ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสดาองค์ใด พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวงมิได้เปรอะเปื้อนในธรรมทั้งปวง ละธรรมทั้งปวงได้สิ้นเชิง หลุดพ้น เพราะสิ้นตัณหา ตรัสรู้ยิ่งเองแล้ว จะพึงอ้างกล่าวใครเล่า [ว่าเป็นครูหรือศาสดาของพระองค์] เราไม่มีผู้ทัดเทียมในโลก (มนุษย์) กับทั้งเทวโลก

เพราะเราเป็นอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เราผู้เดียว เป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบ เป็นผู้เยือกเย็น ดับกิเลสในโลกได้แล้ว^{๗๕}

(ก) วิสุทธิ ๗

ความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทำให้พระองค์มีบุคลิกภาพของพระอริยบุคคลที่ผ่องใส หมดจต บริสุทธิ ในศาสนาพุทธกล่าวถึงความบริสุทธิไว้ใน วิสุทธิ ๗^{๗๖} ซึ่งหมายถึงความบริสุทธิตั้งขึ้นไปตามลำดับ เป็นการชำระให้บริสุทธิ์ ด้วยการฝึกฝนตนเองที่เรียกว่าไตรสิกขา ไปโดยลำดับ จนบรรลุจุดมุ่งหมายคือนิพพาน มี ๗ ประการ คือ

๑. ศีลวิสุทธิ หรือ ความหมดจตแห่งศีล คือ การถือศีลอย่างไม่ม่งมาย ละสลัพพัตตปรามาส ด้วยการมีศรัทธาพละสมคูลกับปัญญาพละ ไม่ศรัทธาจนถืออย่างไม่เข้าใจ หรือมีปัญหาทำให้เกิดความลังเลสงสัย ได้แต่ถือแต่ใจกลับไม่มีศรัทธา

๒. จิตตวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจตแห่งจิต คือ จิตที่สมคูล เพราะวิริยะพละเสมอ กับสมาธิพละ ทำให้สมาธิก็สมคูล วิริยะก็สมคูล เป็นปัจจัยให้สติกำหนดรู้อยู่ในปัจจุบันขณะได้อย่างพอดี ไม่ไปในอนาคตเพราะวิริยะมีมาก ไม่อยู่ในอดีตเพราะสมาธิมีกำลังมากไป เป็นการฝึกอบรมจิตจนบังเกิดขณิกสมาธิที่ปราศจากนิวรณ์เพราะสติต่อเนื่องจนนิวรณ์ไม่สามารถเข้าแทรกในจิตได้ อันเป็นปทัฏฐานที่สำคัญ ทำให้เจริญวิปัสสนาได้ง่าย

^{๗๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๐๔/๑๑๔ และ ที.สี. (ไทย) ๙/๓๓๒/๑๒๘.

^{๗๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐๑-๑๐๑๐/๗๓๘-๗๔๐.

^{๗๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๘๕/๓๑๐.

^{๗๖} แหล่งที่มา :< [http:// www.th.wikipedia.org/wiki/วิสุทธิ](http://www.th.wikipedia.org/wiki/วิสุทธิ)>[๒๐ กันยายน ๒๕๕๗].

๓. ทัศนวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งทิวทัศน์ คือ ความรู้เข้าใจ มองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็นจริง เห็นรูปธาตุและนามธาตุเป็นคนละธาตุกันอย่างชัดเจน เป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่ารูปขั้นนี้เป็นเราเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด

๔. กังขาวิตรณวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยเห็นปฏิจาสัมุปบาท

๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องรู้เห็นทางหรือมิใช่ทาง จิตรับรู้ถึงกระแสแห่งไตรลักษณ์ได้

๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน (วิปัสสนาญาณ ๙) รู้ทุกขอริยสัจทั้ง ๘ ระดับจึงรู้สมุทัยอริยสัจทั้ง ๘ จึงรู้นิโรธอริยสัจทั้ง ๘ จึงรู้มรรคอริยสัจทั้ง ๘ และพิจารณาทั้งสี่พร้อมกัน (สามัคคีธรรม) เมื่อถึงสัจจานุโลมมิกญาณ คือ มุนิธรรมจักรทั้ง ๘ และพิจารณาผู้พิพากษาพิจารณาเหตุทั้งสี่

๗. ญาณทัสสนวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือ การปฏิบัติบริบูรณ์จนก้าวผ่านภูมิจิตเดิมคือโคตรภูญาณและวิทานะญาณ ได้ความรู้แจ้งในอริยมรรคหรือมรรคญาณ ความบรรลุเป็นอริยบุคคลหรือผลญาณ พิจารณาธรรมที่ได้บรรลุแล้วคือปัจจุเวกขณะญาณ ย่อมเกิดขึ้นในวิสุทธิขั้นนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

(ข) พุทธกิจประจำวัน ๕ ประการและพุทธจริยา ๓ ประการ^{๗๗}

วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพของพระพุทธองค์นั้น เป็นการสื่อสารธรรมเพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดประณีต เพราะทรงมุ่งให้เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่คนทั้งปวงและอำนวยผลให้เป็นความสุข พระพุทธเจ้า จึงทรงมีกิจหลักที่เรียกว่า พุทธกิจ ในแต่ละวันทรงมีพุทธกิจ ๕ ประการ เพื่อบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ ประการ ของพระพุทธเจ้าให้สมบูรณ์ คือ

พุทธกิจประการที่ ๑ โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ในฐานะที่พระองค์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโลก ความสำเร็จในจริยาข้อนี้ทรงอาศัยพุทธกิจประจำวัน ๕ ประการคือ พุทธกิจประการที่ ๑ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

พุทธกิจประการที่ ๒ ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม

พุทธกิจประการที่ ๓ ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทให้ภิกษุทั้งหลาย

พุทธกิจประการที่ ๔ ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

พุทธกิจประการที่ ๕ ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งพระองค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น

พุทธกิจประการที่ ๕ นี้เอง เป็นจุดเด่นในการทำงานของพระพุทธเจ้า จนทำให้ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา บางคนมีความรู้สึกทำไมคนแต่ก่อนสำเร็จกันง่ายเหลือเกิน ถ้าศึกษา

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๘.

รายละเอียดแล้วจะพบว่าไม่มีคำว่าย่ายเลย เพราะนอกจากจะอาศัยวาสนาบารมีของคนเหล่านั้นเป็นฐานอย่างสำคัญแล้ว การสื่อสารธรรมของพระองค์นั้น เป็นระบบการทำงานที่มีการศึกษาข้อมูล การประเมินผล การสรุปผลในการสื่อสารธรรมทุกครั้ง

หลังจากที่บุคคลนั้น ๆ ปรากฏในข่ายพระญาณของพระพุทธเจ้าคือทรงรู้ว่าเขาเป็นใคร ? มีอุปนิสัยบารมีอย่างไร ? แสดงธรรมอะไรจึงได้ผล ? หลังจากแสดงธรรมแล้วผลจะออกมาเป็นอย่างไร ? ดังนั้นการแสดงธรรมทุกครั้งของพระพุทธองค์ จึงบังเกิดผล เป็นอัครจริยเพราะจะทรงแสดงเฉพาะแก่ผู้เป็นพุทธเวไนย คือสามารถแนะนำให้รู้ได้เป็นหลักพุทธจริยาประการที่ ๒ ญาติตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ เช่นการทรงมีพระพุทธานุญาตพิเศษ ให้พระญาติของพระองค์ที่เป็นเดียรฉัตร (นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา) มาก่อน ให้เข้าบวชในพระพุทธศาสนาได้ โดยไม่ต้องอยู่ติตถิยปริวาสก่อน (ติตถิยปริวาส คือ วิธียุกรรมสำหรับเดียรฉัตรที่ขอบวชในพระพุทธศาสนา จะต้องประพฤติปริวาส (การอยู่ชดใช้หรืออยู่กรรม) ก่อน ๔ เดือน หรือจนกว่าพระสงฆ์พอใจจึงจะอุปสมบทได้) หรือการที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงแนะนำให้พระญาติซึ่งกำลังจะทำสงครามกันได้เข้าใจในเหตุผล สามารถปรองดองกันได้

พุทธจริยาประการที่ ๓ พุทธัตถจริยา ทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า เช่น ทรงวางสิกขาบทเป็นพุทธอาณาน สำหรับควบคุมความประพฤติของผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ทรงแนะนำให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ของตน ทรงวางพระองค์ต่อผู้ที่เข้ามาบวช และแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ในฐานะของบิดากับบุตร ผู้ปกครองกัลยาณมิตร ศาสดาผู้เอ็นดูเป็นต้น ตามสมควรแก่บุคคลและโอกาสนั้น ๆ จนสามารถประดิษฐานเป็นรูปสถาบันศาสนาสืบต่อกันมาได้

๒.๔.๘ วิธีการสอน สอนทนา บรรยายและตอบปัญหา

วิธีการสอนซึ่งเป็นลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า หรืออาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ ลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทำให้คำสอนของพระองค์ ควรแก่การประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้เหล่าสาวกเกิดความมั่นใจเคารพเลื่อมใสในพระองค์อย่างแท้จริง เรียก อาการ ๓^{๗๘} คือ

๑. อภิญาญธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง, ทรงรู้ยิ่งเห็นจริงเองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่น เพื่อให้รู้ยิ่งเห็นจริงตาม ในธรรมที่ควรรู้ยิ่งเห็นจริง

๒. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล, ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นเหตุผล ไม่เลื่อน

๓. สัมปาฏิหาริย์ธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริงได้ผลเป็นอัครจริย, ทรงสั่งสอนให้มองเห็นชัดเจนสมจริงจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็นอัครจริย

ส่วนหลักการสอนหรือข้อปฏิบัติที่ใช้หลักธรรมหมวดเทศนาวิธี ๔ คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา ซึ่งแปลโดยย่อกันว่า ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เราให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรืออีกนัยหนึ่งว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้ากล้า ร่าเริง^{๗๙}

ลีลาการสอน หรือ พุทธลีลาในการสอน หรือ เทศนาวิธี ๔ (การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมีกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็ดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะเทศนาวิธี ๔^{๘๐} ประการ คือ

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖.

^{๗๙} อ.จ.ตถก. (ไทย) ๒๑/๔๘/๗๘.

๑. สันทัดสนา (ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมาทปนา (ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา (เร้าใจให้อาจหาญกล้ากล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

๔. สัมปหังสนา (ปลอบโหลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค

๒.๕.๑ ความหมายของสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค

โซเชียลเน็ตเวิร์คคือเครือข่ายสังคมออนไลน์มีการใช้งานกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน จึงมีนักวิจัยหลายท่านได้ให้คำนิยาม ดังนี้

ภาณุวัฒน์ กองราชได้ให้ความหมายของเครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึงเว็บไซต์พื้นฐานในการบริการที่จะให้แต่ละบุคคลสามารถสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบทั้งระดับ เล็กหรือใหญ่ในสังคม มีการสร้างบัญชีรายชื่อผู้ติดต่อที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือสิ่งที่สนใจเหมือนกันได้โดยผ่านการติดต่อกันเป็นเครือข่าย^{๘๐}

Wertime & Fenwick (๒๐๐๘ อ้างใน สิตา โพธิพิพิธ, ๒๕๕๖, หน้า ๒๔) ได้อธิบายคำว่าเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเว็บไซต์ประเภทชุมชนออนไลน์ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ชุมนุมของกลุ่มคนที่มีความสนใจหรือความต้องการคล้ายๆ กัน ผู้ใช้บริการให้ข้อมูลประวัติส่วนตัว (Profile) ของตนเองหรือจะร่วมกับผู้ให้บริการคนอื่นสร้าง “กลุ่ม” ของตนเองได้ ชุมชนออนไลน์ลักษณะนี้มีนโยบายความเป็นส่วนตัวที่เคร่งครัดที่ชัดเจน ผู้ใช้บริการสามารถกำหนดได้ว่าจะให้สมาชิกคนใดเข้ามาดูประวัติส่วนตัวหรือติดต่อตนได้^{๘๑}

Hoffman ผู้ก่อตั้งลิงค์อิน (Linkedin) กล่าวว่า มิตรภาพในเครือข่ายสังคมออนไลน์เปรียบเสมือนตลาดในการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เขากล่าวว่าเขาสามารถสร้าง

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ข้อ ๑๗๒, หน้า ๑๗๒.

^{๘๑} ภาณุวัฒน์ กองราช, การศึกษาพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

^{๘๒} Wertime & Fenwick, อ้างใน สิตา โพธิพิพิธ, พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อปัจจัยด้านความได้เปรียบเชิงการแข่งขันที่มีต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกใช้บริการของผู้ใช้บริการเฟสบุ๊คแฟนเพจธุรกิจรับปรึกษาและวางแผนจัดงานแต่งงานในเขตกรุงเทพมหานคร, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

โอกาสให้กับใครสักคนเพียงเวลาไม่เกิน ๓๐ วินาที และส่งการแนะนำตัวไปยังเพื่อนอีกคนหนึ่ง เป็นการลงทุนเวลาเพียงเล็กน้อยแต่มีโอกาสได้ผลตอบแทนที่ยิ่งใหญ่^{๘๓}

เอมิกา เหมมินทร์ ได้กล่าวว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึง รูปแบบของเว็บไซต์ ในการสร้างเครือข่ายสังคมผ่านทางอินเทอร์เน็ต โดยผู้ใช้เป็นผู้สื่อสารเรื่องราว รูปภาพ และวิดีโอ เชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น แบ่งปันให้ผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายได้รับรู้ในบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์มักจะประกอบไปด้วย การแชท ส่งข้อความ ส่งอีเมล วิดีโอ เพลง อัปโหลดรูป บล็อก บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เป็นที่นิยม ได้แก่ Facebook Line Twitter Instagram Google+ Youtube เป็นต้น^{๘๔}

ระวิ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาโล (๒๕๕๖) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึง สังคม หรือการรวมตัวกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในรูปของกลุ่ม คนรูปแบบหนึ่ง ที่ปรากฏเกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ต ที่เรียกว่าชุมชนออนไลน์ ทำให้ผู้คนสามารถทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันและเชื่อมโยงกันในทิศทางใด ทิศทางหนึ่ง โดยมีการขยายตัวผ่านการติดต่อสื่อสารอย่างเป็น เครือข่าย เช่น เว็บไซต์ Facebook YouTube Twitter เป็นต้น^{๘๕}

ขวัญชนก กมลศุภจินดา ได้ให้ความหมายของเครือข่ายสังคมออนไลน์ หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นสังคมบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ผ่านรูปแบบของเว็บไซต์ที่สามารถแผ่ขยายออกไปเรื่อย ๆ ผ่านการสื่อสารบนอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดเป็นสังคมใหม่ขึ้นมา^{๘๖}

นนทรัฐ ไม้เจริญ ได้ให้ความหมายว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เว็บไซต์ในการสร้างสังคมบนระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น นัดหมาย หรือพบปะสังสรรค์^{๘๗}

น้ำทิพย์ วิชาวิน สรุปความหมาย เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking Services: SNS) ว่าเป็นแพลตฟอร์มที่ให้บริการ ออนไลน์ที่เน้นการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรม เหตุการณ์ เรื่องราว ภาพ เพื่อสร้าง เครือข่ายสังคม (Social Networks) หรือความสัมพันธ์ในสังคม (Social Relation) ระหว่างกลุ่มบุคคล แหล่งบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นบริการสารสนเทศบนเว็บที่อนุญาตให้แต่ละคนสร้างโปรไฟล์ของตนเอง สร้างรายชื่อของสมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างชุมชนออนไลน์ที่เชื่อมโยงกันแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันภายในระบบตัวอย่างบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านอินเทอร์เน็ตเช่น email, Google, Facebook, Web Blog, Twitter,

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๘๕} ระวิ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาโล, “เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณีเฟสบุ๊ค (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน”, Princess of Naradhiwas University Journal, ๕(๔), ๒๕๕๖, ๑๙๕ – ๒๐๕.

^{๘๖} ขวัญชนก กมลศุภจินดา, พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการแสดงตัวตนของเจนเอเรชั่น: กรณีศึกษาความแตกต่างระหว่างเจนเอเรชั่นเบบี้บูมเมอร์สและเจนเอเรชั่นวาย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

^{๘๗} นนทรัฐ ไม้เจริญ, การศึกษาการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเนชั่น, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔.

LinkedIn, Instagram และอื่นๆ ดังนั้นสังคมปัจจุบันจึงมีเครือข่ายสังคมที่เชื่อมโยงข้อมูลกันในสังคมเครือข่าย โดยมีบริการ เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือทางเทคโนโลยี^{๘๘}

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นรูปแบบของเว็บไซต์ ที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์เสมือนที่โยงใยให้บุคคลที่มีเรื่องที่สนใจเหมือนกันมาพูดคุยกัน สามารถเชื่อมโยงระหว่างบุคคลอีกบุคคลหนึ่งได้ เป็นการสร้างเครือข่ายสังคม สำหรับผู้ใช้งานในอินเทอร์เน็ต เขียนและอธิบายความสนใจ กิจกรรมที่ได้ทำ และเชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น ในบริการเครือข่ายสังคมมักจะประกอบไปด้วย การแชท ส่งข้อความ ส่งอีเมลล์ วิดีโอ เพลง อัฟโหลดรูป บล็อก โดยแอปพลิเคชันที่ได้รับความนิยมได้แก่ Facebook, Line, Twitter และ Instagram และยังสามารถเชื่อมโยงการสื่อสารภายในองค์กร และภายนอกองค์กรเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ต้องประสบปัญหาการปิดเบือนข้อความและยังรวดเร็ว วิดีโอ เพลง อัฟโหลดรูป บล็อก โดยแอปพลิเคชันที่ได้รับความนิยมได้แก่ Facebook, Line, Twitter และ Instagram

๒.๕.๒ ประเภทของโซเชียลเน็ตเวิร์ค

เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ยังได้มีการแบ่งตามวัตถุประสงค์เป้าหมายการใช้งาน คุณลักษณะของการให้บริการตามเว็บไซต์ ได้เป็น ๗ ประเภท ได้แก่^{๘๙}

๑. สร้างและประกาศตัวตน (Identity Network) เป็นการที่ให้ผู้ใช้งานได้มีพื้นที่ในการสร้างตัวตนขึ้นมาบนเว็บไซต์ เป็นการเผยแพร่เรื่องราวของผู้ใช้งานผ่านทางอินเทอร์เน็ต โดยลักษณะของการเผยแพร่มีทั้ง รูปภาพ วิดีโอ การเขียนข้อความลงในบล็อก และยังสามารถที่จะหาเพื่อนใหม่ หรือหาเพื่อนเก่า คนรู้จักที่ห่างหายไป มีการเขียนบทความได้อิสระ โดยมี ๒ รูปแบบ ได้แก่

๑.๑) Blog บล็อก เป็นชื่อเรียกสั้น ๆ ของ Weblog ซึ่งมาจากคำว่า “Web” รวมกับคำว่า “Log” ที่เป็นเสมือนบันทึกหรือรายละเอียดข้อมูลที่เก็บไว้ ดังนั้นบล็อกจึงเป็นโปรแกรมประยุกต์บนเว็บที่ใช้เก็บบันทึกเรื่องราว หรือเนื้อหาที่เขียนไว้โดยเจ้าของเขียนแสดงความรู้สึกนึกคิดต่างๆ โดยทั่วไปจะมีผู้ที่ทำหน้าที่หลักที่เรียกว่า “Blogger” เขียนบันทึกหรือเล่าเหตุการณ์ที่อยากให้อ่านได้รับรู้ หรือเป็นการเสนอมุมมองและแนวความคิดของตนเองใส่เข้าไปในบล็อกนั้น

^{๘๘} น้าทิพย์ วิภาวิน, “เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย = Social network in a networked society”, วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ๘(๒), ๒๕๕๘, หน้า ๑๑๙ - ๑๒๗..

^{๘๙} ระวี แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาลือ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐ - ๒๔.

แหล่งที่มา www.google.com/search?q=ไอคอนบล็อก

รูปที่ ๒.๔ ไอคอนเว็บไซต์ บล็อก (Blog)

๑.๒) ไมโครบล็อก (Micro Blog) มีลักษณะเด่นโดยการให้ผู้ใช้โพสต์ข้อความจำนวนสั้น ๆ ผ่านเว็บผู้ให้บริการ และสามารถกำหนดให้ส่งข้อความนั้น ๆ ไปยังโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้เช่น Twitter, Facebook เป็นต้น

แหล่งที่มา www.google.com/search?q=ไมโครบล็อก

รูปที่ ๒.๕ ไอคอนไมโครบล็อก

๒. สร้างและประกาศผลงาน (Creative Network) เป็นสังคมสำหรับผู้ใช้ที่ต้องการแสดงออกและนำเสนอผลงานของตัวเองได้จากทั่วทุกมุมโลก จึงมีเว็บไซต์ที่ให้บริการพื้นที่เสมือนเป็นแกลเลอรี Gallery) ที่ใช้จัดโชว์ผลงานของตัวเองไม่ว่าจะเป็นวิดีโอ รูปภาพ เพลง อีกทั้งยังมีจุดประสงค์หลักเพื่อแชร์เนื้อหาระหว่างผู้ใช้เว็บที่ใช้ฝากหรือแบ่งปัน โดยใช้วิธีเดียวกันแบบเว็บฝากภาพ แต่เว็บนี้เน้นเฉพาะไฟล์ที่เป็นมัลติมีเดีย ซึ่งผู้ให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ ประเภทนี้ ได้แก่ YouTube, Flickr, Multiply, Photobucket, Imeem และ Slideshare เป็นต้น

แหล่งที่มา www.google.com/search?q=ไอคอนเว็บ

รูปภาพ ๒.๖ Creative Network

๓. ความสนใจตรงกัน (Passion Network) ทำหน้าที่เก็บในสิ่งที่ชอบไว้บนเครือข่าย เป็นการสร้างที่คั่นหนังสือออนไลน์ (Online Bookmarking) มีแนวคิดเพื่อให้ผู้ใช้สามารถเก็บหน้าเว็บเพจที่คั่นไว้ในเครื่องคนเดียวก็นำมาเก็บไว้บนเว็บไซต์ได้เพื่อที่จะได้เป็นการแบ่งปันให้กับคนที่มีความชอบในเรื่องเดียวกัน สามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในการเข้าไปหาข้อมูลได้ และนอกจากนี้ยังสามารถโหวตเพื่อให้คะแนนกับที่คั่นหนังสือออนไลน์ที่ผู้ใช้คิดว่ามีประโยชน์และเป็นที่ยอมรับ ซึ่งผู้ให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ ได้แก่ Digg, Zickr, Ning, del.icio.us, Catchh และ Reddit เป็นต้น

แหล่งที่มา www.google.com

รูป ๒.๗ Passion Network

๔. เวกีทำงานร่วมกัน (Collaboration Network) เป็นที่ที่ต้องการความคิด ความรู้ และการต่อยอดจากผู้ใช้ที่มีความรู้ เพื่อให้ความรู้ที่ได้มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและเกิดการพัฒนาในที่สุด ซึ่งหากลองมองจากแรงจูงใจที่เกิดขึ้นแล้ว คนที่เข้ามาในสังคมนี้มักจะเป็นคนที่มีความภูมิใจที่ได้เผยแพร่สิ่งที่ตนเองรู้ และทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมเพื่อรวบรวมข้อมูลความรู้ในเรื่องต่างๆ ในลักษณะเนื้อหา ทั้งวิชาการ ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ สินค้าหรือบริการ โดยส่วนใหญ่มักเป็นนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ผู้ให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ในลักษณะเวกีทำงานร่วมกัน ในลักษณะเวกีทำงานร่วมกัน เช่น Wikipedia, Google earth และ Google Maps เป็นต้น

รูปที่ ๒.๘ Collaboration Network แหล่งที่มา www.google.com

๕. ประสบการณ์เสมือนจริง (Virtual Reality) มีลักษณะเป็นเกมออนไลน์ (Online Games) ซึ่งเป็นเว็บที่นิยมมากเพราะเป็นแหล่งรวบรวมเกมไว้มากมาย มีลักษณะเป็นวิดีโอเกมที่ใช้สามารถเล่นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เกมออนไลน์นี้มีลักษณะเป็นเกม ๓ มิติที่ผู้ใช้นำเสนอตัวตนตามบทบาทในเกม ผู้เล่นสามารถติดต่อปฏิสัมพันธ์กับผู้เล่นคนอื่นๆ ได้เสมือนอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง สร้างความรู้สึกสนุกเหมือนได้มีสังคมของผู้เล่นที่ชอบในแบบเดียวกัน อีกทั้งยังมีกราฟิกที่สวยงามดึงดูดความสนใจและมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้เล่นรู้สึกบันเทิง เช่น Second Life, Audition, Ragnarok, Pangya และ World of Warcraft เป็นต้น

แหล่งที่มา www.google.com

รูป ๒.๙ Virtual Reality

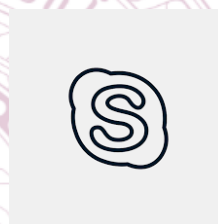
๖. เครือข่ายเพื่อการประกอบอาชีพ (Professional Network) เพื่อการทำงาน โดยจะเป็นการนำประโยชน์จากเครือข่ายสังคมออนไลน์มาใช้ในการเผยแพร่ประวัติผลงานของตนเอง และสร้างเครือข่ายเข้ากับผู้อื่น นอกจากนี้บริษัทที่ต้องการคนมาร่วมงาน สามารถเข้ามาหาจากประวัติของผู้ใช้ที่อยู่ในเครือข่ายสังคมออนไลน์นี้ได้ ผู้ให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทนี้ได้แก่ Linked in เป็นต้น

แหล่งที่มา www.google.com

รูป ๒.๑๐ Professional Network

๗. เครือข่ายที่เชื่อมต่อกันระหว่างผู้ใช้ (Peer to Peer: P๒P) เป็นการเชื่อมต่อกันระหว่างเครื่องผู้ใช้ด้วยกันโดยตรง จึงทำให้เกิดการสื่อสารหรือแบ่งปันข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและตรงถึงผู้ใช้งานที่ ซึ่งผู้ให้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ ประเภทนี้ได้แก่ Skype และ BitTorrent เป็นต้น

แหล่งที่มา www.google.com

รูป ๒.๗ Peer to Peer: P๒P

ทั้งนี้ทั้งนั้นการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ขึ้นอยู่กับผู้ใช้ว่าใช้ด้วยจุดประสงค์ใด ทั้ง ๗ ประเภทที่กล่าวถึงนี้ เป็นการแบ่งตามลักษณะของการให้บริการของเว็บไซต์ต่างๆ โดยปัจจุบันมีความสะดวกในการใช้งานทั้งใช้งานบนคอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต โทรศัพท์มือถืออย่างสมาร์ตโฟน มีการสร้างเว็บไซต์และแอปพลิเคชันขึ้นมามากมายให้เลือกใช้งาน ทั้งการติดต่อสื่อสาร การเดินทาง แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ฟังเพลง ดูหนัง แชรข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

๒.๖ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งมีเอกสารและงานวิจัยที่น่าสนใจหลายเล่ม ได้ศึกษางานวิจัยดังกล่าวแล้ว มีดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑) สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สธิตฺต เตชะญาณมุนี ป.ธ.๙) ได้นิพนธ์ทฤษฎีการเทศน์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือวิถีนักเทศน์ ที่เกี่ยวกับการเทศน์ ได้กล่าวว่า ผู้เทศน์ต้องมีจุดมุ่งหมายในการเทศน์ว่าเทศน์เพื่ออะไร ด้วยความปรารถนาผลอะไร ตนมีความประสงค์อย่างไรบ้าง จุดมุ่งหมายของการเทศน์ขั้นสูงสุดได้แก่ วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสถึงมรรคผลและนิพพาน ซึ่งมี ๕ อย่าง คือ (๑) ตพังควิมุตติ คือ พ้นชั่วคราว (๒) วิกขัมภณวิมุตติ คือ พ้นด้วยการสะกดไว้ (๓) สมุจเฉทวิมุตติ

คือ พันด้วยเด็ดขาด (๔) ปฏิบัติสัทธีวิมุตติ คือ พันด้วยความสงบ และ (๕) นิสสรณวิมุตติ คือ พันด้วยการออกไป กล่าวคือ พันจากกิเลสที่ยังยืนมาตลอดถึงเวลาสิ้นชีพคือถึงนิพพาน นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายของการเทศน์อีกประการหนึ่งคือ ต้องมุ่งให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง (๒) สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด (๓) บรรเทาความสงสัยเสียได้ (๔) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ และ (๕) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

แนวทางการเทศน์ให้ถึงจุดมุ่งหมาย มีอยู่ ๓ ชั้น คือ อุเทศ นิเทศ และปฏินิเทศอุเทศ หรือหัวข้อที่ยกขึ้นเป็นหลักในการแสดงนั้นต้องให้เหมาะสมกับบุคคล กาละ เทศะ และการงาน ส่วนนิเทศ หรือการแสดงขยายความของอุเทศหรือการอธิบายความนั้นต้องอธิบายให้เป็นลำดับตามหลักทั้ง ๓ ประการ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ และให้ครอบคลุมประกอบของการเทศน์ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สันทิสสนา แสดงแจ่มแจ้งชัดเจน (๒) สมาทปนา แสดงโน้มน้าวใจ (๓) สมุตเตชนา แสดงให้เกิดความกล้าหาญ และ (๔) สัมปหังสนา แสดงให้เกิดความร่าเริง เบิกบานเข้มแข็งในการฟัง การรู้ การปฏิบัติและการได้รับผล สำหรับปฏินิเทศ คือ กลับแสดงซ้ำเฉพาะส่วนที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง^{๙๐}

๒) พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในการอบรมธรรมกับเสื่อมวลชน อธิบายความสัมพันธ์ที่แยกกันไม่ออกระหว่างบุคคลกับสังคม ความย่อว่า สังคมแยกกันไม่ได้จากบุคคล หรือบุคคลแยกออกจากสังคมไม่ได้ ก็เพราะว่าเมื่อเราต้องการอย่างหนึ่ง แต่สังคมทั้งหมดต้องการอีกอย่างหนึ่ง คนคนหนึ่งถูกบั่นขั่นโดยสังคมมากกว่าที่จะเป็นตัวของตัวเอง คนแต่ละคนถูกสิ่งแวดล้อม คือสังคมปรุงแต่งขึ้นมา ในลักษณะที่สังคมต้องการหรือสังคมเป็นอยู่อย่างไร ข้อที่เราไม่เป็นตัวของตัวเองนี้แหละคือปัญหาสำคัญในส่วนตัวบุคคล สัมผัสขึ้นมาในสังคม แล้วก็ถูกสังคมชักจูงไปโดยไม่รู้สีกตัว เมื่อทุกคนเป็นอย่างนี้ โลกมันก็เป็นอย่างนี้กันทั้งหมด คือว่าโลกเป็นอย่างนี้กันทั้งหมดตัวบุคคลมันก็เป็นอย่างนี้ไปโดยไม่รู้สีกตัว^{๙๑}

๓) พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺญ) (ประยูร ธมฺมปญฺญ) (ประยูร ธมฺมปญฺญ) กล่าวถึงอิทธิพลของเสื่อมวลชนว่า หนังสือพิมพ์และเสื่อมวลชนทั่วไปสามารถสร้างจุดสนใจขึ้นมาในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ถ้าหนังสือพิมพ์หรือเสื่อมวลชนอยากจะให้คนสนใจเรื่องใด ก็ไปจับเรื่องนั้น ทั้งๆ ที่เรื่องนั้นก็อาจจะไม่มีคนสนใจมากเท่าไร แต่เสื่อมวลชนทำให้คนสนใจเรื่องนั้นขึ้นมา จนกระทั่งว่าเสื่อมวลชนพูดอะไรคนในสังคมก็พูดเรื่องนั้น ... และโดยเหตุที่ข่าวคราวความเป็นไปต่างๆ ในสังคมไปปรากฏทางเสื่อมวลชน ข่าวคราวหรือข่าวสารข้อมูลเหล่านั้นก็เป็นเครื่องแสดงให้เห็นสภาพของสังคมในเวลานั้นๆ ว่าเป็นอย่างไรด้วย จนมีการพูดกันว่า เสื่อมวลชนเป็นกระจกเงาที่สะท้อนภาพของสังคม พระธรรมปิฎกเห็นว่า เสื่อมวลชนมิใช่เป็นเพียงกระจกเงาที่สะท้อนภาพของสังคมเท่านั้นแต่ได้ทำหน้าที่ในด้านการโน้มน้าวชักจูงเจตน์จำนง ตลอดจนปรุงแต่งสภาพจิตของสังคมเป็นอย่างมากด้วย เสื่อมวลชนที่ดีจึงน่าจะเป็นกระจกเงาที่เรียบเสมอ มีคุณภาพดี ชนิดที่มีไฟฉายอันสว่างที่สำรวจชี้จุดและส่องนำทางให้แก่สังคมด้วย โดยสะท้อนภาพที่แท้จริงของสังคม ต้องเข้าถึงรากฐานและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมของตัวเอง กล่าวคือ ต้องรู้จัก

^{๙๐} สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารี ป.ธ.๙), **วิธินิกเทศน์**, (กรุงเทพมหานคร : เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๗-๘๔.

^{๙๑} พุทธทาสภิกขุ, **บรมธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๘.

สังคมของตนเอง รู้จุดอ่อนจุดแข็ง จุดบกพร่อง จุดดีจุดเด่น และอะไรอื่นๆ ที่เราควรจะต้องแก้ไขหรือส่งเสริม และต้องช่วยพัฒนาสังคมไทย^{๔๒}

๔) บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา ได้กล่าวอ้างถึงทฤษฎีสื่อสารมวลชนของพุทธทาสภิกขุ ในหนังสือเรื่อง ฐานันดรที่สี่ จากระบบโลกถึงรัฐไทย ว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสได้ชี้แจงค่านิยม ธรรมชาติ การทำหน้าที่ และอุดมคติของสื่อมวลชนในแบบฉบับของท่านเองดังนี้ ประการแรก ท่านพุทธทาสได้นิยามสื่อสารมวลชนไว้ว่า “ถ้าสิ่งใดมันจูงใจประชาชนได้มากๆ ไปได้แล้วก็เรียกว่า สื่อมวลชน ทั้งนั้น” รวมทั้งหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุโทรทัศน์ การโฆษณา การพูด แฟชั่นโชว์ ไฮต์ปาร์ก ละคร เพลงดนตรี และงานนักขัตฤกษ์ ซึ่งเป็นนิยามที่แสดงว่าท่านได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารทางวัฒนธรรมทั้งระบบ ประการที่สอง ในส่วนที่เกี่ยวกับธรรมชาติของสื่อมวลชน ท่านอธิบายว่า “คำว่า สื่อมวลชน ถ้าหมายถึงวัตถุสิ่งของ มันก็เป็นเพียงเครื่องมือ ถ้าดูที่การกระทำ มันก็เป็นการบริการอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้าจะใช้เครื่องมือหรือใช้บริการนี้ถูกต้องก็เป็นผลดี ถ้าใช้ผิด ก็เป็นผลร้ายมหาศาล” และ “นิสัยสันดานที่ชอบเอาอย่างตามๆ กันทำให้สื่อมวลชนมีความหมายขึ้นมา” ประการที่สาม ในแง่การทำหน้าที่ ท่านพุทธทาสเชื่อว่า “สื่อมวลชน ทรงอำนาจมากและมีเป้าหมายอยู่ที่การชักจูง (persuasion) ทั้งสิ้น สักแต่ว่าจะเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ของใครและอะไรเท่านั้น ดังที่ท่านกล่าวว่า ฐานันดรที่สี่นี้เป็นผู้บันดาลโลก จะโดยรู้ตัวก็ได้ ไม่รู้ตัวก็ได้แต่ความมุ่งหมายอันแท้จริงมันเป็นอย่างนั้น ...หนังสือพิมพ์ทั้งโลกบันดาลโลกให้เป็นอย่างไรก็ได้มองเห็นอยู่ชัดๆ” และประการที่สี่ ในระดับอุดมคติ ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “หนังสือพิมพ์ที่แท้จริงจะต้องเป็นฝักฝ่ายของพระพุทธเจ้า ต้องขึ้นสังกัดต่อพระธรรม ไม่ใช่ต่อบุคคลนี้ คณะนั้นคณะนี้หรือแม้แต่ประเทศนั้นประเทศนี้ เพราะวาสปิริดหรือเจตนารมณ์ของฐานันดรที่สี่นี้ต้องการจะบันดาลโลกให้เป็นไปในทางที่น่ายุ”^{๔๓}

๕) ญฐนันท์ ประกายสันติสุข ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข” สรุปได้ว่า เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารหรือผู้เข้าอบรมให้คล้อยตามเนื้อหาสาระ ธรรมะ โดยการใช้สื่อต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้และสำนึก อารมณ์และความรู้สึก และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการพิจารณา ค่าเฉลี่ยรวมที่เพิ่มขึ้นของระดับเจตนาในการรักษาศีล ๕ และงดเว้นจากอบายมุขหรือสิ่งเสพติด ระดับธรรมะที่เกิดในจิตใจของผู้เข้าอบรม เช่น ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักให้อภัยไม่พยาบาท จองเวร ความสำนึกในบาปบุญคุณโทษ เชื่อในหลักกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีสติในการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เฉพาะหน้า และความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณ^{๔๔}

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), “สื่อมวลชนกับการสร้างสรรค์สังคม”, มุมมองสองปราชญ์, (กรุงเทพมหานคร : ลิเบอร์ตีเพรส, ๒๕๓๗).

^{๔๓} บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา, ฐานันดรที่สี่ จากระบบโลกถึงรัฐไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : พับลิค บุเคอรี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๑-๑๔๖.

^{๔๔} ญฐนันท์ ประกายสันติสุข, ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ก.

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) อัญชลี เอกศาสตร์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การแสวงหาข่าวสารการเมืองผ่านเฟซบุ๊กและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครเปิดรับมากที่สุด คือสื่อโทรทัศน์ทั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า กลุ่มที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จะเปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปเปิดรับสื่อวิทยุน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่ต้องการความสามารถและทักษะพิเศษ เช่น ต้องมีความรู้ภาษาอังกฤษและต้องมีความรู้เกี่ยวกับเครื่องคอมพิวเตอร์ และยังเป็นสื่อที่ยังคงมีราคาแพง ซึ่งตามทฤษฎี Technology Determinism ที่กล่าวว่า ผู้ที่จะรับสื่อใหม่ อาทิ สื่ออินเทอร์เน็ตได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในเรื่องการศึกษาและความรู้ในเรื่องเทคโนโลยีอยู่ในระดับสูง เนื่องจากเป็นสื่อที่ต้องใช้ความรู้ทั้งในด้านภาษาและเทคโนโลยีมากพอควร^{๔๕}

๒) กิตติมา สุรสนธิ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การรู้เท่าทันสื่อกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ ๒๕-๒๗ ปี มีอาชีพประกอบธุรกิจส่วนตัว โดยมีระดับการศึกษาปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี ในจำนวนเท่ากัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับสื่อหรือข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนความถี่ในการเปิดรับเนื้อหาทางการเมืองพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการเปิดรับจากสื่อโทรทัศน์จำนวน ๕-๖ ครั้งต่อเดือน ด้านเนื้อหาทางการเมืองพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับเนื้อหาทางการเมืองในเรื่องการเลือกตั้งมากที่สุด และพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีบุคลิกแบบไม่ชอบการเมืองมากที่สุด มีวิธีการตัดสินใจทางการเมืองแบบหาข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อต่างๆ แล้วตัดสินใจด้วยตนเอง สำหรับสถานะทางการเมืองพบว่า กลุ่มตัวอย่างครึ่งหนึ่งมีสถานะทางการเมืองแบบเป็นผู้ตามทางการเมือง และมีระดับการรู้เท่าทันสื่ออยู่ในระดับมาก ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างน้อย ๑ ครั้ง โดยพุดคุยเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองมากที่สุด และพบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจะมีความถี่ในการเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสารทางการเมืองน้อยกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี และผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจะมีการรู้เท่าทันสื่อน้อยกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ส่วนผู้ที่มีบุคลิกทางการเมืองแบบสนใจและชอบการเมืองกลับมีความถี่ในการเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสารทางการเมืองน้อยที่สุด ส่วนผู้ที่มีวิธีการตัดสินใจทางการเมืองแบบหาข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อต่างๆ แล้วตัดสินใจด้วยตัวเองจะมีความถี่ในการเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสารทางการเมืองมากที่สุด นอกจากนี้ผู้ที่มีวิธีการตัดสินใจทางการเมืองแบบหาข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อต่างๆ แล้วตัดสินใจด้วยตัวเองจะมีการรู้เท่าทันสื่อมากที่สุด^{๔๖}

๓) อรรถพร กงวิไล ได้วิจัยเรื่อง “ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ประชาชนมีความรู้เท่าทันสื่อมวลชนในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติและเชื่อถือผลการสำรวจประชามติที่นำเสนอทาง

^{๔๕} อัญชลี เอกศาสตร์, การแสวงหาข่าวสารการเมืองผ่านเฟซบุ๊กและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔)

^{๔๖} กิตติมา สุรสนธิ, การรู้เท่าทันสื่อกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง, วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิต, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ประจำปี ๒๕๕๕.

สื่อมวลชนอยู่ในระดับสูง แต่การรับรู้ว่ามีกรรณายงานข้อมูลประกอบการผลการสำรวจประชามติทางสื่อมวลชนอยู่ในระดับต่ำ ส่วนการทดสอบสมมติฐานพบว่า ลักษณะทางประชากรได้แก่ เพศ อายุ รายได้ต่อเดือน อาชีพ และระดับการศึกษาสูงสุด มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติทางสื่อมวลชน รวมทั้งลักษณะทางประชากรได้แก่ เพศ อายุ รายได้ต่อเดือน อาชีพ และระดับการศึกษาสูงสุด ยังมีความสัมพันธ์กับความรู้เท่าทันสื่อมวลชนในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชน ขณะที่ลักษณะทางประชากรด้าน อายุ อาชีพ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือผลการสำรวจประชามติที่นำเสนอทางสื่อมวลชน นอกจากนี้ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติมีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือผลการสำรวจประชามติที่นำเสนอทางสื่อมวลชนของประชาชน^{๙๗}

๔) วิโรจน์ ศรีหิรัญ ได้ศึกษาเรื่อง “ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยประชาชนมีความรู้เท่าทันในลักษณะความเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความรู้เท่าทันการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับน้อยหรือต่ำ ทั้งนี้ส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์มากที่สุดในด้านกำหนดเวลาการเผยแพร่ และน้อยที่สุดด้านประเภทของข่าว ส่วนการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์พบว่า วิเคราะห์ถูกต้องมากที่สุดในการคัดเลือกข่าว และน้อยที่สุดในการตลาด ส่วนการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ ระดับการศึกษา มีผลต่อการรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ ประชาชนที่มีอายุ ๒๐-๒๙ ปี มีความรู้เท่าทันมากกว่าช่วงอายุอื่นๆ และนักเรียนหรือนักศึกษามีความรู้เท่าทันมากกว่าอาชีพอื่นๆ ขณะที่การเปิดรับมีผลต่อการรู้เท่าทัน โดยประชาชนที่เปิดรับหนังสือพิมพ์ในระดับปานกลางคือ ๓-๔ วันต่อสัปดาห์จะมีความรู้เท่าทันมากกว่าการเปิดรับระดับอื่นๆ ส่วนทักษะหนังสือพิมพ์มีผลต่อการรู้เท่าทัน พบว่าประชาชนที่มีประสบการณ์งานข่าวจะมีความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์มากกว่าประชาชนที่ไม่มีประสบการณ์ด้านนี้^{๙๘}

๕) ดวงพร คำนูณวัฒน์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และนิยะนันท์ สำเภาเงิน ได้ร่วมกันวิจัย เรื่อง “การสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม กรณี ปฏิบัติการลดความเสี่ยงต่อการเป็นโรคความดันโลหิตสูง หัวใจ และเบาหวาน ต.หันคา อ.หันคา จ.ชัยนาท” ผลการศึกษาโดยสรุปพบว่า มีการใช้การสื่อสารหลากหลายประเภท การสื่อสารภายในบุคคล สร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล การสื่อสารกลุ่ม สร้างผลงานร่วมกัน การสื่อสารมวลชน (ชุมชน) สร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และความตื่นตัวต่อประเด็นสุขภาพในระดับชุมชน นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสนับสนุนแนวคิดที่ว่า สุขภาพไม่ใช่

^{๙๗} อรรถพร กงวิไล, รายงานวิจัยเรื่อง ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๙๘} วิโรจน์ ศรีหิรัญ, รายงานวิจัยเรื่อง ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

เรื่องของคนหรือองค์กรหนึ่งแต่เป็นความรับผิดชอบร่วมของสังคม “กำลังคน” และ “การสื่อสาร” เป็นส่วนประกอบสำคัญของการขับเคลื่อนงานสุขภาพ^{๙๙}

๖) **พัทธพีร์ มะลิสวรรณ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารในการขัดเกลาทางสังคมของนักเรียนนายร้อยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลง ๓ ด้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านพุทธิพิสัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นในสมองที่เกี่ยวกับความรู้และความจำ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเจตพิสัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นในจิตใจที่เกี่ยวกับคุณธรรม ค่านิยม และนิสัย และการเปลี่ยนแปลงทางด้านทักษะพิสัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นในการแสดงออกของอากัปกริยาที่เกี่ยวกับความชอบ ความผูกพันต่อกิจกรรมที่ปฏิบัติหรือการกระทำ นอกจากนี้ในส่วน of สถาบันและองค์กร การสื่อสารก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลง โดยทำหน้าที่เสริมสร้างความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรได้เท่าๆ กับเป็นอุปสรรคต่อองค์กร ท้ายสุดกระบวนการทางสังคมก่อให้เกิดการสื่อสารขึ้นโดยสังคมและการสื่อสารต่างมีความสัมพันธ์ควบคู่กันในฐานะสายใยของสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อการประสานกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมให้อยู่ร่วมกันในระบบเดียวกัน อีกทั้งยังมีผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองและการพัฒนาประเทศ^{๑๐๐}

๗) **วรารณ ชื้อประดิษฐ์กุล** ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า ๑) ครอบครัวมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง ๒) โรงเรียนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับน้อย ๓) สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับมาก ๔) เพื่อนมีอิทธิพลต่อความรู้ และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง^{๑๐๑}

๘) **ปณัฏฐา ลีลายุทธ** ทำการศึกษาเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติเชิงพุทธ บูรณาการพบว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นกระบวนการสื่อสารที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือขยายความขัดแย้งความรุนแรงทางการเมืองโดยใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความแตกแยกทุกมิติในสังคมไทยในความเห็นต่างทางอุดมการณ์ความเชื่อและทัศนคติ โดยมีตัวแปรสำคัญเบื้องหลังความขัดแย้งคือวัจนภาษาและอวัจนภาษาแสดงออกด้วยถ้อยคำและพฤติกรรมเพื่อสร้างความเกลียดชังระหว่างคนในสังคมด้วยกัน จนบ้านเมืองเข้าสู่วิกฤตของความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินส่งผลกระทบทางตรงและทางอ้อม ทั้งตัวปัจเจกบุคคลและสังคม ในขณะที่สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญของ

^{๙๙} ดวงพร คำณูวัฒน์, พรทิพย์ อุสุภรัตน์ และนิยนันท์ สำเภาเงิน, **สื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม กรณี ปฏิบัติการลดความเสี่ยงต่อการเป็นโรคความดันโลหิตสูง หัวใจ และเบาหวาน ต.ห้วยค้อ.อ.ห้วยค้อ จ.ชัยนาท**, (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการโครงการเมธีวิจัยอาวุโสปีที่ ๓/๒๕๕๒, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๒).

^{๑๐๐} พัทธพีร์ มะลิสวรรณ, “กระบวนการสื่อสารในการขัดเกลาทางสังคมของนักเรียนนายร้อยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า”, **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

^{๑๐๑} วรารณ ชื้อประดิษฐ์กุล .๒๕๕๓.เรื่อง ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชาติ ประชาชนต่างให้ความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา การนำหลักธรรมคำสอนมาเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดสันติในประเทศชาตินั้นก็คือ แนวทางแห่งสันติ^{๑๐๒}

๙) ทศนีย์ เจณวิถีสุข ทำการศึกษาเรื่อง การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลง พบว่าการสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อจนถึงสังคม หรือมี ส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการ สื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการ เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมในลักษณะ การร่วมกันเป็นสังคมโดยรวม การสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกัน ได้โดยเด็ดขาด และเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโฆสะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทาง ข ประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วน ตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม^{๑๐๓}

๑๐) สายน้ำผึ้ง รัตนงาม ทำการศึกษาเรื่อง พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ในสังคมไทย พบว่าการใช้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์เป็นไปตาม กระบวนการของ Diamond Model ซึ่งมีขั้นตอนการรับรู้สื่อโทรทัศน์และเพชฌัญญ์ในเชิงพุทธ โดยอาศัยสติสัมปชัญญะเป็นขั้นปฏิบัติการในการระลึกรู้แบบไม่ปล่อยตามอำนาจกระแสตัณหา และมีความอดทนทางจิตใจต่อผลกระทบจากสื่อ ในขั้นคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญอย่างรอบด้าน ใช้วิธีพิจารณาทางปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ อิทัปปัจจยตา ไตรลักษณ์ และกาลามสูตร รวมทั้งการปฏิบัติตามรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาชีวิตใน ๓ ด้าน คือ ด้านศีล การพัฒนามนุษย์ให้มีพฤติกรรมในการใช้สื่อเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งใช้สื่อเพื่อให้เกิดสุจริต ด้านสมาธิ คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพทางจิตที่พร้อมต่อการรับรู้สื่อแบบรู้เท่าทัน ด้านปัญญา คือ กระบวนการใช้ปัญญาคิดใคร่ครวญตามหลักธรรมเพื่อสร้างความเห็น ถูกต้อง^{๑๐๔}

๑๑) สราญ สมพงษ์ ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารเพื่อสันติภาพในสื่อออนไลน์ ตามแนวทางพุทธสันติ พบว่า หลักการสื่อสารเพื่อสันติภาพตามแนวทางตามแนวทางพุทธสันติวิธี คือหลักการใช้ “วาจาสุภาषิต” มีองค์ประกอบ ๕ ประการคือ เหมาะกาล จริง ไพเราะ ประสานประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา เป็นองค์ธรรมพื้นฐานช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นต้นแบบการใช้วาจาสุภาषิตจะพิจารณาองค์ประกอบเหล่านี้ภายใต้เงื่อนไข ๖ กรณี ได้แก่ ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่

^{๑๐๒} ปณฺชญา สิลายุทธ. การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติเชิงพุทธบูรณาการ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘.)

^{๑๐๓} ทศนีย์ เจณวิถีสุข. การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลง, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.)

^{๑๐๔} สายน้ำผึ้ง รัตนงาม พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ในสังคมไทยหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๘ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗.

ตรัส ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส และ ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส จะเห็นได้ว่ามีเพียง ๒ กรณี เท่านั้นที่พระองค์ตรัสโดยการพิจารณาองค์ประกอบเรื่องเวลาที่เหมาะสม^{๑๐๕}

ส่วนทฤษฎีและหลักการการสื่อสารทั่วไปและการสื่อสารเพื่อสันติภาพ มีองค์ประกอบสอดคล้องกับหลัก “วาจาสุภาสิต” แต่มีจุดเด่นคนละมิติ โดยการสื่อสารทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อออนไลน์มีจุดเด่นด้านมิติแห่งกาลเวลาต้องฉับไวทันที่มุ่งกระจายข้อมูล ขณะที่การสื่อสารเพื่อสันติภาพมีจุดเด่นด้านมิติของการมีส่วนร่วมสร้างประโยชน์ต่อสังคม แต่มีจุดด้อยด้านกระบวนการซึ่งการสื่อสารทั่วไปพิจารณาเพียงมีองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งก็นำเสนอแล้ว ขณะที่การสื่อสารเพื่อสันติภาพค่อนข้างสอดคล้องกับหลักการและรูปแบบแห่งวาจาสุภาสิต แต่ติดขัดด้านองค์ประกอบอื่นอย่างเช่นรายได้ของผู้ส่งสาร

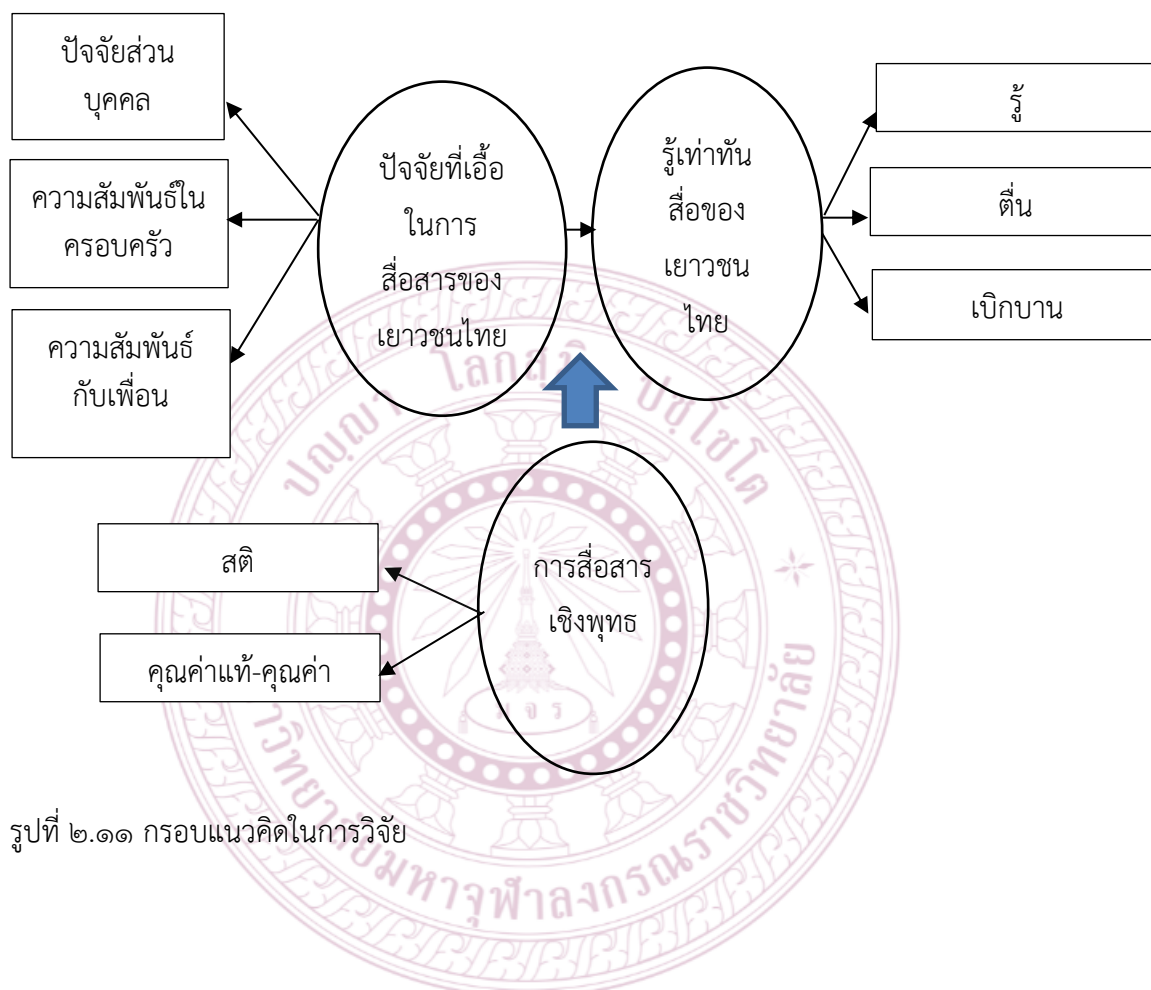
จากการวิเคราะห์พบว่าเว็บไซต์หนังสือพิมพ์คมชัดลึกได้ปฏิบัติหน้าที่สะท้อนบริบทของการสื่อสารตามหลัก “วาจาสุภาสิต” ตามโมเดล “๑๔ ส.” คือ “สื่อสารสาระ สืบสานสัมพันธ์ สมัยสมพงษ์ สังคมสุขสำราญ และสร้างสรรค์สันติภาพ” ที่มุ่งสื่อสารที่มีสาระประโยชน์ด้วยลีลาภาษาที่สุภาพสืบสานความสัมพันธ์ให้คนในสังคมไม่โกรธเกลียดกันได้อย่างเหมาะสมกับกาลเวลา ก่อให้เกิดคุณค่าและส่งเสริมให้สังคมเกิดสันติสุขได้ในระดับหนึ่ง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้เสนอทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารตนเองและกับบุคคลอื่นทั้งในฐานะผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมีฐานคิดที่สอดคล้องกับหลักการและแนวทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาและทางตะวันตก ให้มีสติสัมปชัญญะ คือรู้เท่าทันการสื่อสารไร้สาย ตามยุคตามสมัยในเหตุการณ์ปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยใคร่จะศึกษาค้นคว้า และจะได้นำไปประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

^{๑๐๕} สำราญ สมพงษ์, วิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารเพื่อสันติภาพในสื่อออนไลน์ฯ ตามแนวทางพุทธสันติวิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙.

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

รูปที่ ๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ๒) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ๓) เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยแล้วดำเนินการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม จากนั้นสรุปผลอภิปรายเชิงพรรณนา มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ ๑ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

๑. ประเด็นที่ต้องศึกษา

ประกอบด้วย พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

๒. วิธีการศึกษา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจำนวน ๑๕ รูป/คน ในประเด็นพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นผู้วิจัยสรุป

๓. ผลที่จะได้รับ

กิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

ขั้นตอนที่ ๒ สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑. ประเด็นที่ต้องการศึกษา

สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยโดยการศึกษาแนวคิดทฤษฎี หลักการ หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นวิธีการพัฒนาบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้วิทยาการการฝึกอบรมกิจกรรมพัฒนาสมรรถนะบุคคล การออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้น องค์ประกอบของชุดฝึกอบรม องค์ประกอบของกิจกรรมมีการศึกษาเรื่องสมรรถนะที่ต้องการพัฒนา การออกแบบกิจกรรมที่ใช้ฝึก แผนงานแต่ละกิจกรรมการเตรียมการเรียนรู้ วัสดุ การวัดผลกิจกรรม การวิพากษ์ชุดหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ศึกษาการทดสอบ (try out) การจัดทดสอบการเลือกกลุ่มทดสอบ วิธีทดสอบ และผลการทดสอบ

๒. การศึกษา

ศึกษาจากตำราการฝึกอบรม จิตวิทยา พระไตรปิฎก งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตัวอย่าง การฝึกอบรมระยะสั้น จากตำรา การออกแบบกิจกรรม การวิพากษ์และรับรอง หลักสูตรจากผู้ทรงคุณวุฒิ การทดสอบ (Try out) และจากการสนทนากลุ่ม ในประเด็นการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยนั้น ควรมีลักษณะอย่างไร ได้ข้อสรุปมีรายละเอียดดังนี้

๓. ผลที่จะได้รับ

ชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
ขั้นตอนที่ ๓ ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑. ประเด็นที่ต้องการศึกษา

การทดลองใช้หลักสูตรการเตรียมการทดลอง การดำเนินการทดลอง วิธีการระยะเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างเครื่องมือ คุณภาพเครื่องมือ การเก็บข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการทดลองและการเสนอชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย โดยการสรุปผลการวิจัยและเสนอแนะแนวทางเพื่อให้เกิดการนำผลงานวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ การประเมินผลรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาในหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของจังหวัดบุรีรัมย์จากผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group) เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการวิจัย

๒. วิธีการศึกษา

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ๖๐ คน

๓. ผลที่จะได้รับ

ผลของกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/กลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ผู้บริหาร ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ โรงเรียน
สุรินทร์ราชมงคล จำนวน ๑๔ รูป/คน คือ

๑. พระครูพิพัฒน์กร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์.
๒. พระครูปฐมสมังการ,ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์
๓. พระศรีญ โขติวโร.
๔. แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ประธานบริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ
๕. นางรติมา จิตรแมน
๖. นางวนิดา ศรีเลิศ ข้าราชการบำนาญ.
๗. นางศรีวัฒนา นวลศิริ
๘. นางสาวคนธ์ ฐรักษา
๙. นางกุลเศรษฐ บานเย็น
๑๐. นางสาวอนงค์นาฏ สร้อยจิต
๑๑. นายเฉลิมชัย แสนสุข
๑๒. นายชนาวัธ คงดี
๑๓. สัมภาษณ์ (ออนไลน์) วิสัยสิทธิ์ บุตตะเคียน
๑๔. นางสาวจิรายุส สมานมิตร

ประชุมกลุ่มย่อยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียน ๑๔ รูป/คน คือ

๑. พระครูพิพัฒน์กร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์.
๒. พระครูปฐมสมังการ,ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์
๓. พระศรีญ โขติวโร.
๔. แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ประธานบริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ
๕. นางรติมา จิตรแมน
๖. นางวนิดา ศรีเลิศ ข้าราชการบำนาญ.
๗. นางศรีวัฒนา นวลศิริ
๘. นางสาวคนธ์ ฐรักษา
๙. นางกุลเศรษฐ บานเย็น
๑๐. นางสาวอนงค์นาฏ สร้อยจิต
๑๑. นายเฉลิมชัย แสนสุข
๑๒. นายชนาวัธ คงดี
๑๓. วิสัยสิทธิ์ บุตตะเคียน
๑๔. นางสาวจิรายุส สมานมิตร

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการการ
สื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย โดยศึกษาจากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) โดยมีแนวทางดังนี้

๑.๑ แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

๑.๒ การตั้งคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันและค้นข้อมูล โดยมีผู้เข้าร่วม ประชุมกลุ่มย่อยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียน การสนทนากลุ่มนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตามความเชี่ยวชาญเพื่อให้สมาชิกแต่ละท่านได้กล้าแสดงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ในการใช้เครื่องมือนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อภายหลังที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์แล้ว จึงได้กำหนดจัดสนทนากลุ่มขึ้น

๓. ชุดกิจกรรมพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๔. แบบสอบถาม เพื่อวัดประเมินผลก่อนและหลังกิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ กิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง มีมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง มีมาก

ระดับ ๓ หมายถึง มีปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง มีน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง มีน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

๑. เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In – Depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาความรู้พื้นฐานทั่วไป หลักการแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดประเด็นคำถามเพื่อใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาให้การรับรอง

๒. ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาการออกแบบการอบรมระยะสั้น เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย โดยผู้วิจัยได้สร้างชุดฝึกอบรมพร้อมกิจกรรม (ที่ผ่านการ try out) สำหรับใช้ในขั้นตอนการศึกษาการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๓. เครื่องมือแบบสอบถามการประเมินผลกิจกรรมองค์ความรู้วัดกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยโดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๖๐ คน จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา การประเมินผลก่อนการฝึกอบรมและหลังจากการฝึกอบรม

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. แบบสอบถามที่เป็นแนวในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth – Interview) เกี่ยวกับกิจกรรมองค์ความรู้วัดกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๒. เครื่องมือวัดและประเมินผลการอบรม คือแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างก่อนการอบรมและหลังการอบรมผู้วิจัย ได้สร้างแบบสอบถามการวิจัยเชิงปริมาณจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมองค์ความรู้วัดกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยลักษณะเป็นแบบประเมินค่า ๕ ระดับ จำนวน ๒๐ ข้อ โดยมีค่า IOC อยู่ที่ได้มาตรฐานการวิจัยแบบสอบถามประกอบด้วย

๓. กิจกรรมองค์ความรู้วัดกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยที่ผ่านความเห็นชอบของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ด้านพุทธจิตวิทยา ด้านวิชาการ ตรวจสอบและวิพากษ์ แก้ไข รับรอง หลักสูตรรวมถึงกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรม มัคคุเทศก์ตัวอย่าง ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จนเป็นที่สมบูรณ์ ถูกต้องตามหลักวิชาการ จึงได้นำไปใช้ในการวิจัยชุดต่อไป โดยโปรแกรมกิจกรรมองค์ความรู้วัดกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีรายละเอียดดังนี้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย แบบสอบถาม โดยเครื่องมือวิจัยที่ผู้วิจัยพัฒนา ขึ้นจากแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๔.๑ การวางแผนก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นขั้นตอนการวางแผน เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลวิจัยภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเชิงคุณภาพเป็นขั้นตอนการลงพื้นที่จริง เพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มโดยใช้แบบบันทึกการสนทนาและรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๒ วิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าอบรมกิจกรรมองค์ความรู้วัดกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย จำนวน ๖๐ คน ซึ่งทั้งหมดของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังจากการอบรมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผลตามหลักสถิติและนำเสนอข้อมูลในรูปตารางและเชิงบรรยาย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งในส่วนผลการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการทำสนทนากลุ่มย่อย ดังนั้น เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ในงานวิจัยนี้ จะใช้ระเบียบวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยก่อนการ

วิเคราะห์ข้อมูลก็จะมีเตรียมข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

๓.๕.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานโดยหาค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ในการอธิบายข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามก่อนการอบรม และหลังกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๓.๖ สรุปวิธีการดำเนินการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ๒) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ๓) เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยแล้วดำเนินการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม ผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอน การดำเนินงานวิจัย มีกระบวนการ การวิจัย และขั้นตอนการดำเนินงาน

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ๒) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ๓) เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยแล้วดำเนินการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม จากนั้นสรุปผล อภิปรายเชิงพรรณนา มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๑ การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑.๑ โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉิมนิศรีสะเกษ

๑. วัตรกรรมการเรียนรู้การสอน/การเรียนรู้วิถีพุทธ

๑. การเรียนการสอนที่มีพระกับครูสอนในโรงเรียนเดียวกัน

๒. การสอนมารยาทโดยให้ทำประจำวันเช่น เวลาพบพระ นั่งลงกับพื้นแล้วกราบ พรัองทั้งกล่าวแบบนอบน้อมว่า นมัสการหลวงตาเจ้าค่ะ จะใช้คำว่าหลวงตาแทนพระทุกรูปที่เจอ

๓. การพื้นฐานเบื้องต้นและส่งไปฝึกงานในสถานที่จริง

๔. มีการประเมินเด็กจากการฝึกงาน และการอยู่ร่วมกันในที่พักฝึกงาน

๕. มีการสอนเรื่องเกษตรกรรมเรื่องการเพาะเห็ดนางรมในโรงเรือนและเลี้ยงวัว

๖. มีการติดตามผลสำเร็จของนิสิตเป็นเยาวชนต้นแบบ

๗. มีการทำวัตรสวดมนต์และนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียนเป็นประจำทุกวัน

๘. มีการสอนเรื่องการค้าขายของชำร้านขายอาหารและร้านกาแฟในโรงเรียน

มัธยมศึกษาจุลฉิมนิศรีสะเกษเพื่อเป็นอาชีพเสริม

๙. มีการสอนเรื่องระเบียบวินัยเรื่องเวลาโดยการมีที่แกลนลายนิ้วมือตอนเข้าก่อนเข้า
โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษทุกวัน

๑๐. มีการสอนเรื่องมารยาทในการที่จะพูดหรือสนทนากับพระจะมีการประนมมือไหว้

๑๑. มีการสอนเรื่องความกตัญญู เช่นการส่งนิตฺรุ่นพี่ไปฝึกงานในสถานที่จริงก็จะได้รับ
เงินเดือนทางโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษจะบอกกับนิตฺรุ่นพี่ให้แบ่งเงินเดือนตรงนั้นส่งกลับมา
บ้านให้พ่อแม่ เมื่อนิตฺรุ่นพี่ฝึกงานเสร็จและกลับมาโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษก็จะมีการรวม
เงินบางส่วนเพื่อเป็นผ้าป่าให้กลับโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษเพื่อเป็นค่าอาหารให้นิตฺรุ่นน้อง
เป็นแบบนี้ทุกปี

๒. นวัตกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ

๑. มีการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย เช่น ชุดนักเรียน

๒. เมื่อเดินผ่านพระนิตฺจะนั่งลงและกราบหรือหยุดเดินและยืนข้างทางไหว้พระเมื่อพระ
เดินผ่านไปแล้วนิตฺจึงเดินต่อ

๓. เมื่อมีการพูดกับพระจะใช้คำลงท้ายตลอด นิตฺผู้ชายจะใช้คำว่า ครับหรือขอรับ นิตฺ
ผู้หญิงจะใช้คำว่า ค่ะหรือเจ้าค่ะ

๓. นวัตกรรมการฝึกภาวนาวิถีพุทธ

๑. การคัดเลือกพระกับครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษจะต้องผ่านการ
อบรมวิปัสสนากรรมฐานหรือผ่านการฝึกเจริญจิตภาวนาของทางวิทยาลัยก่อนจึงจะสามารถมาเป็นพระ
กับครูผู้สอนได้

๒. มีการจัดอบรมนิตฺใหม่ด้วยการปฏิบัติธรรมตามที่โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษ
กำหนดเพื่อเป็นการปฐมนิเทศก่อนทุกปี

๓. มีการจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนเพื่อฝึกสมาธิให้กับนิตฺที่เป็นผู้ชายและออก
บิณฑบาตตามหมู่บ้าน

๔. นวัตกรรมวิถีชีวิตพอเพียง

๑. มีการเพาะเห็ดนางรมในโรงเรือนเพื่อนำมาประกอบอาหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาจุล
ฉนิศรสะเกษและนำเห็ดไปขายที่ตลาดเพื่อเป็นอาชีพเสริมให้แก่ นิตฺ

๒. มีการเลี้ยงวัวแล้วให้ลูกวัวแก่ผู้ปกครองของ นิตฺ โดยทางโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษ
จะบอกกับผู้ปกครองว่าเมื่อวัวออกลูกให้นำลูกวัวกลับมาให้โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษ
เพื่อนำมาเป็นธนาคารวัวไว้ให้ผู้ปกครองรุ่นต่อไป

โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรสะเกษ จังหัดศรสะเกษ มีการดำเนินการ
จัดการบริหารการศึกษา วิชาการงานอาชีพ และคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน เน้นให้ผู้เรียนมีสติ
มีสมาธิ มีปัญญา นำไปพัฒนาทักษะวิชาการงานอาชีพด้วยคุณธรรม ดำรงชีวิตในสังคมอย่างสันติ และใช้
แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์และน้อมนำหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อฝึกการพึ่งพาตนเองและ
สร้างรายได้ เช่น การเพาะเห็ดนางรมในโรงเรือน การสร้างธนาคารวัว

๒. โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ตั้งอยู่นอกเมือง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ คติพจน์ของโรงเรียน สุตสุส ลมเต ปณญ์ พังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลาง ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมด ๕๔๐ คน มีบุคลากรทางการศึกษาจำนวน ๓๐ คน มีพระสอนประจำโรงเรียนจำนวน ๑ รูป ซึ่งเป็นโรงเรียนในการอุปถัมภ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ในรัชกาลที่ ๙ ปัจจุบันได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางและยังได้สนับสนุนให้นักเรียนปฏิบัติดังต่อไปนี้

โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	แนวทางการปฏิบัติ
๑. แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมการจัดการเรียนการสอน	- ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการให้เด็กมีทักษะการคิด การทำงานร่วมกันและสามารถสร้างอาชีพได้ - การดำเนินงานในลักษณะของประชาธิปไตย เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชนและ ภาคประชาสังคม รวมกันทั้งสามภาค - เน้นการมีส่วนร่วม - ระบบการคัดเลือกครู พิจารณาจากคนที่มีจิตใจดี - นักเรียนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ มีความเหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้ - การพัฒนาจิตใจของนักเรียนและครู ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางสร้างความผูกพัน รัก ความเมตตา ความสามัคคี ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์
๒. นวัตกรรมการเรียนการสอน/การเรียนรู้วิถีพุทธ	- สอนคุณธรรมด้วยการบูรณาการของการสอนจากห้องเรียนธรรมชาติ ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ - สวดมนต์นั่งสมาธิทุกเช้า ในแต่ละวิชาให้เด็กๆ นั่งสงบนิ่งด้วยก่อนเรียนสัก ๒-๓ นาที เพื่อทำจิตใจให้สงบก่อนเรียน - นำหัวใจคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ คือ ความรัก ความเมตตา ความจริง ความประพฤติชอบความสงบสุข และความไม่เบียดเบียน ไปสอดแทรกในทุก ๆ วิชา - สอนให้พึ่งพาตัวเอง - สอนเรื่องระเบียบวินัยให้ตรงต่อเวลา - สอนเรื่องความอดทนในการอยู่ร่วมกัน

โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	แนวทางการปฏิบัติ
	- สอนโดยการเรียนรู้จากนิทานที่มีข้อคิดที่ดี - สอนคุณธรรมโดยการสอนแทรกในวิชาเรียนต่าง ๆ
๓. นวัตกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ	- การแต่งกายที่สุภาพ - มีมารยาท เช่น การยกมือไหว้ครูและเข้าไปกอดแสดงความรัก - ใช้คำสุภาพ
๔. นวัตกรรมการฝึกภาวนาวิधिพุทธ	- ทำวัตรสวดมนต์ในชีวิตประจำวันในเวลาเช้าเวลาเย็นทุกวันและก่อนนอน - ฝึกนั่งสมาธิเพื่อยกระดับจิตใจให้มีความคิดที่ดีขึ้นเพื่อให้มีสติ
๕. นวัตกรรมวิถีชีวิตพอเพียง	- การปลูกพืชผักสวนครัว - ทำน้ำปุ๋ยหมักชีวภาพจากธรรมชาติ - การสร้างโซล่าฟาร์มเพื่อผลิตไฟฟ้าใช้ในโรงเรียน - การทำน้ำมันไบโอดีเซลบริสุทธิ์จากน้ำมันที่เหลือจากการทำอาหาร

ตารางที่ ๔.๑ แนวทางการปฏิบัติโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

สภาพการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ทางโรงเรียนได้ยึดแนวทางการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาแกนกลาง พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ มีการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมตามแนววิถีพุทธตามแบบของโรงเรียน ผู้บริหารสูงสุดและคณะกรรมการ จะเป็นผู้คัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนเอง เป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนประจำ เพื่อที่จะได้สังเกตนักเรียนหรือเยาวชน จะทำให้นักเรียนรู้จักการปรับตัว และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รักหมั่นรักคณะ เป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี

“ทางโรงเรียนได้คุยกับนักเรียนของเราถ้าไม่จำเป็นเราจะคุยกับผู้ปกครองไม่ได้รับกลับบ้าน อยู่กับเราเป็นเทอม เป็นการอยู่ประจำ เมื่อเป็นเทอมจะปลูกฝังสิ่งที่ดีที่งามให้กับเด็กๆ ได้โดยที่เราให้ล่อหล่อมเขาตั้งแต่เข้ามา แล้วเด็กเขาจะปฏิบัติได้และจะเป็นคนดี มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เค้าอยู่ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันเป็นการเรียนรู้จักชีวิตอีกทางหนึ่งซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนของเรา”^๑ ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นกรอบในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน

^๑ สัมภาษณ์,นางสาวจิรายุส สมานมิตร.วันที่ ๔ มีนาคม.๒๕๖๕.

“การสอนมีการแบบวิชาปกติเวลาประเมินตัดเกรดเหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่เวลากิจกรรม กิจกรรมแต่ละกิจกรรมทางโรงเรียนก็ให้อิสระกับครูผู้สอน บางทีครูผู้สอนเค้าสอนตามสภาพจริงก็คือเด็ก เรียนรู้ตามสภาพจริง”^๒

“โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ท่านผู้อำนวยการบอกว่าการเรียนรู้นอกสถานที่เป็นการเรียนรู้ที่ได้ ประสบการณ์จริง ทำให้นักเรียนมีทักษะและวิสัยทัศน์ที่ดีกับการเรียนซึ่งเราเน้นการประเมินตามสภาพ จริง ปกติเราก็มีตัวชี้วัดของเรามีแบบนี้เราก็ตัดเกรดของเราได้ตัวชี้วัดเป็นพื้นฐานและเราต้องคิดนอกรอบ ด้วย”^๓

จากกรอบในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติของ โรงเรียน จัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สมมติ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และใช้หลัก คุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ คือ ความรัก ความเมตตา ความจริง ความประพฤติชอบความสงบสุข และความไม่เบียดเบียน

ภาพที่ ๔.๑ ภาพประกอบการบูรณาการนวัตกรรมการสื่อสารโดยผู้อำนวยการโรงเรียน

“นักเรียนทุกคน มีคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการที่เราสอนกันทุกวันนี้เป็นจุดใหญ่ของ โรงเรียน นักเรียนต้องมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการเป็นหลักถ้าไม่มีก็จะไม่ใช่โรงเรียนโดยหลัก คุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการนี้เราจะสอดแทรกใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ และในทุกกิจกรรม ใช้

^๒ สัมภาษณ์,นางรติมา จิตรแมน.วันที่ ๔ มีนาคม.๒๕๖๕.

^๓ สัมภาษณ์นางสาวจิรายุส สมานมิตร.วันที่ ๔ มีนาคม.๒๕๖๕.

ระบบการเรียนรู้แบบร่วมมือตามทฤษฎีการเรียนรู้พหุปัญญา มีวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดกิจกรรม และเทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งนำไปสู่การสร้างคนดีเหนือสิ่งใด”^๔

“หัวใจคือคุณธรรม จริงๆ แล้วเด็กๆ จะต้องมียกย่องชีวิตไม่ใช่สอนทักษะชีวิตอยู่แต่ในห้องเรียน คำจะทำอะไรไม่เป็นสงสัยไหม ทำไมโรงเรียนเราถึงปลูกข้าว เพราะเราเป็นโรงเรียนกิน นอน เราอยากให้เด็กมีทักษะชีวิตเพื่อที่จะนำไปประกอบสัมมาอาชีพได้บางทีเด็กเค้าเรียนแบบไม่ลงปฏิบัติจะทำไม่ได้แต่เด็กที่นี้ทำได้ถึงเวลาทำนา เกี่ยวข้าว ปลูกผัก แต่ว่าเราไม่ได้ให้เขาทำทั้งหมด เราจะมีพนักงานอยู่ด้วย เราจะไปช่วยเขาระยะ ๑ เท่านั้น ทักษะชีวิตสำคัญมากสำคัญโรงเรียนของเราเป็นโรงเรียนประจำ เมื่อออกไปสู่สังคมเขาก็จะรู้ว่าเขาควรจะปฏิบัติตัวอย่างไรถึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม”^๕

“จะมีกระบวนการคัดเลือกโดยสัมภาษณ์ทางโรงเรียนจะไม่สัมภาษณ์เด็กแต่จะเน้นไปที่ผู้ปกครอง เด็กจะเป็นอย่างไรก็ช่าง เพราะเด็กทุกคนดีงามทุกคนบริสุทธิ์ทุกคน สัมภาษณ์ผู้ปกครองเป็นหลัก ถ้าผู้ปกครองเห็นด้วยกับวิสัยทัศน์โรงเรียนสร้างคนดีเหนือสิ่งใด”^๖

ภาพที่ ๔.๒ ภาพประกอบการสร้างนวัตกรรมคลังใช้พลังงานโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

จะเห็นได้ว่าโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล จะมีแนวทางการจัดการบริหารจัดการคือ การเน้นที่สามภาคคือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เกิดการมีส่วนร่วมและบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานความเมตตา และพัฒนาจากแนวคิดจุดศูนย์ของความสมดุลสร้างเสริมด้วยปัญญา โดยนำนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

^๔ สัมภาษณ์.แมชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๕.

^๕ สัมภาษณ์ นายเฉลิมชัย แสนสุข วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

^๖ สัมภาษณ์ นายเฉลิมชัย แสนสุข วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

“เด็กๆ จะต้องมียกษะชีวิตไม่ใช่สอนทักษะชีวิตอยู่แต่ในห้องเรียน”

๒. นวัตกรรมการสื่อสารวิถีพุทธ

๑ มีการสอนคุณธรรมด้วยการบูรณาการของการสอนจากห้องเรียนธรรมชาติ ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ด้วยหลักแนวคิด คือ เราทำ เราได้ เราฟัง เรารู้

“การสร้างโรงเรียนชาวนา เกิดคำถามว่าทำไมต้องปลูกข้าว ปลูกผักเราอยากให้เด็กมียกษะชีวิตเพื่อที่จะนำไปประกอบสัมมาอาชีพได้บางที่เด็กเค้าเรียนแบบไม่ลงปฏิบัติจะทำได้แต่เด็กที่นี้ทำได้ถึงเวลา

ทำนา เกี่ยวข้าว ปลูกผัก แต่ว่าเราไม่ได้ให้เขาทำทั้งหมด เราจะมีพนักงานอยู่ด้วย เราจะไปช่วยเขาระยะหนึ่ง เท่านั้น ทักษะชีวิตสำคัญมากสำคัญโรงเรียนนอกจากจะเป็นโรงเรียนวิถีพุทธแล้วยังควบคู่กับพุทธเกษตร เมื่อออกไปสู่สังคมเขาก็จะรู้ว่าเขาควรจะทำปฏิบัติตัวอย่างไรถึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม”^๗

นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการเข้าไปในรายวิชาด้วย “หัวใจที่สำคัญที่สุดสวดมนต์นั่งสมาธิทุกเช้าในแต่ละวิชาให้เด็กๆ นั่งสงบนิ่งด้วยก่อนเรียนสัก ๒-๓ นาที เพื่อทำจิตใจให้สงบก่อนเรียน และคุณครูต้องนำหัวใจคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการไปสอดแทรกในทุกๆ วิชาคณิต วิทยาศาสตร์ สังคม พลศึกษา ตามกลุ่มสาระต้องแทรกได้ไม่ใช่สอนเพียวๆ เหมือนโรงเรียนทั่วๆ ไปจะไม่ใช้”^๘

ภาพที่ ๔.๓ ภาพประกอบกิจกรรมส่งเสริมมารยาทชาวพุทธ โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

^๗ สัมภาษณ์.พระครูปทุมสังฆการ,ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์. วันที่ ๑๖ มีนาคม.๒๕๖๕.

^๘ สัมภาษณ์.นางกุลเศรษฐ์ บานเย็น, วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

๒) มีการสอนให้พึ่งพาตัวเองเป็นส่วนใหญ่ เช่น การซักผ้า การล้างภาควใส่อาหารของตัวเอง และสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่น ถ้าเป็นนักเรียนมาใหม่คนที่เป็นักเรียนเก่าก็จะคอยช่วยเหลือเหมือนพี่ช่วยเหลือน้อง

“สิ่งที่ดีของเราอีกอย่างหนึ่งเราจะให้พี่ๆ ดูแลน้องๆ เราจะมีเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อนจะเข้ามาหาโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลณิศรีสะเกษใครเก่งวิชาอะไรก็ติวให้เพื่อนๆ ด้วย จะสร้างความรักความสามัคคีให้เด็กๆ ด้วยเพื่อนช่วยเพื่อนพี่ช่วยน้องบางครั้งพี่ก็จะมาช่วยน้องมาสอนอ่านหนังสือ มาช่วยทำการบ้าน เพราะเราอยู่กันทั้งวันทั้งคืน ช่วงหัวค่ำที่หอพักเค้าจะสอนน้องๆ ได้ กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน”^๙

๓) มีการสอนเรื่องระเบียบวินัยให้ตรงต่อเวลาโดยการจัดการตารางว่าเวลาไหนต้องทำอะไรบ้าง และมีระเบียบวินัยในการเข้าแถวไปเรียนหรือไปรับประทานอาหารเสมอ

“เข้าชั้นมาสวด ก่อนเรียนในทุกๆ รายวิชาก็มีการนั่งสมาธิ เพื่อให้เด็กมีจิตใจสงบว่างจากเรื่องวุ่นวายต่างๆ ก่อนที่จะเข้าสู่บทเรียน เนื่องจากเราเป็นโรงเรียนประจำ เด็กส่วนใหญ่อยู่กับเรา ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก เรื่องของวินัย หรือความเป็นระเบียบเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งเด็กๆ ตอนมาแรกๆ ก็ยังไม่เท่าไร แต่เมื่ออยู่กับเราไปสักระยะจะเห็นว่าจะเรียนรู้จากสิ่งที่เราให้เค้า จนเค้าก็เป็นคนที่ระเบียบวินัยไปโดยที่เค้าไม่รู้ตัว”^{๑๐}

๔) มีการสอนเรื่องความอดทนในการอยู่ร่วมกันในหอพักของนักเรียน

๕) มีการสอนโดยการเรียนรู้จากนิทานที่มีข้อคิดที่ดี เช่น จิ้งจอกกับบงุ่น ช่วยก่อให้เกิดความคิดที่ดีและสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

“ในเรื่องของการเรียนการสอนนอกจากจะมีการสอนแบบปกติทั่วไปจนเกณฑ์มาตรฐานแล้ว เรายังมีกิจกรรมที่ทำให้ทราบคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยมีการทำกิจกรรมซาบซึ้ง

ทั้ง ๕ คุณค่า มีกิจกรรมความรักความเมตตา ตรงนี้จะนิทานเกี่ยวกับความรักความเมตตา มีเกมส์

ให้เล่นสนุกสนานแต่สอดแทรกการเรียนรู้ และก็มีเพลงแล้วก็ขมวดท้าย เมื่อฟังนิทานแล้ว ฟังเพลงแล้ว ครูก็จะมีการถามว่านิทานเรื่องนี้ให้ข้อคิดให้ประโยชน์กับเราอย่างไรบ้าง ก็เป็นการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ไปได้ด้วยในตัว”^{๑๑}

^๙ สัมภาษณ์.พระศรีญ โขติวโร. วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๑๐} สัมภาษณ์.นางสาวอนงค์นาฏ สร้อยจิต วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๑} ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาและทีมวิจัย,วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๔ ภาพประกอบการสวดมนต์โรงเรียนสุรินรราชมงคล

๖) มีการสอนคุณธรรมโดยการสอนแทรกในวิชาเรียนต่างๆ ของนักเรียน เช่น เรื่องความกตัญญูในวิชาคณิตศาสตร์

“การบูรณาการเข้าไปในรายวิชาด้วย โดยหัวใจที่สำคัญที่สุดสวดมนต์นั่งสมาธิ ทุกเช้า ในแต่ละวิชาให้เด็กๆ นั่งสงบนิ่งด้วยก่อนเรียนสัก ๒-๓ นาที เพื่อทำจิตใจให้สงบก่อนเรียน และคุณครูต้องนำหัวใจคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการไปสอดแทรกในทุกๆ วิชาคณิต วิทยาศาสตร์ สังคม พลศึกษา ตามกลุ่มสาระต้องแทรกได้ไม่ใช่สอนเพียวๆ เหมือนโรงเรียนทั่วไปจะไม่ใช้”^{๑๒}

๓. นวัตกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ

- ๑) มีการแต่งกายที่สุภาพมาเรียนทุกครั้ง เช่นชุดนักเรียน และชุดชุดธรรมของโรงเรียน
- ๒) มีการยกมือไหว้ครูและเข้าไปกอดแสดงความรักเพื่อเป็นการทักทายเมื่อเจอ
- ๓) มีการสอนในเรื่องการใช้คำพูดกับครูและผู้ปกครอง เด็กผู้ชายให้ลงท้ายด้วยครับเสมอ เด็กผู้หญิงให้ลงท้ายด้วยค่ะเสมอ
- ๔) มีไหว้ครูผู้สอนก่อนเข้าเรียนเสมอ สวัสดิ์ค่ะ สวัสดิ์ครับ คุณครู ทุกวิชา
- ๕) มีการทำวัตรสวดมนต์ในชีวิตประจำวันในเวลาเช้าเวลาเย็นทุกวัน และก่อนนอน
- ๖) มีการฝึกนั่งสมาธิเพื่อยกระดับจิตใจให้มีความคิดที่ดีขึ้นเพื่อให้มีสติ เมื่อมีสติจึงทำให้เรื่องการเรียนรู้ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุปว่า แนวทางการเรียนรู้ของสุรินรราชมงคล ใช้แนวคิดพลังของความรักและความเมตตาพัฒนาจิตใจ กระตุ้นเด็กนักเรียน และคุณครูอยู่ในโรงเรียน มีส่วนในการบริหารจัดการให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกันให้เป็นเสมือนครอบครัวเดียวกัน ทุกคนดูแลช่วยเหลือกัน ภายใต้แนวคิดที่ “มุ่งสร้าง คนดี”

^{๑๒} สัมภาษณ์.นางกุลเศรษฐ์ บานเย็น, วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

ก่อนคนเก่งซึ่งเป็นแนวคิดที่ต้องการให้ทุกคน ร่วมกันพัฒนาโรงเรียนและมีแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นแนวทางการเรียนการสอนตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการ มีการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมตามแนววิถีพุทธ ที่เชื่อที่ว่าความดีสำคัญกว่าความเก่ง เมื่อเป็นคนดีแล้วจะเก่งได้เอง “แต่การเป็นคนเก่งยากที่จะเป็นคนดี” และเมื่อผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม หรือคุณค่าความเป็นมนุษย์

	นวัตกรรมการเรียนการสอน/ การเรียนรู้วิถีพุทธ	นวัตกรรมการวัฒนธรรม/ มารยาทชาวพุทธ	นวัตกรรมการฝึก ภาวนาวิถีพุทธ	นวัตกรรมการ วิถีชีวิตพอเพียง
โรงเรียนมัธยม จุลฉนิครีสะเกษ	-การเรียนการสอนที่มีพระกับครูสอนในโรงเรียนเดียวกัน -การสอนมารยาทโดยให้ทำประจำวัน -การเรียนรู้พื้นฐานเบื้องต้นและส่งไปฝึกงานในสถานที่จริง -การประเมินเด็กจากการฝึกงาน และการอยู่ร่วมกันในที่ไปฝึกงาน -การสอนเรื่องเกษตรกรรมเรื่องการเพาะเห็ดนางรมในโรงเรือนและเลี้ยงวัว -การติดตามผลสำเร็จของนิสิตเป็นเยาวชนต้นแบบ -การทำวัตรสวดมนต์นั่งสมาธิก่อนเข้าเรียนเป็นประจำทุกวัน -การสอนเรื่องการค้าขายของชำร้านขายอาหารและร้านอาหารในโรงเรียน	-สอนการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย -สอนมารยาทในการเดินผ่านพระ -สอนการพูดกับพระด้วยคำสุภาพ ครับ หรือขอรับ/ค่ะหรือเจ้าค่ะ	-การคัดเลือกพระกับครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิครีสะเกษจะต้องผ่านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานหรือผ่านการฝึกเจริญจิตภาวนาของทางโรงเรียน -มัธยมศึกษาจุลฉนิครีสะเกษก่อนจึงจะสามารถมาเป็นพระกับครูผู้สอนได้ -การจัดอบรมนิสิตใหม่ด้วยการปฏิบัติธรรมตามที่โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิครีสะเกษกำหนดเพื่อเป็นการปฐมนิเทศก่อนทุกปี -การจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนเพื่อฝึกสมาธิให้กับนิสิตที่เป็นผู้ขายและออกบิณฑบาตตามหมู่บ้าน	-การเพาะเห็ดนางรมในโรงเรือนเพื่อนำมาประกอบอาหารในโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิครีสะเกษและนำเห็ดไปขายที่ตลาดเพื่อเป็นอาชีพเสริมให้แก่นิสิต -การเลี้ยงวัวแล้วให้ลูกวัวแก่ผู้ปกครองของนิสิต เมื่อวัวออกลูกให้นำลูกวัวกลับมาให้โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิครีสะเกษ เพื่อนำมาเป็นธนาคารวัวไว้ให้ผู้ปกครองรุ่นต่อไป

	มัธยมศึกษาจุลมณี ศรีสะเกษเพื่อเป็น อาชีพเสริม -การสอนระเบียบ วินัยในเรื่องเวลา โดยการสแกนลาย นิ้วมือตอนเข้าก่อน เข้าโรงเรียน มัธยมศึกษาจุลมณี ศรีสะเกษทุกวัน -การสอนเรื่องมาร ยาทในการพูดหรือ สนทนากับพระจะมี การประนมมือไหว้ -การสอนเรื่องความ กตัญญูแก่อุตุระ หว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้อง			
โรงเรียนสุรินทร์ราช มงคล	- สอนคุณธรรมด้วย การบูรณาการของ การสอนจาก ห้องเรียนธรรมชาติ ลดเวลาเรียนเพิ่ม เวลารู้ -สวดมนต์นั่งสมาธิ ทุกเช้า ในแต่ละวิชา ให้เด็กๆ นั่งสงบนิ่ง ด้วยก่อนเรียนสัก ๒- ๓ นาที เพื่อทำจิตใจ ให้สงบก่อนเรียน - นำหัวใจคุณค่า ความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ คือ ความ รัก ความเมตตา ความจริง ความ ประพฤติชอบความ สงบสุข และความไม่ เบียดเบียน ไป	- การแต่งกายที่ สุภาพ - มีมารยาท เช่น การยกมือไหว้ครู และเข้าไปกอดแสดง ความรัก - ใช้คำสุภาพ	- ทำวัตรสวดมนต์ใน ชีวิตประจำวันใน เวลาเช้าเวลาเย็นทุก วันและก่อนนอน - ฝึกนั่งสมาธิเพื่อ ยกระดับจิตใจให้มี ความคิดที่ดีขึ้น เพื่อให้มีสติ	- การปลูกพืชผักสวน ครัว - ทำน้ำปุ๋ยหมัก ชีวภาพจาก ธรรมชาติ - การสร้างโซล่า ฟาร์มเพื่อผลิตไฟฟ้า ใช้ในโรงเรียน - การทำน้ำมันไบโอ ดีเซลบริสุทธิ์จาก น้ำมันที่เหลือจาก การทำอาหาร

	สอดแทรกในทุก ๆ วิชา - สอนให้พึ่งพาตัวเอง - สอนเรื่องระเบียบวินัยให้ตรงต่อเวลา - สอนเรื่องความอดทนในการอยู่ร่วมกัน - สอนโดยการเรียนรู้จากนิทานที่มีข้อคิดที่ดี - สอนคุณธรรมโดยการสอนแทรกในวิชาเรียนต่าง ๆ			
--	---	--	--	--

ภาพที่ ๔.๒ : ตารางแนวทางการจัดกิจกรรมนวัตกรรมการเรียนการสอน
กิจกรรมของสถานศึกษาสามารถพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการ
สื่อสารเชิงพุทธคือ

๑. โรงเรียนมัธยมจุลฉนิศรีสะเกษ

โรงเรียนมัธยมจุลฉนิศรีสะเกษ ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านจาน ตำบลจาน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นเครือข่ายของสถาบันอาชีวจุลฉนิศรีสะเกษ จากสิ่งที่ผู้วิจัยและทีมงานได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งประเด็นการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารได้ดังนี้

๑. . อยู่ให้รู้ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

เพื่อค้นหาคำตอบในการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารที่จะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกช่วยให้ครูสามารถ ออกแบบกระบวนการพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ผู้วิจัยจึงศึกษา ศักยภาพปัญหา วิเคราะห์รายละเอียด และสาเหตุของปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือพัฒนาแล้ว ก็ตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหา หรือพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของรับสาร นั่นคือ กำหนดจุดประสงค์ของการสื่อสารที่ต้องการให้เกิดในตัวผู้เรียนอาจจะทั้งห้องซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์แม่ชีดังนี้

“การสื่อสารต้องสื่อให้เหมาะสมกับระดับปัญญาที่แตกต่างกันของผู้รับสารโดยใช้เทคนิค และวิธีการที่เหมาะสมกับผู้รับสาร คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการพุทธวิธี หลักการพูด การฟัง การเลือกเชื่อ การวิเคราะห์บุคคล ซึ่งท่านมองว่าบุคคลมีความสามารถทางปัญญา แตกต่างกันไปเป็นสี่ระดับ”^{๑๓}

บุคคลสี่จำพวกที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ สามารถแบ่งและอธิบายได้ดังต่อไปนี้

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์กร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๑๓ มีนาคม

บุคคลจำพวกที่ ๑ อุคตัตถุญญ เป็นผู้มีปัญหาที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟังสิ่งต่างๆเปรียบเสมือนดอกบัวเจริญเต็มที่ที่โผล่เหนือระดับน้ำเพื่อที่จะบานได้ทันทีเมื่อได้รับแสงจากดวงอาทิตย์

บุคคลจำพวกที่สอง วิปจิตถุญญ ซึ่งเป็นผู้สามารถเรียนรู้ได้เมื่อมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมแล้วสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์เปรียบเสมือนดอกบัวที่ชูก้านมาถึงระดับพื้นน้ำรอที่จะโผล่พ้นน้ำในวันรุ่งขึ้นและเตรียมบานเมื่อได้รับแสงอาทิตย์

บุคคลจำพวกที่สาม เนยยะ เป็นผู้อาจเรียนรู้ธรรมความเพียรอย่างยิ่งยวดทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การทอ้ง การเขียน ซึ่งเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ต้องการวันและเวลาในการโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำเพื่อเบ่งบานต่อไป

บุคคลจำพวกที่สี่ ปทปรมะเป็นผู้ไม่อาจเรียนรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆหรือไม่รับอะไรทั้งสิ้น แม้จะฟัง คิดและทอ้งอย่างไรก็ตามเปรียบเสมือนบัวที่อยู่ใต้น้ำ

ภาพที่ ๔.๕ ภาพประกอบ การสัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์กร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๕

กระบวนการและช่วงทางการสื่อสารตามหลักพระพุทธศาสนาพระธรรมปิฎกอธิบายเรื่องของบุคคลว่าประกอบได้ห้าประเภทดังนี้

รูป ได้แก่ รูปรธรรมทั้งหมตร่างกายและพฤติกรรม

เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกทุกข์หรือเฉยๆซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้งห้าและทางใจ

สัญญา ได้แก่ ความหมายรู้คือกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหวและเครื่องหมายของลักษณะต่างๆอันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นได้

สังขาร ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งจะปรุงแต่งและแสดงออกทางกาย วาจาหรือเป็นเครื่องปรุงของจิตความคิดซึ่งนำไปสู่ปัญญา

วิญญาน ได้แก่ ความรู้แจ้งทางอารมณ์ทางประสาททั้งห้าและทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรู้รส การสัมผัสทางการและการรู้อารมณ์ทางใจ

การพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ต้องมีการตั้งวัตถุประสงค์การสื่อสารให้ชัดเจน ครูจะต้องเป็นนักศึกษา คำนึงว่าตามหลักการและวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัย

ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำมาผสมผสานกับความรู้ ทักษะ ความคิดและประสบการณ์ของครู กำหนดเป็นกรอบแนวคิดของกระบวนการสื่อสารประกอบด้วยสื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เทคนิค วิธีการ กระบวนการ ที่คิดว่าเหมาะสมที่สุด ใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนให้ได้ตามความต้องการและยังสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ด้วยซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของแม่ชีว่า

“การตั้งจุดประสงค์ ในการจัดการเรียนการสอน แต่ละครั้งครูควรระลึกว่าผู้เรียน จะได้คิด แก้ปัญหาอะไรบ้าง ทักษะ และคุณลักษณะอะไร การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหานั้นอย่างไร และการจะแก้ปัญหาหรือคิดสร้างสรรค์สิ่งใดได้จำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ พื้นฐานเดิมทั้งในด้านข้อมูลความคิดรวบยอด และหลักการ อย่างเพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากว่าการ แก้ปัญหา จำเป็นต้องอาศัยความรู้ซึ่งได้รับมาจากการเรียนรู้ มาเป็นพื้นฐาน หากผู้เรียนมีพื้นฐานเดิม พอ การแก้ปัญหาก็จะเป็นไปด้วยความสะดวก”^{๓๔} ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของแม่ดร.ทัศนีย์ ทองสมเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม. ๒๕๖๕ ตอนหนึ่งว่า

ภาพที่ ๔.๖ ภาพประกอบการสัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเปียบ ธิรญาณี, ๑๓ มีนาคม.๒๕๖๕.

“กระบวนการบริหารโรงเรียนท่านอาจารย์บอกว่า ท่าน ไม่เอาอะไรมากมาย ขอผู้บริหารเป็นคนดี ครูเป็นคนดี เป็นตัวอย่างให้กับทุกๆ คน Role Model เป็นตัวอย่างเพื่อนร่วมงาน พี่น้อง หรือนักเรียน ข้อสอง ย้อนกลับไปดูข้อที่หนึ่ง ต้องเป็นผู้นำที่ดี เป็นคนดีแล้วท่านจะไม่เน้นคนเก่งท่านบอกว่า ถ้าเป็นคนดีแล้วด้วยความเก่งก็จะตามมาเองแล้วก็ เข้าใจในวิธีที่ท่าน”

^{๓๔} สัมภาษณ์แม่ชี ดร.ระเปียบ ธิรญาณี, ๑๓ มีนาคม.๒๕๖๕.

“ทำอย่างไรเราถึงจะเอาสิ่งเหล่านี้ออกมาแล้วถ่ายทอดให้กับเด็กได้ จึงต้องมาทำให้ดู อยู่ให้เห็น เริ่มต้นจากตัวเอง”^{๑๕}

๒. สร้างกิจกรรมให้เกิดความต่อเนื่อง

การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชนนับตั้งแต่วัยเด็ก ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างและบุคคลหลายฝ่ายในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมกันสร้างองค์แห่ง ความรู้ความร่วมมือ เพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันให้เยาวชนไปสู่ความประพฤติที่ดีงามและเป็นแบบอย่างของสังคม เพื่อจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาตนเองและอนาคตซึ่งการสร้างกิจกรรมทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมจากการสัมภาษณ์

“ทุกคนต้องมีวิจรรย์ญาณ แยกแยะได้ว่าสิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี เชื่อไหมตอนน้ำท่วมเด็ก ช่วยล้างโรงเรียนรุ่นที่เค้าจบไปนะคะเข้ามาทำความสะอาดโรงเรียน ช่วยทำโน้นทำนี่ และเขาจะช่วยคิดว่า ถ้าจะช่วยเหลืออะไรกับโรงเรียน โรงเรียนก็เสียหายเยอะเลย และเค้าจะกลับมาคือเด็กเค้าจะมีวัคซีน ค่ะครูอง เค้าอยู่ สร้างวัคซีนใจ”^{๑๖}

ภาพที่ ๔.๗ ภาพประกอบการจัดกิจกรรมการพัฒนานวัตกรรมสื่อสารโรงเรียนมัธยมจุลฉวี

“ตลอดเวลาเพราะว่าเค้าสวดมนต์นั่งสมาธิตอน เช้า ทุกวันนี้เขาก็ได้แล้วแล้วก็ในห้องเรียนเนี่ยเขาสวดมนต์นั่งสมาธิในวิชาคุณค่าความเป็นมนุษย์แล้วเค้าก็ได้ฟังนิทาน ฟังเพลงที่ดี เล่นเกมส์สนุกสนานอะไรต่ออะไร ที่เด็กจะแทรกคุณค่าและฝังลึกแต่ละวิชาคุณต้องใส่คุณค่าความเป็นมนุษย์ไปด้วย บูรณาการสติ คุณค่าความเป็นมนุษย์ในทุกๆ กิจกรรม ว่ามันเป็นยังไง สมควรหรือไม่ถ้าเป็นเด็กโตเนี่ย อาจจะให้ดู สิ่งที่ไม่มีก็อาจจะให้ดูได้นะคะ แต่ต้องวิเคราะห์ให้เป็นสอนการวิเคราะห์ และคุณครูจะต้องอยู่ด้วยนะคะ เค้าก็จะแยกแยะน้ำดี น้ำเสียได้นะคะ เราจะตั้งคำถามให้เค้าตอบว่าเรื่องนี้หนูดูไป

^{๑๕} สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๑๓ มีนาคม.๒๕๖๕.

^{๑๖} สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๑๓ มีนาคม.๒๕๖๕.

แล้วเนี่ยมันเป็นสิ่งที่ไม่ดีเลยเนี่ย สังคมเนี่ยเราจะทำอย่างไร เราจะช่วยสังคมอย่างไรในเมื่อเราเกิดเรื่องนั้น เรื่องนี้อะไรทำนองนี้สำหรับเด็กโตๆ นะคะ ใช้คำถามชวนคิด ใช้วิเคราะห์สังเคราะห์ สอนให้คิดเอง”^{๑๗}

ภาพที่ ๔.๘ ภาพประกอบการลงพื้นที่โรงเรียนมัธยมจุลฉวีศรีสะเกษ

“พัฒนาต้นแบบนวัตกรรมของเด็กพิเศษ บางครั้งก็ทำไปกับคู่ขนานกับห้องเรียน ถ้าเรียนคณิตศาสตร์ เขาก็ถามชิ้นงานคณิตศาสตร์ เพื่อการเรียนรู้ของเล่น ที่เป็นศูนย์พัฒนาต่างๆ เช่น เป็นเรื่องของพื้นที่การทำอาหาร อยู่กันเป็นแบบ section ที่แยกออกมา งานพัฒนานวัตกรรมหรือกิจกรรมที่เราเชื่อมกับเด็กพิเศษคือ กิจกรรมอะไรก็ได้ที่ได้ลงมือทำ มีสื่อ มีอุปกรณ์ มีกลุ่มคน ตัวต่อตัว ให้เขาทำเอง มันก็ไม่ได้ถึงให้ทำเองทั้งหมด ครูที่เข้าใจแล้วนวัตกรรมก็คือ การดึงพ่อแม่เข้ามาทำกิจกรรมกับลูก”^{๑๘}

๓. ใช้หลักธรรมในการสร้างเกราะดำเนินชีวิต

หลักธรรมนำการศึกษามาพัฒนานวัตกรรมสื่อสารให้เข้าไปด้วยกับ การเรียนการสอนคือต้องให้ผู้เรียนได้ความรู้ ไม่ใช่ให้ความรู้เฉพาะทางโลกอย่างเดียว เพราะให้ความรู้ทางโลกนี้มันก็ไปสุดไปตันอยู่ แต่ความรู้ที่เราจะต้องให้เขาเสริมเข้าไปอีก ก็คือให้ความรู้ทางธรรม เป็นความรู้ ๒ อย่าง โดยความรู้ทางธรรมเอาหลักไตรสิกขาเข้ามาบูรณาการ ไตรสิกขา คือ ศีล เด็กรักษาศีลโดยไม่รู้ตัว”

“คือเราบูรณาการหลักไตรสิกขามาใช้กับเด็ก เด็กได้รับความรู้ด้านทางโลกคือหลักสูตรการศึกษา ทางธรรมก็คือการเอาหลักไตรสิกขามาบูรณาการ ให้เด็กทำให้ดูอยู่ให้เห็นเด็กเขาก็ได้เรียนรู้โดยที่รักษาศีลไม่รู้ตัว เจริญภาวนาทุกวันจนชำนาญและเชี่ยวชาญ ระดับจิตของเขาได้เท่าไรก็เท่านั้นเกิดปัญญาตามวัย ตามอายุอันนี้คือสิ่งที่เขาเกิดขึ้นเราบูรณาการแบบนี้คะ”^{๑๙}

^{๑๗} สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ (ออนไลน์) วิสัยสิทธิ์ บุตตะเคียน ๒๓ เมษายน, ๒๕๖๕.

^{๑๙} สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๗ มกราคม ๒๕๖๕.

“เราบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงวิถีพุทธ ก็คือวิถีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเนื้อเดียวกันเป็นตัวเดียวกัน วิถีชีวิตที่เขาดำรงชีวิตอยู่เราไม่มีแม่บ้าน เราไม่มี ภารโรง เราไม่มียาม เด็กเป็นแม่บ้านพอถึงเวรก็ทำกับข้าว ชัดห้องน้ำ ถึงเวรก็เก็บกวาดเช็ดถู เก็บเพชรเก็บพลอย เสาร์-อาทิตย์ ก็เอาเพชรพลอยไปขาย นั่นก็คือเรื่องการดำรงชีวิตปกติ เสร็จแล้วขนาดเดียวกันขณะที่เขาขายของได้แล้ว เขาเอามาซื้อเครื่องปรุง น้ำยาล้างถ้วยล้างจาน หรือเราทำเองซื้อหัวน้ำยาทำได้มากขึ้นประมาณนี้”^{๒๐}

การพัฒนาต้นแบบให้ไปสู่รูปแบบที่ชัดเจน“ตรงนี้ที่เราได้ขยายผลและการเป็นต้นแบบนี้ สิ่งที่คนอื่นทำได้ยากแต่เราทำได้ง่ายเมื่อคนอื่นทำได้ยาก แต่เราทำได้ง่ายหมายความว่า เราเชื่อครู หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า คือเป็นสิ่งที่เชื่อว่าเป็นสัจธรรมสูงสุดแล้ว เมื่อเราเชื่อฟังบุคคลที่เชื่อว่าเป็นสัจธรรมสูงสุดแล้ว เรามาใช้และปฏิบัติ ผลปรากฏแห่งธรรมที่เราพิสูจน์ไม่ต้องไปถามใครเลย ก็เกิดผลเร็วเมื่อเราเอาหลักธรรมหรือคำสอนของครู ที่เป็นบรมมาครุมาใช้ เราก็จะไม่ต้องไปแก้ไขไม่ต้องไปปรับปรุงไม่ต้องไปทดลองใหม่ ตรงนี้จึงเป็นทำให้เราพัฒนาได้เร็ว เมื่อเราพัฒนาได้เร็ว แล้วเรารู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องการ”^{๒๑}

ภาพที่ ๔.๙ ภาพประกอบ โรงเรียนมัธยมจุลฉวีศรีสะเกษ

๔. การจัดสร้างเครือข่ายสถานศึกษา

จากบทสัมภาษณ์ถึงแนวทางการพัฒนาดังกล่าว สามารถอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการสร้างเครือข่ายของสถานศึกษาของโรงเรียนมัธยมจุลฉวีศรีสะเกษ เป็นการร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมอาชีพให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงผ่านกระบวนการ M O U ระหว่างสถาบันกับบริษัท

^{๒๐}สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๗ มกราคม ๒๕๖๕.

^{๒๑}อ้างแล้ว.

ทั้งในและต่างประเทศการการจ้ดรับนักศึกษาที่จบการศึกษาเพื่อทำงานประกอบวิชาชีพต่อไปโดยมีบทสัมภาษณ์ดังนี้

“เมื่อขยายผลได้แล้วสิ่งที่เป็นวิถิพุทธ เราก้ไปสร้างเครือข่ายด้วยกันขยายให้กับโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลณิศรีสะเกษต่างๆ ได้ทำเป็นแบบอย่างแล้วก้ไปอบรม บ่มเพาะนำไปใช้เป็นเกณฑ์มีพระพุทธรูป มีการสวดมนต์ไหว้พระ มีการปฏิบัติธรรม มีความสะอาดที่อยู่สะอาด สะอาดกาย สะอาดใจ ต่อเนื่องออกไป สิ่งเหล่านี้ก็เลยกลายเป็นสัญลักษณ์เอกลักษณ์ของความเป็นวิถิพุทธ ที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่าย ก็กลายเป็นเรื่องที่ทำแล้วเกิดความยั่งยืน เพราะเป็นภาพที่ใครๆ ก็ต้องการสังคมต้องการบอกว่าทำยาก จริงๆ แล้วความเป็นวิถิพุทธ เป็นเรื่องเบาๆ เป็นเรื่องของความสุขและสนุกด้วยค่ะ”^{๒๒}

“เรื่องของสัมมาอาชีวะ ในฐานะที่เราเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลณิศรีสะเกษ อาชีวศึกษาจุลณิศรีสะเกษ สถานศึกษาที่เราบ่มเพาะด้านอาชีวะ ตรงนี้มีอะไรโดดเด่นเรื่องสัมมาอาชีวะ และผลิตให้นักเรียนเยาวชนที่กำลังเติบโตเป็นกำลังของชาติเป็นอาชีวะที่สุจริต

ทำได้อย่างไรหรือมีกระบวนการอย่างไร ... ตรงนี้ก็ดูแล่ง่ายง่ายค่ะ ก็คือเด็กมีสิทธิมีสมาธิ มีปัญญา เด็กมีสติ มีสมาธิเขา จะไปอยู่ที่ไหนเขาก็อยู่ได้ทน หลักสูตรเราก้มีการฝึกประสบการณ์ไปสู่วิชาชีพ ขนาดที่ลูกเราไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพกับสถานประกอบการ เราทำ MOU ไว้ ๕๐-๖๐ สถานประกอบการ และก้จะอยู่กับสมาคมอุช่อมรณแห่งประเทศไทยเยอะมาก ๓๐๐-๔๐๐ สถานทีประกอบ ทีลูกลูกของเราไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพ สถานประกอบการให้ไปชื่นชมเด็กของเรามีสติมีสมาธิ และมีศีล เด็กเรานั้นได้รับการอบรมบ่มเพาะจากสถานประกอบการ และได้ค่าตอบแทนเป็นเงินเป็นทองกลับมา และลูกของเราจะก้มี Feedback กลับมาว่าถ้าลูกเราไม่มีสติ ไม่มีสมาธิและเขาไม่มีศีล ไม่มีปัญญา เขาไม่สามารถจะอยู่ในสมาคม บริษัท ห้าง ร้าน หรือโรงงานนั้นได้ เพราะเขาบอกว่าในสังคมเหล่านั้นหัวหน้างานบางทีใช้คำพูดใช้ภาษาที่ฟังไม่ได้เลย ภาษาทีมาจากสวนสัตว์ก้มีเหล่านี้เป็นต้น ตัวเงินตัวทองก้มี แต่ด้วยความทีเขาได้ผ่านกระบวนการฝึกสมาธิ ฝึกสติเขาก็มีสติในการฟัง เขามีสมาธิในการทำงาน ผลกลับมา ก้คืออยู่ได้ทำได้และได้ความรู้ออกมาประกอบอาชีพได้อย่างชัดเจนถาวร ให้เปรียบเทียบกับทีอื่นถ้าบริษัทต่างๆ พอเงินออกก้รวมตัวกันตี๋มสุราเมรัยเหล่านี้เป็นต้น”^{๒๓}

“หลักสูตรเราก้มีการฝึกประสบการณ์ไปสู่วิชาชีพ ขนาดทีลูกเราไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพกับสถานประกอบการ เราทำ MOU ไว้ ๕๐-๖๐ สถานประกอบการ และก้จะอยู่กับสมาคมอุช่อมรณแห่งประเทศไทยเยอะมาก สามร้อยถึงสี่ร้อย สถานทีประกอบการ”^{๒๔}

“เราวางจุดยุทธศาสตร์ไว้หมดแล้ว ๑ กลุ่มปัญญาชนมาทีนี้เพื่อฝึกวิปัสสนากรรมฐานชาวไทยและชาวต่างชาติ ๒ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปมาชมงานศิลปะกลุ่มชาวบ้านทั่วไปส่วนมากมาฟังเทศน์ฟังธรรม กลุ่มแฟนคลับผมเองน้ก้มาฟังเทศน์ทางธรรมปีหนึ่งเราแจกกันเป็นแสนเล่มชาวบ้านทั่วไปก้จะมุงมาทีเทศน์ฟังธรรมแล้วก้ขอถ่ายรูปกลุ่มนักท่องเที่ยวก้จะมาดูความสวยความงามมาดูแรงบันดาลใจมาจีบชากาแฟมาชมงาน

^{๒๒} อ่างแล้ว.

^{๒๓} อ่างแล้ว.

^{๒๔} อ่างแล้ว.

ศิลปะกลุ่มชาวบ้านทั่วไปก็จะมาขอศีลขอพรแล้วก็มีขอบพระเจ้าทันใจมาขอศีลขอพร สิ่งเหล่านี้เราได้เตรียมไว้ให้ทั้งหมด ว่ามาที่นี่แล้วจะได้รับประโยชน์จากไร่เชิงตะวันเต็มเม็ดเต็มหน่วยแน่นอน ตามปรัชญาของเราคือ รมริน ด้วยธรรมะ”^{๒๕}

หลักการบริหารจัดการคือ “สำนักเรียนเป็นบ้าน ผู้บริหารเป็นหลัก ครูให้ความรักเอาใจใส่ ใช้ไตรจักรการศึกษา ผู้เรียนเกิดปัญญา สรรพอาชีพเป็นเครื่องคุ้มครองตน” บริหารจัดการตามโครงสร้างได้แก่ ฝ่ายบุคคล ฝ่ายวิชาการ ซึ่งแม่ชีเป็นผู้บริหารระดับสูง โดยดำเนินการจัดการบริหาร การศึกษา วิชาการงานอาชีพ และคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ตามเน้นให้ผู้เรียนมีสติ มีสมาธิ มีปัญญา นำไปพัฒนาทักษะวิชาการงานอาชีพด้วยคุณธรรม ดำรงชีวิตในสังคมอย่างสันติ และใช้แนวคิด พุทธเศรษฐศาสตร์และน้อมนำหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อฝึกการพึ่งพาตนเองและสร้างรายได้ เช่น การเพาะเห็ดนางรมในโรงเรือน การสร้างธนาคารวัว และสาขาที่เปิดสอนตอบสนองความต้องการของผู้ปกครอง ชุมชนในพื้นที่ ซึ่งทางโรงเรียนได้สร้างหลักสูตรและพัฒนาให้เข้าบริบทสังคมที่ ต้องการสร้างอาชีพหรือรายได้เสริมในขณะที่เรียนอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉัตรสะเกษจุลฉัตรสะเกษแห่งนี้เรียกว่าเป็นการพัฒนาทักษะชีวิตและการดำเนินชีวิต เพราะแต่ละสาขาที่เปิดสามารถสร้างอาชีพให้กับผู้ที่จบการศึกษาจากแนวทางการพัฒนาของโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉัตรสะเกษ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสร้างนวัตกรรมการสื่อสารนั้นต้องเริ่มจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อนปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

๒. โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ตั้งอยู่ถนนนอกเมือง ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ คติพจน์ของโรงเรียน สุตสุ สกเต ปญญ์ พังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดกลาง ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมด ๕๔๐ คน มีบุคลากรทางการศึกษาจำนวน ๓๐ คน มีพระสอนประจำโรงเรียนจำนวน ๑ รูป ซึ่งเป็นโรงเรียนในการอุปถัมภ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ในรัชกาลที่ ๙

สภาพการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ทางโรงเรียนได้ยึดแนวทางการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาแกนกลาง พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ มีการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมตามแนววิถีพุทธตามแบบของโรงเรียน ผู้บริหารสูงสุดและคณะกรรมการ จะเป็นผู้คัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนเอง เป็นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนประจำ เพื่อที่จะได้สังเกตนักเรียนหรือเยาวชน จะทำให้นักเรียนรู้จักการปรับตัว และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา รักหมั่นรักคณะ เป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี

“ทางโรงเรียนได้คุยกับนักเรียนของเราถ้าไม่จำเป็นเราจะคุยกับผู้ปกครองไม่ให้รับกลับบ้าน อยู่กับเราเป็นเทอม เป็นการอยู่ประจำ เมื่อเป็นเทอมจะปลูกฝังสิ่งที่ดีที่งามให้กับเด็กๆ ได้โดยที่เรา

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์กร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๕.

หล่อหลอมเขาตั้งแต่เข้ามา แล้วเด็กเขาจะปฏิบัติได้และจะเป็นคนดี มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เค้าอยู่ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันเป็นการเรียนรู้จักชีวิตอีกทางหนึ่งซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนของเรา”^{๒๖} ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นกรอบในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน

“การสอนมีการแบบวิชาปกติเวลาประเมินตัดเกรดเหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่เวลากิจกรรม กิจกรรมแต่ละกิจกรรมทางโรงเรียนก็ให้อิสระกับครูผู้สอน บางที่ครูผู้สอนเค้าสอนตามสภาพจริง ก็คือเด็กเรียนรู้ตามสภาพจริง”^{๒๗}

“โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ท่านผู้อำนวยการบอกว่าการเรียนรู้นอกสถานที่เป็นการเรียนรู้ที่ได้ประสบการณ์จริง ทำให้นักเรียนมีทักษะและวิสัยทัศน์ที่ดีกับการเรียนซึ่งเราเน้นการประเมินตามสภาพจริง ปกติเราก็มีตัวชี้วัดของเรามีแบบนี้เราก็ตัดเกรดของเราได้ตัวชี้วัดเป็นพื้นฐานและเราต้องคิदनกรอบด้วย”^{๒๘}

จากกรอบในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนสู่การปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติของโรงเรียน จัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สมาธิ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และใช้หลักคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ คือ ความรัก ความเมตตา ความจริง ความประพฤติดชอบความสงบสุข และความไม่เบียดเบียน

“นักเรียนทุกคน มีคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการที่เราสอนกันทุกวันนี้เป็นจุดใหญ่ของโรงเรียน นักเรียนต้องมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการเป็นหลักถ้าไม่มีก็จะไม่ใช่โรงเรียนโดยหลักคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการนี้เราจะสอดแทรกใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ และในทุกกิจกรรม ใช้ระบบการเรียนรู้แบบร่วมมือตามทฤษฎีการเรียนรู้พหุปัญญา มีวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดกิจกรรม และเทคนิคการเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งนำไปสู่การสร้างคนดีเหนือสิ่งใด”^{๒๙}

“หัวใจคือคุณธรรม จริงๆ แล้วเด็กๆ จะต้องมิตักษะชีวิตไม่ใช่สอนทักษะชีวิตอยู่แต่ในห้องเรียน เค้าจะทำอะไรไม่เป็นสงสัยไหม ทำไมโรงเรียนเราถึงปลูกข้าว เพราะเราเป็นโรงเรียนกิน นอน เราอยากให้เด็กมีทักษะชีวิตเพื่อที่จะนำไปประกอบสัมมาอาชีพได้บางที่เด็กเค้าเรียนแบบไม่ลงปฏิบัติจะทำไม่ได้แต่เด็กที่นี้ทำได้ถึงเวลาทำนา เกี่ยวข้าว ปลูกผัก แต่ว่าเราไม่ได้ให้เขาทำทั้งหมด เราจะมีพนักงานอยู่ด้วย เราจะไปช่วยเขาระยะ ๑ เท่านั้น ทักษะชีวิตสำคัญมากสำคัญโรงเรียนของเราเป็นโรงเรียนประจำเมื่อออกไปสู่สังคมเขาก็จะรู้ว่าเขาควรจะทำอย่างไรถึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม”^{๓๐}

^{๒๖} สัมภาษณ์,นางสาวจิรายุส สมานมิตร.วันที่ ๔ มีนาคม.๒๕๖๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์,นางรติมา จิตรแมน.วันที่ ๔ มีนาคม.๒๕๖๕.

^{๒๘} สัมภาษณ์แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๒๙} สัมภาษณ์.แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายเฉลิมชัย แสนสุข วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

“จะมีกระบวนการคัดเลือกโดยสัมภาษณ์ทางโรงเรียนจะไม่สัมภาษณ์เด็กแต่จะเน้นไปที่ผู้ปกครอง เด็กจะเป็นอย่างไรก็ช่าง เพราะเด็กทุกคนดีงามทุกคนบริสุทธิ์ทุกคน สัมภาษณ์ผู้ปกครองเป็นหลัก ถ้าผู้ปกครองเห็นด้วยกับวิสัยทัศน์โรงเรียนสร้างคนดีเหนือสิ่งใด^{๓๑}”

ภาพที่ ๔.๑๐ ภาพประกอบการสร้างนวัตกรรมลดใช้พลังงานโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

จะเห็นได้ว่าโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล จะมีแนวทางการจัดการบริหารจัดการคือ การเน้นที่สามภาคคือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เกิดการมีส่วนร่วมและบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานความเมตตา และพัฒนาจากแนวคิดจุดศูนย์ของความสมดุลสร้างเสริมด้วยปัญญา โดยนำนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

“เด็กๆ จะต้องมียกชะชีวิตไม่ใช่สอนทักษะชีวิตอยู่ในห้องเรียน”

๒. นวัตกรรมการสื่อสารวิถีพุทธ

๑. มีการสอนคุณธรรมด้วยการบูรณาการของการสอนจากห้องเรียนธรรมชาติ ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ ด้วยหลักแนวคิด คือ เราทำ เราได้ เราฟัง เรารู้

“การสร้างโรงเรียนชาวนา เกิดคำถามว่าทำไมต้องปลูกข้าว ปลูกผักเราอยาก让孩子มีทักษะชีวิตเพื่อที่จะนำไปประกอบสัมมาอาชีพได้บางทีเด็กเค้าเรียนแบบไม่ลงปฏิบัติจะทำได้แต่เด็กที่นี้ทำได้ถึงเวลา

ทำนา เกี่ยวข้าว ปลูกผัก แต่ว่าเราไม่ได้ให้เขาทำทั้งหมด เราจะมีพนักงานอยู่ด้วย เราจะไปช่วยเขาระยะหนึ่ง เท่านั้น ทักษะชีวิตสำคัญมากสำคัญโรงเรียนนอกจากจะเป็นโรงเรียนวิถีพุทธแล้วยัง

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายเฉลิมชัย แสนสุข วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

ควบคู่กับพุทธเกษตร เมื่อออกไปสู่สังคมเขาก็จะรู้ว่าเขาควรจะทำอย่างไรถึงจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม”^{๓๒}

นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการเข้าไปในรายวิชาด้วย “หัวใจที่สำคัญที่สุดสวดมนต์นั่งสมาธิทุกเช้า ในแต่ละวิชาให้เด็กๆ นั่งสงบนิ่งด้วยก่อนเรียนสัก ๒-๓ นาที เพื่อทำจิตใจให้สงบก่อนเรียน และคุณครูต้องนำหัวใจคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการไปสอดแทรกในทุกๆ วิชาคณิต วิทยาศาสตร์ สังคม พลศึกษาตามกลุ่มสาระต้องแทรกได้ไม่ใช่สอนเพียวๆ เหมือนโรงเรียนทั่วๆ ไปจะไม่ใช่”^{๓๓}

๒) มีการสอนให้พึ่งพาตัวเองเป็นส่วนใหญ่ เช่น การซักผ้า การล้างภาชนะใส่อาหารของตัวเอง และสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่น ถ้าเป็นนักเรียนมาใหม่คนที่เป็นักเรียนเก่าก็จะคอยช่วยเหลือเหมือนพี่ช่วยเหลือน้อง

“สิ่งที่ดีของเราอีกอย่างหนึ่งเราจะให้พี่ๆ ดูแลน้องๆ เราจะมีเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อนจะเข้ามาหาโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลณิศรสะเกษใครเก่งวิชาอะไรก็ตัวให้เพื่อนๆ ด้วย จะสร้างความรักความสามัคคีให้เด็กๆ ด้วยเพื่อนช่วยเพื่อนพี่ช่วยน้องบางครั้งพี่ก็จะมาช่วยน้องมาสอนอ่านหนังสือ มาช่วยทำการบ้านเพราะเราอยู่กันทั้งวันทั้งคืน ช่วงหัวค่ำที่หอพักเค้าจะสอนน้องๆ ได้ กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน”^{๓๔}

๓) มีการสอนเรื่องระเบียบวินัยให้ตรงต่อเวลาโดยการจ้ดตารางว่าเวลาไหนต้องทำอะไรบ้าง และมีระเบียบวินัยในการเข้าแถวไปเรียนหรือไปรับประทานอาหารเสมอ

“เข้าชั้นมาสวด ก่อนเรียนในทุกๆ รายวิชาที่มีการนั่งสมาธิ เพื่อให้เด็กมีจิตใจสงบว่างจากเรื่องวุ่นวายต่างๆ ก่อนที่จะเข้าสู่บทเรียน เนื่องจากเราเป็นโรงเรียนประจำ เด็กส่วนใหญ่อยู่กับเรา ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก เรื่องของวินัย หรือความเป็นระเบียบเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งเด็กๆ ตอนมาแรกๆ ก็ยังไม่เท่าไร แต่เมื่ออยู่กับเราไปสักระยะจะเห็นว่าเขาจะเรียนรู้จากสิ่งที่เราให้เค้า จนเค้าก็เป็นคนที่ มีระเบียบวินัยไปโดยที่เค้าไม่รู้ตัว”^{๓๕}

๔) มีการสอนเรื่องความอดทนในการอยู่ร่วมกันในหอพักของนักเรียน

๕) มีการสอนโดยการเรียนรู้จากนิทานที่มีข้อคิดที่ดี เช่น จิ้งจอกกับบงุ่น ช่วยก่อให้เกิดความคิดที่ดีและสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

“ในเรื่องของการเรียนการสอนนอกจากจะมีการสอนแบบปกติทั่วไปตามเกณฑ์มาตรฐานแล้ว เรายังมีกิจกรรมที่ทำให้ทราบคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยมีการทำกิจกรรมซาบซึ้ง

ทั้ง ๕ คุณค่า มีกิจกรรมความรักความเมตตา ตรงนี้จะนิทานเกี่ยวกับความรักความเมตตา มีเกมส์

^{๓๒} สัมภาษณ์.พระครูพุ่มสังฆการ,ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์. วันที่ ๑๖ มีนาคม.๒๕๖๕.

^{๓๓} สัมภาษณ์.นางกุลเศรษฐ์ บานเย็น, วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์.พระศรีญ โขติวิโร. วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๕} สัมภาษณ์.นางสาวอนงค์นาฏ สร้อยจิต วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

ให้เล่นสนุกสนานแต่สอดแทรกการเรียนรู้ และก็มีเพลงแล้วก็ขมวดท้าย เมื่อฟังนิทานแล้ว ฟังเพลงแล้ว ครูก็จะมีการถามว่านิทานเรื่องนี้ให้ข้อคิดให้ประโยชน์กับเราอย่างไรบ้าง ก็เป็นการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ไปได้ด้วยในตัว”^{๓๖}

๖) มีการสอนคุณธรรมโดยการสอนแทรกในวิชาเรียนต่างๆ ของนักเรียน เช่น เรื่องความกตัญญูในวิชาคณิตศาสตร์

“การบูรณาการเข้าไปในรายวิชาด้วย โดยหัวใจที่สำคัญที่สุดสวดมนต์นั่งสมาธิ

ทุกเช้า ในแต่ละวิชาให้เด็กๆ นั่งสงบนิ่งด้วยก่อนเรียนสัก ๒-๓ นาที เพื่อทำจิตใจให้สงบก่อนเรียน และคุณครูต้องนำหัวใจคุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการไปสอดแทรกในทุกๆ วิชาคณิตศาสตร์ สังคม พลศึกษา ตามกลุ่มสาระต้องแทรกได้ไม่ใช่สอนเพียงๆ เหมือนโรงเรียนทั่วๆ ไปจะไม่ใช้”^{๓๗}

๓. นวัตกรรมวัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ

- ๑) มีการแต่งกายที่สุภาพมาเรียนทุกครั้ง เช่นชุดนักเรียน และชุดชุดธรรมของโรงเรียน
- ๒) มีการยกมือไหว้ครูและเข้าไปกอดแสดงความรักเพื่อเป็นการทักทายเมื่อเจอ
- ๓) มีการสอนในเรื่องการใช้คำพูดกับครูและผู้ปกครอง เด็กผู้ชายให้ลงท้ายด้วยครับเสมอ เด็กผู้หญิงให้ลงท้ายด้วยค่ะเสมอ
- ๔) มีไหว้ครูผู้สอนก่อนเข้าเรียนเสมอ สวัสดิ์ค่ะ สวัสดิ์ครับ คุณครู ทุกวิชา
- ๕) มีการทำวัตรสวดมนต์ในชีวิตประจำวันในเวลาเช้าเวลาเย็นทุกวัน และก่อนนอน
- ๖) มีการฝึกนั่งสมาธิเพื่อยกระดับจิตใจให้มีความคิดที่ดีขึ้นเพื่อให้มีสติ เมื่อมีสติจึงทำให้การเรียนดีขึ้น

กล่าวโดยสรุปว่า แนวทางการเรียนรู้ของสุรินทร์ราชมงคล ใช้แนวคิดพลังของความรักและความเมตตาพัฒนาจิตใจ กระตุ้นเด็กนักเรียน และคุณครูอยู่ในโรงเรียน มีส่วนในการบริหารจัดการให้เกิดการเรียนรู้ด้วยกันให้เป็นเสมือนครอบครัวเดียวกัน ทุกคนดูแลช่วยเหลือกัน ภายใต้แนวคิดที่ “มุ่งสร้างคนดี” ก่อนคนเก่งซึ่งเป็นแนวคิดที่ต้องการให้ทุกคน ร่วมกันพัฒนาโรงเรียนและมีแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งแนวคิดนี้ สะท้อนให้เห็นแนวทางการเรียนการสอนตามหลักสูตรขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการ มีการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมตามแนววิถีพุทธ ที่เชื่อที่ว่าความดีสำคัญกว่าความเก่ง เมื่อเป็นคนดีแล้วจะเก่งได้เอง “แต่การเป็นคนเก่งยากที่จะเป็นคนดี” และเมื่อผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม หรือคุณค่าความเป็นมนุษย์

๓.แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

การสื่อสารถือว่าเป็นนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ที่ต้องปรับปรุงตนอย่างไรในช่วงของการเปลี่ยนยุคโศกาวัตถ์ การขยายตัวรวดเร็วของเทคโนโลยี ทำให้สถานศึกษาต่างๆมีโอกาสมากขึ้นในการได้รับผลประโยชน์จากความรู้และแนวคิดใหม่ๆซึ่งได้มีการถ่ายทอดข้ามพรมแดนจากสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัว

^{๓๖} ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาและทีมวิจัย,วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๗} สัมภาษณ์.นางกุลเศรษฐ์ บานเย็น, วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๕.

เรา ซึ่งจะก่อให้เกิดความตื่นตัวในการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อสอดแทรกองค์ความรู้และประสบการณ์จากผู้ส่งสารให้อีกฝ่ายได้รับและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ในปัจจุบัน การเรียนรู้ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความผาสุกในอนาคต อนึ่งการเรียนรู้มีคุณค่าที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ภารกิจและเงื่อนไขทางสังคมซึ่งจะนำไปสู่แนวทางแห่งการพัฒนา นวัตกรรมการสื่อสารการสื่อสารเชิงพุทธ โดยเฉพาะการพูด เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในข้อธรรมมากมาย ซึ่งต้องใช้หลักการพูด การสนทนา การบรรยาย

พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพูดอย่างยิ่ง ซึ่งปรากฏในศีลของพุทธบริษัททุกระดับ ปรากฏในพุทธวจนะ ปรากฏในหลักธรรมหมวดต่างๆ พุทธภาษิต ซึ่งในที่นี้จะนำมาประมวลไว้และเพื่อศึกษาถึงหลักการพูดที่มีอยู่พระพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงหลักธรรมคำสอนซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการพูดไว้มากมาย ทั้งที่ได้บัญญัติไว้โดยตรง และหนทางปฏิบัติสู่ความพ้นทุกข์ คือ อริยมรรค “สัมมาวาจา” ทรงตรัสว่ากุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวาจาเป็นปัจจัยซึ่งจะนำไปสู่แนวการสร้างนวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธด้วย หลักคำสอนต่างๆ ของพระพุทธศาสนามีการสอดแทรกธรรมไว้ในกระบวนการศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑ เพิ่มพลังความคิด

พลังความคิดเป็นปัจจัยการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ที่ผู้สอนให้ความสำคัญและกระตุ้นให้ผู้เรียนให้กระบวนการคิด (คิดพื้นฐาน) (คิดขั้นสูง) ในระหว่างที่ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอนและระบบ

“พลังความคิดคือ ความคิดที่ดี ความคิดที่เป็นรากฐานของการเรียนรู้เป็นความคิดที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ”^{๓๘}

“การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เริ่มต้นจากการพัฒนาผู้เรียนให้มีพลังความคิดด้วยการกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ การเห็นคุณค่าของตนเอง ความเชื่อมั่นของตัวนักเรียนเองที่จะสร้างศักยภาพในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ อย่างมีความสุข”^{๓๙}

“ผู้สอนยุค New normal ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพลังความคิดของผู้เรียน เพราะการเรียนรู้ของผู้เรียนยุคใหม่จะสร้างสรรค์นวัตกรรมได้ ผู้เรียนต้องมีพลังทางความคิดเป็นศักยภาพของตนเอง มีจินตนาการสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์การคิดแก้ปัญหาตลอดจนการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่จำเป็นต้องใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมทั้งสิ้น”^{๔๐}

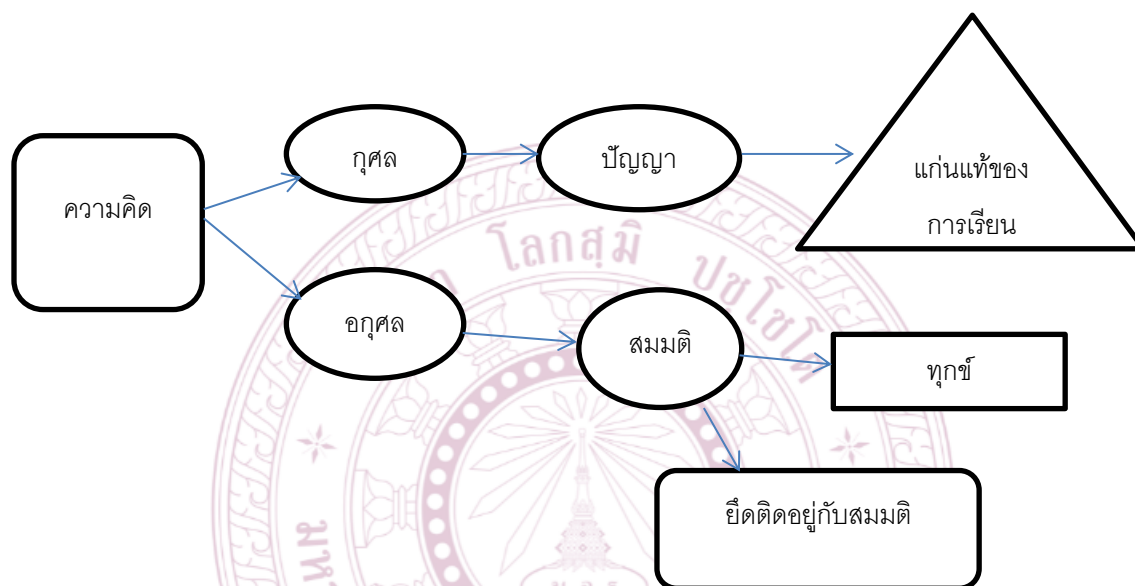
การเพิ่มพลังความคิดเพื่อให้นักเรียนเกิดกุศลจะเป็นการนำไปสู่การมีปัญญาที่จะทำให้เกิดความสุขในการเรียนรู้ เป็นความคิดที่พึงปรารถนาเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ส่วนความคิดที่เป็นกิเลส เป็นอกุศล ความคิดนั้นจะยึดติดอยู่กับสิ่งสมมติไม่ไข่แก่นแท้ของการเรียนรู้ เป็นการ

^{๓๘} สัมภาษณ์. นางศรีวัฒนา นวลศิริ, วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๙} ประชุมกลุ่มย่อยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียน

^{๔๐} สัมภาษณ์. นายชนาวุธ คงดีวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๕.

เรียนรู้ที่ไม่มีความสุข เป็นทุกข์ ไม่ยั่งยืน ไม่นำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับสังคม ดังนั้นการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์จึงมุ่งพัฒนาความคิด และจิตใจของผู้เรียนให้เข้าถึงแก่นแท้ของการเรียนรู้เป็นสำคัญ

ภาพที่ ๔.๑๑ แผนภาพประกอบ พลังความคิดของนวัตกรรมการสื่อสารที่นำสู่การเรียนรู้
สติ เป็นปัจจัยส่งเสริมความคิดที่จะทำให้กระหนักรู้ถึงคุณค่าของการเรียนรู้ การเรียนรู้
อย่างสร้างสรรค์จะนำไปสู่การมีปัญญารู้คิด ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในรัชกาลที่๙ผู้สอนจัดการเรียนรู้ให้ปฏิบัติกิจกรรมอย่างมี
จิตใจจดใจจ่อเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนให้ความสนใจซึ่งจะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพและส่งเสริมให้เกิดพลัง
ความคิดตอนหนึ่งว่า

“ความคิดนั้นเปรียบเสมือนวัวที่ขบออกจากหลักไปหาอาหารไม่สามารถควบคุมตนเอง
ให้อยู่กับที่หรือจุดที่เจ้าของวัวต้องการได้จึงทำให้เจ้าของวัวต้องหาเชือกมาผูกวัวไว้กับหลักเพื่อกดรั้งวัวไม่ให้
ไปในที่ต่างๆอย่างไร้เป้าหมาย”^{๔๑}

“ววนั้นเปรียบเสมือนความคิดของผู้เรียนที่ส่อส่ายไปอย่างไร้ทิศทางไม่สามารถควบคุม
ตนเองให้อยู่กับการเรียนรู้ได้ ส่วนสตินั้นเปรียบเสมือนเชือกที่ผูกคอวัวที่คอยดึงรั้งความคิดของผู้เรียนให้
อยู่กับกิจกรรมการเรียนรู้”^{๔๒}

^{๔๑} ประชุมคณะกรรมการผู้ทรงร่วมกับคณะวิจัย วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๕.

^{๔๒} ประชุมคณะกรรมการผู้ทรงร่วมกับคณะวิจัย วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๕.

ดังนั้นหากการเรียนรู้ใดๆ ไม่ให้ความสำคัญกับการมีสติรู้ตัวอยู่กับ กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้ว การเรียนรู้นั้นจะเป็นความสูญเปล่าคือผู้เรียนไม่เกิดการเรียนรู้เพราะขาดความรู้ความเข้าใจเชิงลึก (Deep learning) นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ ตรงกันข้ามกับการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการมีสติรู้ตัวของผู้เรียน ในระหว่างปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ที่การเรียนรู้จะทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึก สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์และต่อยอดเป็นนวัตกรรมได้

๓.๒ สนับสนุนบทบาทผู้สอนในการเสริมสร้างสมาธิของผู้เรียน

สมาธิ (Concentration) หมายถึงการมีจิตจดจ่อตั้งมั่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นระยะเวลานานมีความแน่วแน่มั่นอยู่กับสิ่งนั้น ไม่วอกแวก ไม่ส่อส่าย เช่น สมาธิในการอ่านหนังสือสมาธิในการเล่นกีฬาหรือสมาธิในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น สมาธิเป็นพลังทางจิตที่ส่งเสริมให้การใช้พลังทางความคิดมีประสิทธิภาพสูง ยิ่งมีสมาธิมากเท่าใดการคิดยิ่งมีประสิทธิภาพมากเท่านั้นสมาธิส่งผลช่วยเพิ่มพลังการเรียนรู้๓ ประการ ดังนี้

- ช่วยเพิ่มพลังจิต จิตจะมีพลังมากเมื่อมีสมาธิยิ่งมีสมาธิ มากเท่าใดจิตจะมีพลังมากเท่านั้น
- ช่วยให้จิตมีความสงบสุขและผ่องใสเมื่อจิตผ่องใสจะเอื้อให้เกิดการคิดมีประสิทธิภาพ
- ตั้งมั่นแน่วแน่ ทำให้การคิดมีประสิทธิภาพไม่ว่าจะใช้การคิดลักษณะใดโดยเฉพาะการคิดขั้นสูง

“สมาธิเป็นปัจจัยของความคิดสร้างสรรค์การคิดสร้างสรรค์จะมีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้สมาธิในการคิด เพราะจะทำให้สมองมีพลัง ผู้เรียนที่มีสมาธิจะคิดสร้างสรรค์ได้ดีกว่าผู้เรียน ที่ขาดสมาธิ”^{๓๓}

“ผู้เรียนที่มีสมาธิตั้งมั่นจะตั้งศักยภาพในการคิดของตนเองออกมาได้มากกว่า ส่งผลทำให้คิดสร้างสรรค์ได้มากกว่า ดังนั้นการพัฒนาการคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสมาธิในการคิดด้วย”^{๓๔}

บทบาทนวัตกรรมของผู้สอนในการเสริมสร้างสมาธิของผู้เรียน

ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้ตอบสนองความสนใจและความต้องการของผู้เรียน เพราะกิจกรรมนั้นจะดึงดูดผู้เรียนให้มีสมาธิกับการปฏิบัติกิจกรรมได้มากกว่ากิจกรรมที่ไม่ตอบโจทย์ผู้เรียน

เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาในการเรียนรู้ตามศักยภาพไม่เร่งผู้เรียนมากเกินไปจนทำให้ขาดสมาธิในการปฏิบัติกิจกรรมซึ่งไม่เอื้อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์การให้เวลาผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพของตนเองแบบไม่เร่งรีบจะช่วยให้เกิดสมาธิ ในการเรียนรู้

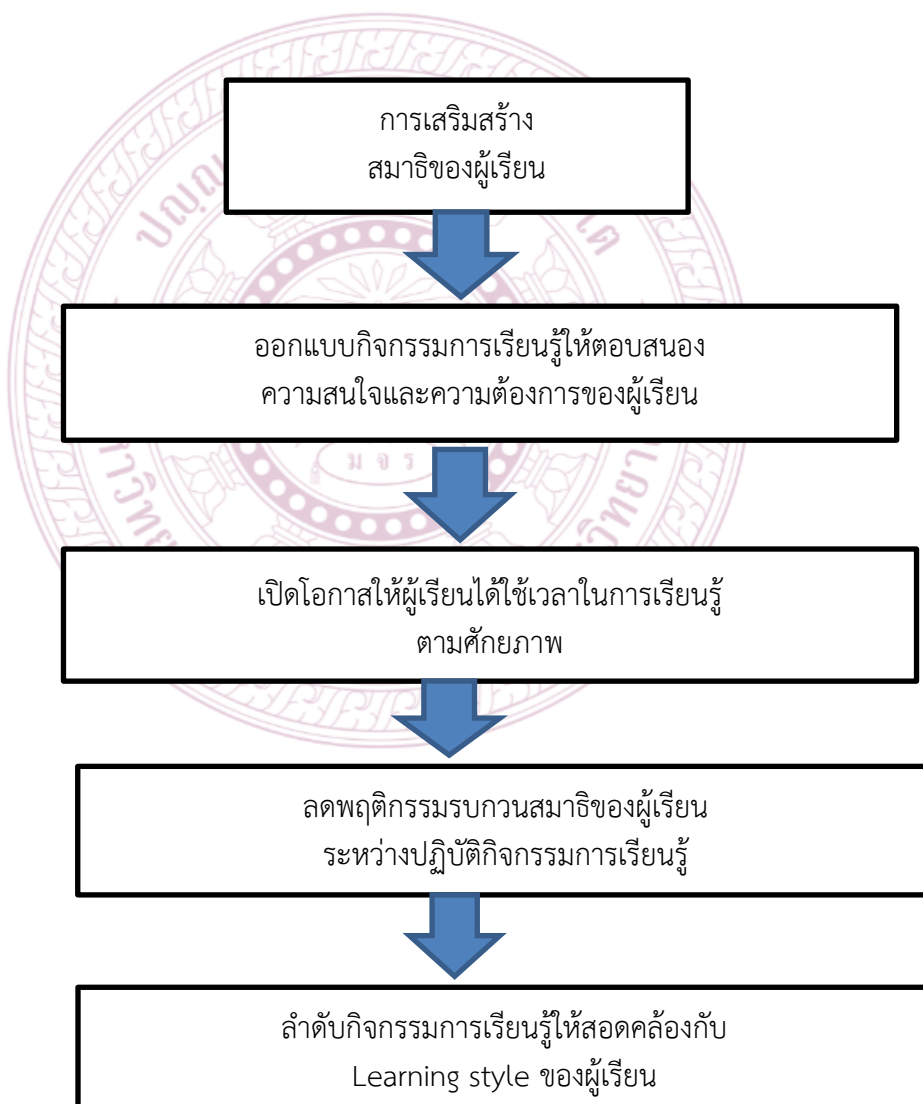
^{๓๓} ประชุมคณะกรรมการและทีมวิจัย,วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์.นางสาวคนธ์ ฐรักษา, วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๕.

ลดพฤติกรรมบกพร่องสมาธิของผู้เรียนระหว่างที่ผู้เรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ หรือการใช้กระบวนการคิด เช่น ตั้งคำถามผู้เรียนตลอดเวลา เป็นต้น การที่ผู้เรียนเจียบไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนไม่คิด

ลำดับกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับ Learning style ของผู้เรียน เพราะจะช่วยทำให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างราบรื่นไม่ติดขัด ส่งเสริมให้เกิดสมาธิในการเรียนรู้ได้อย่างยาวนาน

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนนั้น ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับการมีสมาธิของผู้เรียนในระหว่างปฏิบัติกิจกรรม การเรียนรู้เมื่อผู้เรียนมีสมาธิจะเอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพดังแผนภาพดังนี้

ภาพที่ ๔.๑๒ ภาพประกอบบทบาทผู้สอนในการเสริมสร้างสมาธิของผู้เรียน

๓.๓ สันนิษฐานพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ใน New normal

New Normal คือสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่แต่เดิมเป็นสิ่งที่ ไม่ปกติ ผู้คน ไม่คุ้นเคย ไม่ใช่มารฐาน ต่อมาเมื่อเกิดหรือเกิดวิกฤติบางอย่างจึงมีการเปลี่ยนแปลงทำให้สถานการณ์หรือ ปรากฏการณ์นั้นกลายเป็นสิ่งที่ปกติ และเป็นมาตรฐาน การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ใน New normal เป็น การเรียนรู้สถานการณ์ ที่ไม่คุ้นเคย (ขณะที่เขียนหนังสือนี้อยู่ในช่วงการระบาดของโรคไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ หรือ COVID-๑๙) ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องมีการปรับตัวในการเรียนรู้โดยปรับเปลี่ยนจากวิธีการ เรียนรู้แบบเดิมๆ ซึ่งเป็นวิธีการที่คุ้นเคยไปสู่วิธีการใหม่ที่ไม่คุ้นเคยแต่ยังคง มีเป้าหมายเหมือนเดิมคือการ เรียนรู้เชิงลึก รู้จริง รู้ชัด

“การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญและยิ่งใหญ่เพราะเป็นสิ่งเดียวที่ไม่ว่าจะเกิดวิกฤติที่รุนแรงเพียงใดจะ ไม่มีใครมาพรากการเรียนรู้ไปจากผู้เรียนได้ผู้เรียนมีผู้สอนเป็นโค้ชทางการเรียนรู้ (Learning coach) ที่ให้ คำชี้แนะ ให้คำปรึกษา ใช้คำถามกระตุ้น ให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ตลอดจนการจัดการเรียนรู้ ออนไลน์ที่ตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียน”^{๔๔}

“ การเรียนรู้ในสภาวะ New Normal มีลักษณะสำคัญได้แก่ ๑) การให้ความสำคัญกับ การดูแลสุขภาพอนามัย ๒) สุขอนามัยจะเป็นพหุตินิสัยของคน ในส่วนรวม ๓) การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ ๔) การดำรงชีวิตในเศรษฐกิจพอเพียง การอยู่กับธรรมชาติและเศรษฐกิจพอเพียง เป็นวิธีการเรียนรู้ ตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นความพอเพียงด้านจิตใจ ธรรมะที่สำคัญที่สุดคือ “พอ” ไม่ โลก สร้างความพอดีความสมดุลสมผลให้กับตัวเองแล้วทั้งผู้สอนและผู้เรียน จะพบความสุขที่แท้จริง”^{๔๖}

การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์จะเป็นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้(Learning culture) ที่ พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะกระบวนการเรียนรู้(Learning process skills) ที่มีความสำคัญยิ่งกว่าความรู้ที่ อาจจะล้าสมัยได้เมื่อเวลาผ่านไป ซึ่งเป็นการเรียนรู้ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักความ พอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตน บนพื้นฐานของการมีความรู้เชิงลึกและคุณธรรม จริยธรรม แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ประยุกต์สู่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์
ความพอประมาณ	ออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับระดับความรู้ความสามารถ และธรรมชาติของผู้เรียนเหมาะสมกับบริบททางสังคมและ วัฒนธรรม
ความมีเหตุผล	ออกแบบการเรียนรู้ให้มีความเชื่อมโยงกันระหว่างจุดประสงค์ การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้

^{๔๔} ประชุมกลุ่มกับคณะกรรมการพร้อมทีมวิจัย วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๕.

^{๔๖} สัมภาษณ์. นางรติมา จิตรแมน วันที่ ๒๐ เมษายน. ๒๕๖๕.

การมีภูมิคุ้มกัน	ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้หลากหลายมีแผนการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ในกรณีที่ผู้เรียนไม่สามารถเรียนรู้ได้ตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ตามปกติ
ความรู้เชิงลึก	ออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในแก่นสาระ (main concept) รู้จริง รู้ซึ่ดนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง
คุณธรรมจริยธรรม	บูรณาการคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันดีงามไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติในคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการพัฒนา

ตารางที่ ๔.๓ การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๓.๔ เพิ่มความรู้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรม

ความรู้เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าจินตนาการหรือความคิดสร้างสรรค์ผู้สอนควรโค้ชผู้เรียนให้ตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ ฝึกผู้เรียนให้คิดและทำ บนพื้นฐานของความรู้ที่เป็นปัจจุบัน และถูกต้อง มีทักษะในการแสวงหาความรู้ ทักษะการถอดบทเรียน (Lesson-Learned) เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และทักษะในการสังเคราะห์ความรู้ที่ได้รับจากการลงมือปฏิบัติ ทักษะการต่อยอดองค์ความรู้และนวัตกรรมทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเองซึ่งต้องอาศัย การมีความรู้เชิงลึกซึ่งความรู้เชิงลึก หรือ Deep Learning ในการเรียนรู้แบบ Active Learning สู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ ๓ ระยะ ได้แก่ ความรู้ที่มีอยู่ก่อนการปฏิบัติ(สำคัญมาก) ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติและ ความรู้ที่ได้รับหลังการปฏิบัติ ความรู้ทั้ง ๓ ระยะนี้หากนำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันจะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า**ความรู้ใหม่**

ความรู้ก่อนการปฏิบัติ

“ความรู้ที่มีอยู่ก่อนการลงมือปฏิบัติหมายถึงความรู้ที่ผู้เรียนมีอยู่เดิม และหมายความรวมถึงความรู้ที่ผู้เรียนสืบค้นเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในการออกแบบนวัตกรรม (Innovation design) ให้สมบูรณ์มากที่สุด ความรู้ในส่วนนี้มีความสำคัญมากที่สุดในการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพราะเป็นความรู้ที่ใช้เป็นต้นทุนของการคิด เชิงออกแบบ (Design thinking) หากความรู้ในส่วนนี้ไม่เพียงพอ พร่ามัว ไม่ชัดเจนจะส่งผลทำให้ผู้เรียนไม่สามารถพัฒนานวัตกรรมได้ตลอดรอดฝั่งเพราะทำไปแล้ว เกิดข้อผิดพลาดเนื่องจากมีความรู้ไม่เพียงพอ”^{๔๗}

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง Active learning ในลักษณะที่ ให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรมใด ผู้สอนควรให้ผู้เรียนเตรียมความรู้ก่อนการลงมือปฏิบัตินี้ให้พร้อมมากที่สุดเสียก่อน ก่อนที่จะเริ่มลงมือปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียน มีคุณลักษณะใฝ่เรียนรู้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้กระทำสิ่งต่างๆ บนพื้นฐานของความรู้ซึ่งหลายครั้งที่ผู้สอนให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรมโดยที่ยังมีความรู้ ไม่

^{๔๗} ประชุมกลุ่มย่อย ณ โรงเรียนสุรินทรราชมงคล, วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๕.

เพียงพอแล้วทำให้ผู้เรียนเสียโอกาสในการนำความรู้มาออกแบบนวัตกรรม แล้วจะใช้วิธีการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูกในระหว่างที่ลงมือปฏิบัติโดยไม่จำเป็น สิ่งนี้จะทำให้ติดเป็นนิสัยการเรียนรู้ (Learning habits) แบบไม่เตรียมความพร้อม ไม่มีการวางแผน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคในการก้าวไปสู่ระดับต่อไป

ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติ

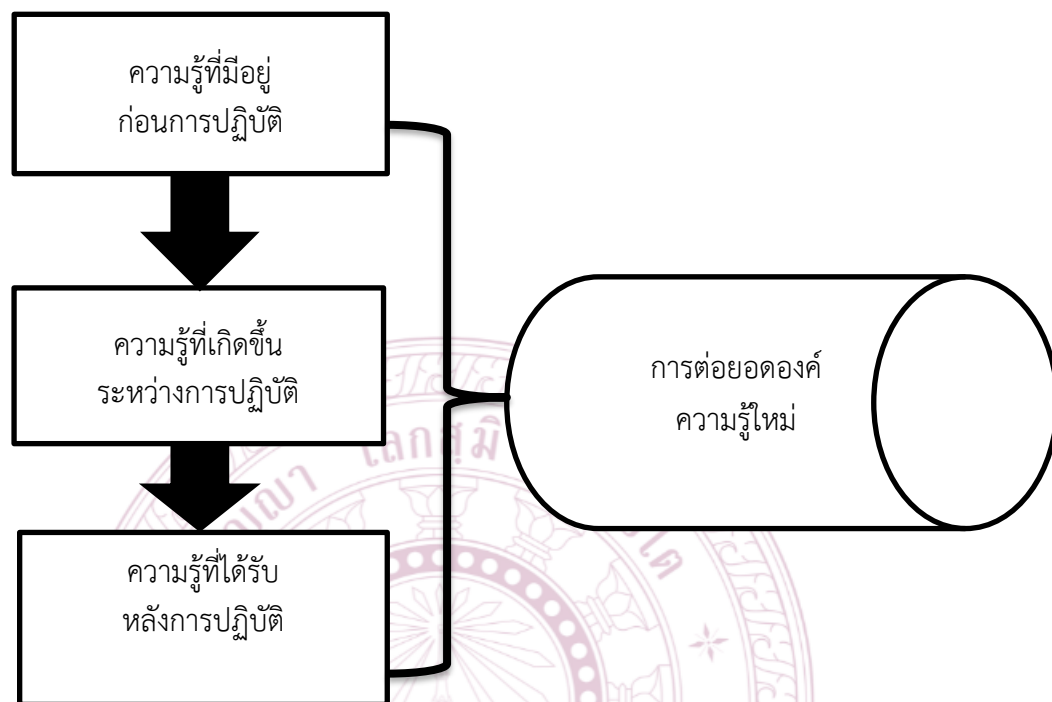
ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการลงมือปฏิบัติหมายถึงความรู้ที่เกิดขึ้น ในขณะที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ความรู้ในระยะนี้เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงระหว่างการสร้างสรรค์นวัตกรรมและมีลักษณะเป็นความรู้ที่เกิดจากการแก้ไขปัญหาที่ไม่ได้คาดคิดไว้ล่วงหน้า

“ความรู้ในระยะนี้เกิดจากการที่ผู้เรียนสังเกตปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่าง การลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าและผู้เรียนไม่ยอมแพ้ต่อปัญหานั้น แต่ใช้พยายามคิดวิเคราะห์สภาพปัญหาและสาเหตุที่แท้จริง และนำไปสู่การวางแผนแก้ไขปัญหานั้น ดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นทำให้ได้รับความรู้จากการแก้ไขปัญหา นั้น ไม่ว่าจะแก้ปัญหานั้นได้สำเร็จหรือไม่ก็ตามทุกอย่างล้วนเป็นความรู้ซึ่งความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัตินี้จะ เป็นความรู้ที่สมบูรณ์ได้ต้องอาศัยกระบวนการที่เรียกว่า การทบทวนระหว่างการปฏิบัติ (During Action Review: DAR) ที่สกัดเอาองค์ความรู้ระหว่างการปฏิบัติออกมา โดยผู้สอนควรสอดแทรกทักษะการทบทวนระหว่างการปฏิบัติ(DAR) ไว้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเป็นการฝึกผู้เรียน”^{๔๘}

ความรู้ที่ได้รับหลังการปฏิบัติ

ความรู้ที่เกิดขึ้นหลังการลงมือปฏิบัติเป็นความรู้ที่เกิดจากการถอดบทเรียนหลังการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้หรือการสร้างสรรค์นวัตกรรม การถอดบทเรียนจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยรู้มาก่อนซึ่งความรู้หลังการลงมือปฏิบัตินี้เป็นความรู้ที่มีความเชื่อถือได้เนื่องจากผ่านการทดสอบทดลองจากการลงมือปฏิบัติจริงมาแล้ว มีลักษณะเป็นความรู้เชิงลึก Deep knowledge ที่ผ่านการจัดระบบความรู้ที่กระจัดกระจายไม่เป็นระบบ ยังไม่ชัดเจน โดยการสังเคราะห์ให้เป็นความรู้ที่เป็นระบบระเบียบ เป็นความรู้ใหม่ที่ต่อยอดองค์ความรู้เดิมซึ่งการสังเคราะห์ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ให้เป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์เป็นอีกทักษะหนึ่งของผู้เรียนที่ผู้สอนไม่ควรมองข้าม

^{๔๘} สัมภาษณ์. นางวนิดา ศรีเลิศ ข้าราชการบำนาญ. วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๑๓ ภาพประกอบ การสังเคราะห์ ๓ ความรู้สู่การต่อยอดความรู้และนวัตกรรม

๓.๕ การกระตุ้นให้ผู้เรียนสร้าง ๓ ความรู้

การกระตุ้นผู้เรียนให้มิตักขะการสังเคราะห์ความรู้ก่อนการปฏิบัติ ระหว่างการปฏิบัติ และหลังการปฏิบัติ นั้น ผู้สอนสามารถดำเนินการโดยออกแบบกิจกรรม การเรียนรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยก่อนที่ผู้เรียนจะเริ่มลงมือปฏิบัติกิจกรรมสร้างสรรค์นวัตกรรมให้ผู้เรียนสืบค้นและจดบันทึกแก่นของความรู้(Main concept) และระบุถึงการนำความรู้นั้นมาใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมนอกจากนี้ในระหว่างที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้หรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมสร้างสรรค์นวัตกรรมผู้สอนควรให้ผู้เรียนจดบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้น จากการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือปัญหาที่เกิดขึ้นโดยที่ผู้เรียนไม่ได้คาดคิดมาก่อน และผู้เรียนได้แก้ไขปัญหานั้นซึ่งไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ก็ตามถือว่าเป็นองค์ความรู้ ระหว่างปฏิบัติที่ผู้เรียนควรจดบันทึกไว้ และในกรณีที่ผู้เรียนยังขาดทักษะการจดบันทึกในส่วนนี้ผู้สอนควรจัดเตรียมเครื่องมือแบบบันทึกให้ผู้เรียนล่วงหน้าและสอนให้ผู้เรียนฝึกการจดบันทึก อย่าปล่อยให้ผู้เรียนจดบันทึกเองแบบไร้ทิศทาง

“นอกจากนี้หลังจากเสร็จสิ้นการลงมือปฏิบัติแล้วผู้สอนควรให้ผู้เรียน ถอดบทเรียนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ และถ้าหากผู้เรียนยังขาดความรู้และทักษะในการถอดบทเรียนผู้สอนควรเป็นผู้นำการถอดบทเรียนให้กับผู้เรียนก่อน จนกระทั่งผู้เรียนสามารถถอดบทเรียนได้ด้วยตนเองแล้วจึงให้ผู้เรียนได้

ถอดบทเรียนด้วยตนเองตลอดจนการถอดบทเรียนร่วมกับเพื่อนที่ลงมือปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกัน”^{๔๙} ซึ่งการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่จะทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองนั้นจำเป็นต้องฝึกให้ผู้เรียนสังเคราะห์ความรู้ก่อนการปฏิบัติ ความรู้ระหว่างปฏิบัติและความรู้หลังปฏิบัติเพื่อให้รู้ชัด รู้จริง และรู้เพิ่ม นำไปต่อยอดองค์ความรู้ในการเรียนรู้ตลอดจน การต่อยอดนวัตกรรม

ปัจจัยความสำเร็จของนวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธในการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์คือ การมีGlobal Growth Mindset หรือกระบวนการทางความคิดเพื่อการเติบโตที่เป็นสากล ดังนี้

Early Mover หมายถึง การคิดก่อน ทำก่อน การเรียนรู้และติดตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม วิเคราะห์คาดการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเริ่มปรับเปลี่ยนสร้างสรรค์นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Trade-offs หมายถึง การตัดสินใจให้ไวและถูกต้องบนทางเลือกต่างๆ ที่อาจจะมีมากกว่าสองทางเลือกจากการวิเคราะห์ big data ปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีอิทธิพลและส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน การตัดสินใจปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้โดยไม่ชักช้า ลังเล เรียนรู้จากความผิดพลาดและนำมาปรับปรุงนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ตอบโจทย์ผู้เรียน

Best Practice หมายถึง การเรียนรู้จากคนที่ประสบความสำเร็จสูง ทั้งบุคคลที่อยู่ในวิชาชีพเดียวกันและต่างวิชาชีพ การเรียนรู้ว่าเขามีวิธีคิดอย่างไร มีวิธีการสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างไรแล้วนำมาปรับใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรม การจัดการเรียนรู้ของผู้สอน

New Product หมายถึง การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ(นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ผู้เรียน) อย่างต่อเนื่อง ไม่ติดยึดอยู่กับความสำเร็จแบบเดิมๆ หรือความสำเร็จในอดีต

Network หมายถึง การสร้างพลังเครือข่ายนักสร้างสรรค์นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ใหม่ๆ ต่อไป ซึ่งรูปแบบการสร้างพลังเครือข่ายในปัจจุบันคือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC)

๓.๖ การสร้างเครือข่ายสังคมการเรียนรู้พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

ทุกภาคส่วนมีการกระหน่ำถึงปัญหาและมีความคิดร่วมกันในการแก้ปัญหา มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันอย่างเช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนจากหน่วยงานทั้งสามด้านคือ วัด บ้าน และหน่วยงานรัฐให้ความร่วมมือกันในด้านต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการนวัตกรรมการปฏิบัติกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาข้างต้นให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างจังหวัด สถานศึกษาและสถานประกอบการต่างๆ

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายกลุ่มสถานศึกษาโดยใช้สถานที่ของสถาบันการศึกษาทั้งสองแห่ง เป็นศูนย์กลางภายในกลุ่มเครือข่าย โรงเรียนที่มีความพร้อมและได้รับความเห็นชอบจากคณะ

^{๔๙} สัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเบียบ ธิรญาณี, ประธานบริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลฉวีศรีสะเกษ, ๗ เมษายน ๒๕๖๕.

กรรมการบริหารเครือข่ายกลุ่มโรงเรียนฯ และทำการเชื่อมโยงให้เห็นว่า จากคุณค่าด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดอิทธิพลด้านใดบ้างและมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ต่อวิถีชีวิตของชุมชนสันติสุขโดยมี

๑. ด้านการพัฒนางาน เป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของงานที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ โดยการพัฒนาความรู้ของบุคคลในองค์กรให้เป็นความรู้ของกลุ่ม และเป็นความรู้ขององค์กร เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรและการสร้างสรรค์สังคมความรู้ในเวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารภายในองค์กร การต่อยอดความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยมุ่งสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ เช่น การบันทึกความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติงานที่เรียกว่าการสอนงานและการเรียนรู้ข้ามสายงาน

๒. ด้านการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของคน และเครือข่ายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้การสร้างเครือข่ายหมายถึงการทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่า สร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย เช่น เว็บไซต์ KM เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีการนำเว็บบอร์ดมาอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มคนที่สนใจ KM ทั้งภายในและภายนอกองค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการให้มีการให้รางวัลแก่ผู้ที่อุทิศตนให้การแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลอื่น

สรุปนวัตกรรมสื่อสารเชิงพุทธ เป็นตารางได้ดังนี้

โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ	โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล	จุดร่วมของทั้ง ๒ โรงเรียน
ใช้ทรัพยากรมนุษย์ ที่มีประสิทธิภาพ และเทคโนโลยีพัฒนา ระบบสื่อสาร ทำให้กระแสนการบริหาร นำเทคโนโลยีเข้ามาสร้างเครือข่ายแผ่กระจายครอบคลุมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของสถานศึกษา หรือของโลกอย่างรวดเร็ว ผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดกระแสสำคัญ ๆ ที่เข้าสู่ความเป็นสากลรวมทั้งการจัด	- ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันที่ต้องการให้เด็กมีทักษะการคิดการทำงานร่วมกันและสามารถสร้างอาชีพได้ - การดำเนินงานในลักษณะของประชาธิปไตย เป็นความร่วมมือของภาคีรัฐ ภาคเอกชนและ ภาคประชาสังคม รวมกันทั้งสามภาค	- การใช้หลักธรรมในการบริหาร -การมีส่วนร่วม -นำเทคโนโลยีมีสร้างการสื่อสาร -กระตุ้นให้รู้จักคิด -ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง -ประสานความร่วมมือ -การคัดเลือกบุคคลภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด

การศึกษา โดยยึดหลักการคือ มีความยุติธรรม มีความมุ่งมั่น ขยันอดทน มีความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีภาวะผู้นำสูง และบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่ปรัชญาของโรงเรียน วิสัยทัศน์ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์	- เน้นการมีส่วนร่วม - ระบบการคัดเลือกครู พิจารณาจากคนที่มีจิตใจดี - นักเรียนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ มีความเหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้ - การพัฒนาจิตใจของนักเรียนและครู ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางสร้างความผูกพัน ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ คุณค่าความเป็นมนุษย์	-ใช้หลักกัลยาณมิตร
---	---	--------------------

ตารางที่ ๔.๔ สรุปนวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

๔.๒. การสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

การสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

๑. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนการสอนแบบปกติและการเรียนการสอนเชิงพุทธ โดยการบรรยายเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบ

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนทำกิจกรรม โดยการถามตอบและแสดงความคิดเห็นในหัวข้อ “การศึกษาในอุดมคติของเราจะเข้ากับพุทธศาสนาอย่างไร?” เพื่อให้นักเรียนได้สื่อสารในความคิดของตนเองและถ่ายทอดให้เพื่อนในระดับเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

ภาพที่ ๔.๑๔ ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

ภาพที่ ๔.๑๕ ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

๒. กิจกรรมการสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงการสื่อสารในสังคม เพื่อให้สังคมเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้หลักพุทธธรรม เข้ามาประยุกต์บูรณาการ

การดำเนินกิจกรรม : มีการ์ดภาพซึ่งเป็นภาพทั่วไปหลายๆใบที่นักเรียนได้เคยเห็นและให้นักเรียนมองในระยะเวลาที่สั้น เลือกการ์ดที่ดูใจที่สุด ผู้สอนอธิบาย ให้นักเรียนมองภาพและคิดว่าภาพนั้นที่หยิบมาตรงกับตัวเองในลักษณะไหน หลังจากนั้น ให้จับคู่เพื่อนและให้อธิบายภาพนั้นให้เพื่อนฟัง และสลับกันให้เพื่อนเล่าเรื่องในการ์ดที่เพื่อนหยิบมาให้เราฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสังคม

ภาพที่ ๔.๑๖ ภาพประกอบสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ

๓. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้คิดจากสถานการณ์ปัจจุบันทันด่วนและเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตข้างหน้า

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนจับกลุ่ม ๔-๕ คน โดย ผู้สอน จะให้มีวลี เช่น “อยู่ให้ได้ , อีกสองร้อยปีข้างหน้า , เมตตา , ฉันมีความสุข, หายใจกันเถอะ ฯลฯ” เพื่อให้นักเรียนช่วยกันคิด ถ้าหากการใช้ชีวิตในปัจจุบันมีทั้ง ความสุข ความทุกข์ ปัญหา แล้วถ้าหากมีคำวลีเหล่านี้ นักเรียนจะสื่อสารให้คนในสังคม ได้รับรู้และสบายใจในแนววิถีพุทธอย่างไร? และให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด พร้อมทั้งออกมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม

ภาพที่ ๔.๑๗ ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ

๔. กิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่หลงและติดอยู่ในวังวนของโลกโซเชียลมีเดีย โดยการเสกสื่อให้มีสติ

การดำเนินกิจกรรม : ผู้สอนแจกกระดาษ A๔ ให้นักเรียนทุกคน โดยตั้งคำถาม “เมื่อนักเรียนเป็นคนคนหนึ่งที่สามารถช่วยตัดไฟแต่ต้นลมในการเสกสื่อในสังคมอย่างมีสติ นักเรียนอยากจะบอกอะไรกับคนในสังคม” ให้นักเรียนอธิบายเขียนลงในกระดาษ A๔ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวหนังสือและใช้ความคิดของตัวเองประกอบการการสื่อสารกับตัวเอง คนใกล้ตัว คนในสังคม เพื่อจะได้เป็นเกาะป้องกันในการตกหลุมสื่อที่อันตรายในสังคม

ภาพที่ ๔.๑๘ ภาพประกอบกิจกรรมกิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๔.๓. การประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

การประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีรายละเอียดดังนี้

ด้านวิทยากร	ค่าเฉลี่ย	SD.	แปลค่า	อันดับที่
๑ การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร	๓.๘๙	๐.๕๗	มาก	๖
๒ การถ่ายทอดของวิทยากร	๔.๕๗	๐.๕๕	มากที่สุด	๓
๓. สามารถอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น	๔.๓๐	๐.๗๓	มาก	๕
๔. ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย	๔.๘๓	๐.๖๕	มากที่สุด	๑
๕. การตอบคำถามของวิทยากร	๔.๖๒	๐.๕๘	มากที่สุด	๒
๖. เอกสารประกอบการบรรยายเหมาะสม	๔.๔๔	๐.๔๑	มาก	๔
เฉลี่ยรวม	๔.๔๔	๐.๕๘	มาก	
ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร				
๑. สถานที่สะอาดและมีความเหมาะสม	๔.๕๖	๐.๘๒	มากที่สุด	๓
๒. ความพร้อมของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์	๓.๙๖	๐.๗๓	มาก	๔

๓. ระยะเวลาในการอบรม / สัมมนา มีความเหมาะสม	๔.๕๘	๐.๘๕	มากที่สุด	๒
๔. อาหาร มีความเหมาะสม	๔.๘๙	๐.๗๓	มากที่สุด	๑
เฉลี่ยรวม	๔.๕๐	๐.๘๗	มากที่สุด	
ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่				
๑. การบริการของเจ้าหน้าที่	๔.๘๖	๐.๗๗	มากที่สุด	๒
๒. การประสานงานของเจ้าหน้าที่โครงการ	๔.๗๙	๐.๖๑	มากที่สุด	๓
๓. การอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่	๔.๗๓	๐.๗๔	มากที่สุด	๔
๔. การให้คำแนะนำหรือตอบข้อซักถามของเจ้าหน้าที่	๔.๘๙	๐.๗๙	มากที่สุด	๑
เฉลี่ยรวม	๔.๘๒	๐.๗๓	มากที่สุด	
ด้านความรู้ความเข้าใจ				
๑. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้ก่อนการอบรม	๓.๓๕	๐.๖๖	มาก	๖
๒. ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้หลังการอบรม	๔.๕๔	๐.๖๒	มาก	๒
๓. สามารถบอกประโยชน์ได้	๔.๔๗	๐.๕๘	มาก	๑
๔. สามารถบอกข้อดีได้	๒.๓๘	๐.๕๗	ปานกลาง	๗
๕. สามารถอธิบายรายละเอียดได้	๔.๓๓	๐.๖๓	มาก	๓
๖. สามารถจัดระบบความคิด/ประมวลความคิดสู่การพัฒนาอย่างเป็นระบบ	๔.๒๙	๐.๕๔	มาก	๔
๗. บุคลากรทางความคิดสู่การทำงานเป็นทีม/การปรับตัวของบุคลากร/การปฏิรูประบบการทำงานในการปฏิบัติงาน	๔.๒๘	๐.๖๘	มาก	๕
เฉลี่ยรวม	๓.๙๓	๐.๖๑	มาก	
ด้านการนำความรู้ไปใช้				
๑. สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้	๔.๓๙	๐.๕๘	มาก	๒
๒. สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ / ถ่ายทอดแก่ชุมชนได้	๔.๔๕	๐.๕๘	มากที่สุด	๑
๓. สามารถให้คำปรึกษาแก่เพื่อนร่วมงานได้	๔.๒๔	๐.๕๙	มาก	๓
๔. มีความมั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้	๓.๙๗	๐.๖๒	มาก	๔
เฉลี่ยรวม	๔.๒๖	๐.๕๙	มาก	

ด้านความพึงพอใจ				
๑. พึงพอใจกับการเข้าร่วมโครงการ	๔.๔๙	๐.๖๒	มาก	๑
๒. ได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการ	๔.๓๔	๐.๕๙	มาก	๔
๓. ตระหนักในคุณค่าของหลักการ ๙ ดี	๔.๓๙	๐.๕๙	มาก	๒
๔. ควรมีโครงการเช่นนี้ในปีต่อไป	๔.๓๕	๐.๖๓	มาก	๓
เฉลี่ยรวม	๔.๓๙	๐.๖๓	มาก	
เฉลี่ยรวมทั้งหมด	๔.๓๙	๐.๖๗	มาก	

ตาราง ๔.๕ การประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่าชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย รายด้าน อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่(ค่าเฉลี่ย ๔.๘๒) รองลงมาคือ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) ต่ำสุดคือด้านความรู้ความเข้าใจ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๓) เมื่อจำแนกรายด้านพบว่า

ด้านวิทยากร อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔) โดยด้านที่มีค่าสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย(ค่าเฉลี่ย ๔.๘๓) รองลงมาคือการตอบคำถามของวิทยากร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๒) ต่ำสุดอยู่ในระดับมากคือด้านการเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๙)

ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) โดยด้านที่อาหาร มีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๙) รองลงมาคือด้านระยะเวลาในการอบรม / สัมมนามีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๘) และด้านที่มีค่าต่ำสุดคือความพร้อมของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๖)

ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๒) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การให้คำแนะนำหรือตอบข้อซักถามของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๙) รองลงมาคือการบริการของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๖) และต่ำสุดคือด้านการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๗๓)

ด้านความรู้ความเข้าใจ อยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๓) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดคือสามารถบอกประโยชน์ ได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๗) รองลงมาคือด้านความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้หลังการอบรม (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔) ด้านที่มีค่าต่ำสุดอยู่ในระดับปานกลางคือด้านสามารถบอกข้อดีได้ (ค่าเฉลี่ย ๒.๓๘)

ด้านการนำความรู้ไปใช้ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๖) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดคือด้านสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ / ถ่ายทอดแก่ชุมชนได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๙) รองลงมาคือด้านสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๙) ด้านที่มีค่าต่ำสุดคือด้านมีความมั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้ (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๗)

ด้านความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๙) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดคือด้านพึงพอใจกับการเข้าร่วมโครงการ (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๙) รองลงมาคือด้านตระหนักในคุณค่าของหลักการ ๙ ดี (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๙) ด้านที่มีค่าต่ำสุดคือด้านได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการ (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๔)

ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ได้จากการจัดกิจกรรมชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑. ควรจัดโครงการให้มีความยาวมากกว่า
๒. ควรเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
๓. ควรมีการนำวัด บ้าน โรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม
๔. ควรสร้างความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐในท้องถิ่น

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากการศึกษากิจกรรมของโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ โรงเรียนสุนทรภะราชมงคล พบว่า

โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ	โรงเรียนสุนทรภะราชมงคล	จุดร่วมของทั้ง ๒ โรงเรียน
ใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ และเทคโนโลยีพัฒนา ระบบสื่อสาร ทำให้กระแสนการบริหาร นำเทคโนโลยีเข้ามาสร้างเครือข่ายแพร่กระจายครอบคลุมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของสถานศึกษา หรือของโลกอย่างรวดเร็ว ผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดกระแสสำคัญ ๆ ที่เข้าสู่ความเป็นสากลรวมทั้งการจัดการศึกษา โดยยึดหลักการคือ มีความยุติธรรม มีความมุ่งมั่น ขยันอดทน มีความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีภาวะผู้นำสูง และบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่ปรัชญาของโรงเรียน	- ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการจัดการศึกษา สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการให้เด็กมีทักษะการคิดการทำงานร่วมกันและสามารถสร้างอาชีพได้ - การดำเนินงานในลักษณะของประชาธิปไตย เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชนและ ภาคประชาสังคม รวมกันทั้งสามภาค - เน้นการมีส่วนร่วม - ระบบการคัดเลือกครู พิจารณาจากคนที่มีจิตใจดี - นักเรียนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ มีความเหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้	- การใช้หลักธรรมในการบริหาร -การมีส่วนร่วม -นำเทคโนโลยีมีสร้างการสื่อสาร -กระตุ้นให้รู้จักคิด -ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง -ประสานความร่วมมือ -การคัดเลือกบุคคลภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด -ใช้หลักกัลยาณมิตร

วิสัยทัศน์ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์	- การพัฒนาจิตใจของนักเรียนและครู ใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางสร้างความผูกพัน รัก ความเมตตา ความสามัคคี ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์	
-----------------------------------	---	--

ตาราง ๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนการสอนแบบปกติและการเรียนการสอนเชิงพุทธ โดยการบรรยายเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบ

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนทำกิจกรรม โดยการถามตอบและแสดงความคิดเห็นในหัวข้อ “การศึกษาในอุดมคติของเราจะเข้ากับพุทธศาสนาอย่างไร?” เพื่อให้นักเรียนได้สื่อสารในความคิดของตนเองและถ่ายทอดให้เพื่อนในระดับเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

๒. กิจกรรมการสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงการสื่อสารในสังคม เพื่อให้สังคมเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้หลักพุทธธรรม เข้ามาประยุกต์บูรณาการ

การดำเนินกิจกรรม : มีการ์ดภาพซึ่งเป็นภาพทั่วไปหลายๆใบที่นักเรียนได้เคยเห็นและให้นักเรียนมองในระยะเวลาที่สั้น เลือกการ์ดที่ถูกใจที่สุด ผู้สอนอธิบาย ให้นักเรียนมองภาพและคิดว่าภาพนั้นที่หยิบมาตรงกับตัวเองในลักษณะไหน หลังจากนั้น ให้จับคู่เพื่อนและให้อธิบายภาพนั้นให้เพื่อนฟัง และสลับกันให้เพื่อนเล่าเรื่องในการ์ดที่เพื่อนหยิบมาให้เราฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสังคม

๓. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้คิดจากสถานการณ์ปัจจุบันทันด่วนและเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตข้างหน้า

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนจับกลุ่ม ๔-๕ คน โดย ผู้สอน จะให้มีวลี เช่น “อยู่ให้ได้ , อีกสองร้อยปีข้างหน้า , เมตตา , ฉันมีความสุข, หายใจกันเถอะ ฯลฯ” เพื่อให้นักเรียนช่วยกันคิด ถ้าหากการใช้ชีวิตในปัจจุบันมีทั้ง ความสุข ความทุกข์ ปัญหา แล้วถ้าหากมีคำวลีเหล่านี้ นักเรียนจะสื่อสารให้คนในสังคม ได้รับรู้และสบายใจในแนววิถีพุทธอย่างไร? และให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด พร้อมทั้งออกมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม

๔. กิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่หลงและติดอยู่ในวังวนของโลกโซเชียลมีเดีย โดยการเสพสื่อให้มีสติ

การดำเนินกิจกรรม : ผู้สอนแจกกระดาษ A๔ ให้นักเรียนทุกคน โดยตั้งคำถาม “เมื่อนักเรียนเป็นคนคนหนึ่งที่สามารถช่วยตัดไฟแต่ต้นลมในการเสพสื่อในสังคมอย่างมีสติ นักเรียนอยากจะบอกอะไรกับคนในสังคม” ให้นักเรียนอธิบายเขียนลงในกระดาษ A๔ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวหนังสือและใช้ความคิดของตัวเองประกอบการการสื่อสารกับตัวเอง คนใกล้ตัว คนในสังคม เพื่อจะได้เป็นเกาะป้องกันในการตกหลุมสื่อที่อันตรายในสังคม

ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยพบว่าชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย รายด้านอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่(ค่าเฉลี่ย ๔.๘๒) รองลงมาคือ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) ต่ำสุดคือ ด้านความรู้ความเข้าใจ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๓)

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ๒) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ๓) เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย การการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยแล้วดำเนินการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม จากนั้นสรุปผล อภิปรายเชิงพรรณนา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

๑. พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ

พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จาก ๒ โรงเรียนคือ โรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ พบว่าใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ และเทคโนโลยีพัฒนาระบบสื่อสาร ทำให้กระแสการบริหาร นำเทคโนโลยีเข้ามาสร้างเครือข่ายแผ่กระจายครอบคลุมพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของสถานศึกษา หรือของโลกอย่างรวดเร็ว ผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดกระแสสำคัญ ๆ ที่เข้าสู่ความเป็นสากลรวมทั้งการจัดการศึกษา โดยยึดหลักการคือ มีความยุติธรรม มีความมุ่งมั่น ขยัน อดทน มีความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีภาวะผู้นำสูง และบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่ปรัชญาของโรงเรียน วิสัยทัศน์ เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ ส่วนโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคลมีหลักการคือ ๑) ยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการให้เด็กมีทักษะการคิด การทำงานร่วมกันและสามารถสร้างอาชีพได้ ๒) การดำเนินงานในลักษณะของประชาธิปไตย เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชนและ ภาคประชาสังคม รวมกันทั้งสามภาค ๓) เน้นการมีส่วนร่วม ๔) ระบบการคัดเลือกครู พิจารณาจากคนที่มีความตั้งใจดี ๕) นักเรียนมีส่วนร่วมในการคัดเลือก

สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ มีความเหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้ ๖) การพัฒนาจิตใจของนักเรียนและครู ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางสร้างความผูกพัน ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธผู้วิจัยและคณะได้นำจุดร่วมของทั้ง ๒ โรงเรียนมาเป็นแม่แบบดังนี้

- ๑) การใช้หลักธรรมในการบริหาร
- ๒) การมีส่วนร่วม
- ๓) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสื่อสาร
- ๔) กระตุ้นให้รู้คิด
- ๕) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
- ๖) ประสานความร่วมมือ
- ๗) การคัดเลือกบุคคลภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด
- ๘) ใช้หลักกัลยาณมิตร

๒. สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของ

เยาวชนไทย

สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ถอดแบบมาจาก ๒ โรงเรียนและนำไปใช้ที่อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ โดยมีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

๑. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนการสอนแบบปกติและการเรียนการสอนเชิงพุทธ โดยการบรรยายเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบ

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนทำกิจกรรม โดยการถามตอบและแสดงความคิดเห็นในหัวข้อ “การศึกษาในอุดมคติของเราจะเข้ากับพุทธศาสนาอย่างไร?” เพื่อให้นักเรียนได้สื่อสารในความคิดของตนเองและถ่ายทอดให้เพื่อนในระดับเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

๒. กิจกรรมการสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงการสื่อสารในสังคม เพื่อให้สังคมเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้หลักพุทธธรรม เข้ามาประยุกต์บูรณาการ

การดำเนินกิจกรรม : มีการถ่ายภาพซึ่งเป็นภาพทั่วไปหลายๆใบที่นักเรียนได้เคยเห็นและให้นักเรียนมองในระยะเวลาที่สั้น เลือกการ์ดที่ถูกต้องที่สุด ผู้สอนอธิบาย ให้นักเรียนมองภาพและคิดว่าภาพนั้นที่หยิบมาตรงกับตัวเองในลักษณะไหน หลังจากนั้น ให้จับคู่เพื่อนและให้อธิบายภาพนั้นให้เพื่อนฟัง และสลับกันให้เพื่อนเล่าเรื่องในการ์ดที่เพื่อนหยิบมาให้เราฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสังคม

๓. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้คิดจากสถานการณ์ปัจจุบันทันด่วนและเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตข้างหน้า

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนจับกลุ่ม ๔-๕ คน โดย ผู้สอน จะให้มีวลี เช่น “อยู่ให้ได้ , อีกสองร้อยปีข้างหน้า , เมตตา , ฉันมีความสุข, หายใจกันเถอะ ฯลฯ” เพื่อให้นักเรียนช่วยกันคิด ถ้าหากการใช้ชีวิตในปัจจุบันมีทั้ง ความสุข ความทุกข์ ปัญหา แล้วถ้าหากมีคำวลีเหล่านี้ นักเรียนจะสื่อสารให้คนในสังคม ได้รับรู้และสบายใจในแนววิถีพุทธอย่างไร? และให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด พร้อมทั้งออกมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม

๔. กิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่หลงและติดอยู่ในวังวนของโลกโซเชียลมีเดีย โดยการเสกสื่อให้มีสติ

การดำเนินกิจกรรม : ผู้สอนแจกกระดาษ A๔ ให้นักเรียนทุกคน โดยตั้งคำถาม “เมื่อนักเรียนเป็นคนคนหนึ่งที่สามารถช่วยตัดไฟแต่ต้นลมในการเสกสื่อในสังคมอย่างมีสติ นักเรียนอยากจะบอกอะไรกับคนในสังคม” ให้นักเรียนอธิบายเขียนลงในกระดาษ A๔ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวหนังสือและใช้ความคิดของตัวเองประกอบการสื่อสารกับตัวเอง คนใกล้ตัว คนในสังคม เพื่อจะได้เป็นเกาะป้องกันในการตกหลุมสื่อที่อันตรายในสังคม

๓. ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

ชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย รายด้าน อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๒) รองลงมาคือ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) ต่ำสุดคือด้านความรู้ความเข้าใจ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๓) เมื่อจำแนกรายด้านพบว่า

ด้านวิทยากร อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๓) รองลงมาคือการตอบคำถามของวิทยากร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๒) ต่ำสุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านการเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร (ค่าเฉลี่ย ๓.๘๙)

ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) โดยด้านที่อาหาร มีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๙) รองลงมาคือด้านระยะเวลาในการอบรม / สัมมนา มีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๘) และด้านที่มีค่าต่ำสุดคือความพร้อมของอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๖)

ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๒) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การให้คำแนะนำหรือตอบข้อซักถามของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๙) รองลงมาคือการ

บริการของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๖) และต่ำสุดคือด้านการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๗๓)

ด้านความรู้ความเข้าใจ อยู่ในระดับ มาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๓) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดคือสามารถบอกประโยชน์ ได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๗) รองลงมาคือด้านความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้หลังการอบรม (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔) ด้านที่มีค่าต่ำสุดอยู่ในระดับปานกลางคือด้านสามารถบอกข้อดีได้ (ค่าเฉลี่ย ๒.๓๘)

ด้านการนำความรู้ไปใช้ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๒๖) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดคือด้านสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ / ถ่ายทอดแก่ชุมชนได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๙) รองลงมาคือด้านสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๙) ด้านที่มีค่าต่ำสุดคือด้านมีความมั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้ (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๗)

ด้านความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๙) โดยด้านที่มีค่าสูงสุดคือด้านพึงพอใจกับการเข้าร่วมโครงการ (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๙) รองลงมาคือด้านตระหนักในคุณค่าของหลักการ ๙ ดี (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๙) ด้านที่มีค่าต่ำสุดคือด้านได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการ (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๔)

ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ได้จากการจัดกิจกรรมชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑. ควรจัดโครงการให้มีเวลามากกว่า
๒. ควรเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
๓. ควรมีการนำวัด บ้าน โรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม
๔. ควรสร้างความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐในท้องถิ่น

๕.๒ อภิปรายผล

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย อภิปรายผลดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธผู้วิจัยดังนี้

- ๑) การใช้หลักธรรมในการบริหาร
- ๒) การมีส่วนร่วม
- ๓) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสื่อสาร
- ๔) กระตุ้นให้รู้จักคิด
- ๕) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
- ๖) ประสานความร่วมมือ
- ๗) การคัดเลือกบุคคลภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด

๘) ใช้หลักกัลยาณมิตร สอดคล้องกับทัศนีย์ เจนวิธิสุข^๑ ทำการศึกษาเรื่อง การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลง พบว่าการสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อจนถึงสังคม หรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการ สื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่ มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการ เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับสังคมในลักษณะ การร่วมกันเป็นสังคมโดยรวม การสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกัน ได้โดยเด็ดขาด และเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโฆสะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทาง ข ประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วน ตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม และสายน้ำผึ้ง รัตนงาม^๒ ทำการศึกษาเรื่อง พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ในสังคมไทย พบว่าการใช้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์ เป็นไปตาม กระบวนการของ Diamond Model ซึ่งมีขั้นตอนการรับรู้สื่อโทรทัศน์และเพชบุรีในเชิงพุทธ โดยอาศัยสติสัมปชัญญะเป็นขั้นปฏิบัติการในการระลึกรู้แบบไม่ปล่อยตามอำนาจกระแสตัณหา และมีความอดทนทางจิตใจต่อผลกระทบจากสื่อ ในขั้นคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญอย่างรอบด้าน ใช้วิธีพิจารณาทางปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ อิทัปปัจจยตา ไตรลักษณ์ และกาลามสูตร รวมทั้งการปฏิบัติตามรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาชีวิตใน ๓ ด้าน คือ ด้านศีล การพัฒนามนุษย์ให้มีพฤติกรรมในการใช้สื่อเฉพาะสิ่งที่ประโยชน์ รวมทั้งใช้สื่อเพื่อ ให้เกิดสุจริต ด้านสมาธิ คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพทางจิตที่พร้อมต่อการรับรู้สื่อแบบรู้ เท่าทัน ด้านปัญญา คือ กระบวนการใช้ปัญญาคิดใคร่ครวญตามหลักธรรมเพื่อสร้างความเห็น ถูกต้อง

ประเด็นที่ ๒ การสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

การสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ถอดแบบมาจาก ๒ โรงเรียนและนำไปใช้ที่อำเภอวังน้อย จังหวัดอยุธยา โดยมีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

๑. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนการสอนแบบปกติและการเรียนการสอนเชิงพุทธ โดยการบรรยายเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบ

^๑ ทัศนีย์ เจนวิธิสุข, การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลง, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.

(บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.

^๒ สายน้ำผึ้ง รัตนงาม พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ในสังคมไทยหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๘ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗.

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนทำกิจกรรม โดยการถามตอบและแสดงความคิดเห็นในหัวข้อ “การศึกษาในอุดมคติของเราจะเข้ากับพุทธศาสนาอย่างไร?” เพื่อให้นักเรียนได้สื่อสารในความคิดของตนเองและถ่ายทอดให้เพื่อนในระดับเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

๒. กิจกรรมการสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงการสื่อสารในสังคม เพื่อให้สังคมเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้หลักพุทธธรรม เข้ามาประยุกต์บูรณาการ

การดำเนินกิจกรรม : มีการ์ดภาพซึ่งเป็นภาพทั่วไปหลายๆใบที่นักเรียนได้เคยเห็นและให้นักเรียนมองในระยะเวลาที่สั้น เลือกการ์ดที่ดูใจที่สุด ผู้สอนอธิบาย ให้นักเรียนมองภาพและคิดว่าภาพนั้นที่หยิบมาตรงกับตัวเองในลักษณะไหน หลังจากนั้น ให้จับคู่เพื่อนและให้อธิบายภาพนั้นให้เพื่อนฟัง และสลับกันให้เพื่อนเล่าเรื่องในการ์ดที่เพื่อนหยิบมาให้เราฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในสังคม

๓. กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ

เป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้คิดจากสถานการณ์ปัจจุบันทันด่วนและเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตข้างหน้า

การดำเนินกิจกรรม : ให้นักเรียนจับกลุ่ม ๔-๕ คน โดย ผู้สอน จะให้หัวข้อ เช่น “อยู่ให้ได้ , อีกสองร้อยปีข้างหน้า , เมตตา , ฉันมีความสุข, หายใจกันเถอะ ฯลฯ” เพื่อให้นักเรียนช่วยกันคิด ถ้าหากการใช้ชีวิตในปัจจุบันมีทั้ง ความสุข ความทุกข์ ปัญหา แล้วถ้าหากมีคำลี้เหล่านี้ นักเรียนจะสื่อสารให้คนในสังคม ได้รับรู้และสบายใจในแนววิถีพุทธอย่างไร? และให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด พร้อมทั้งออกมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม

๔. กิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่หลงและติดอยู่ในวังวนของโลกโซเชียลมีเดีย โดยการเสกสื่อให้มีสติ

การดำเนินกิจกรรม : ผู้สอนแจกกระดาษ A๔ ให้นักเรียนทุกคน โดยตั้งคำถาม “เมื่อนักเรียนเป็นคนคนหนึ่งที่สามารถช่วยตัดไฟแต่ต้นลมในการเสกสื่อในสังคมอย่างมีสติ นักเรียนอยากจะบอกอะไรกับคนในสังคม” ให้นักเรียนอธิบายเขียนลงในกระดาษ A๔ เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวหนังสือและใช้ความคิดของตัวเองประกอบการสื่อสารกับตัวเอง คนใกล้ตัว คนในสังคม เพื่อจะได้เป็นเกาะป้องกันในการตกหลุมสื่อที่อันตรายในสังคม สอดคล้องกับ**ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข** ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาคิจตให้เกิดปัญญาและสันติสุข” สรุปได้ว่า เกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาคิจตให้เกิดปัญญาและสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารหรือผู้เข้าอบรมให้คล้อยตามเนื้อหาสาระธรรมะ โดยการใช้สื่อต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้และสำนึกอารมณ์และความรู้สึก และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมที่เพิ่มขึ้นของระดับเจตนาในการรักษาศีล ๕ และงดเว้นจากอบายมุขหรือสิ่งเสพติด

ระดับธรรมะที่เกิดในจิตใจของผู้เข้าอบรม เช่น ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักให้อภัยไม่พยายาทจองเวร ความสำนึกในบาปบุญคุณโทษ เชื่อในหลักกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว มีสติในการแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เฉพาะหน้า และความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณ^๓ และ**พัทธพืร์ มะลิสุวรรณ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารในการขัดเกลาทางสังคมของนักเรียนนายร้อยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลง ๓ ด้าน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านพุทธิพิสัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นในสมองที่เกี่ยวกับความรู้และความจำ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเจตพิสัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นในจิตใจที่เกี่ยวกับคุณธรรม ค่านิยม และนิสัย และการเปลี่ยนแปลงทางด้านทักษะพิสัย ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นในการแสดงออกของอากัปกิริยาที่เกี่ยวกับความชอบ ความผูกพันต่อกิจกรรมที่ปฏิบัติหรือการกระทำ นอกจากนี้ในส่วนของสถาบันและองค์กร การสื่อสารก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลง โดยทำหน้าที่เสริมสร้างความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรได้เท่าๆ กับเป็นอุปสรรคต่อองค์กร ท้ายสุดกระบวนการทางสังคมก่อให้เกิดการสื่อสารขึ้นโดยสังคมและการสื่อสารต่างมีความสัมพันธ์ควบคู่กันในฐานะสายใยของสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อการประสานกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมให้อยู่ร่วมกันในระบบเดียวกัน อีกทั้งยังมีผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมืองและการพัฒนาประเทศ^๔

ประเด็นที่ ๓ ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

ชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย รายด้าน อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าสูงที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ (ค่าเฉลี่ย ๔.๘๒) รองลงมาคือ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) ต่ำสุดคือด้านความรู้ความเข้าใจ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๙๓) สอดคล้องกับวารสารณ ชี้อประดิษฐ์กุล^๕ ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า ๑) ครอบครัวมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในระดับปานกลาง ๒) โรงเรียนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในระดับน้อย ๓) สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในระดับมาก ๔) เพื่อนมีอิทธิพลต่อความรู้ และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในระดับปานกลาง^๕ และสำราญ สมพงษ์^๖ ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์รูปแบบการ

^๓ ญัฐนันท์ ประกายสันติสุข, **ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ก.

^๔ พัทธพืร์ มะลิสุวรรณ, “กระบวนการสื่อสารในการขัดเกลาทางสังคมของนักเรียนนายร้อยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า”, **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะนิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

^๕ วารสารณ ชี้อประดิษฐ์กุล .๒๕๔๓.เรื่อง ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๖ สำราญ สมพงษ์, **วิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารเพื่อสันติภาพในสื่อออนไลน์ฯ** ตามแนวทางพุทธสันติวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙.

สื่อสารเพื่อสันติภาพในสื่อออนไลน์ ตามแนวทางพุทธสันติ พบว่า หลักการสื่อสารเพื่อสันติภาพตามแนวทางตามแนวทางพุทธสันติวิธี คือหลักการใช้ “วาจาสุภาสิต” มีองค์ประกอบ ๕ ประการคือ เหมาะกาล จริง ไพเราะ ประสานประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา เป็นองค์ธรรมพื้นฐานช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นต้นแบบการใช้วาจาสุภาสิตจะพิจารณาองค์ประกอบเหล่านี้ภายใต้เงื่อนไข ๖ กรณี ได้แก่ ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่ เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส และ ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส จะเห็นได้ว่ามีเพียง ๒ กรณี เท่านั้นที่พระองค์ตรัสโดยการพิจารณาองค์ประกอบเรื่องเวลาที่เหมาะสม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย เป็นการพัฒนาชุดกิจกรรมจากการถอดแบบมาจาก ๒ โรงเรียน คือโรงเรียนมัธยมจุลฉวีศรีสะเกษ และโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล ระบบในการบริหารจัดการคือใช้ความต่อเนื่องและการมีส่วนร่วม ดังนั้นการที่จะทำให้กิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่กับภาครัฐ ต้องอย่างต่อเนื่องและพัฒนาต่อยอดตลอดเวลา

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในวิจัยครั้งต่อไป

๑. การสร้างเครือข่ายพื้นที่วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
๒. การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธแบบบูรณาการ
๓. การต่อยอดนวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธโดยใช้หลักการแบบวิถีใหม่ในภาวะวิกฤต

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. มงคลดุษฎีปณิ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. การจัดการความรู้เบื้องต้น เรื่อง “การสื่อสารชุมชน”. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.

_____. นิคม ชัยชุมพล. คู่มือสื่อใหม่ศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์,

๒๕๕๕.

_____. สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๔.

ขวัญชนก กมลศุภจินดา. พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์และการแสดงตัวตนของเจนเอเรชั่น:

กรณีศึกษาความแตกต่างระหว่างเจนเอเรชั่นเบบี้บูมเมอร์สและเจนเอเรชั่นวาย,

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๗.

จินตวีร์ เกษมสุข. การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมหลักสูตรการพัฒนาจิตให้

เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ). พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์,

๒๕๔๗.

ทัศนีย์ ทองสว่าง, สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗.

บุญทัน ดอกไธสง, ศาสตราจารย์ ดร.. ยุทธศาสตร์การบริหารการพัฒนา (อดีต-ปัจจุบัน).

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๗.

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา. ฐานันดรที่สี่ จากระบบโลกถึงรัฐไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :

พับลิค บุเคอร์รี่, ๒๕๕๒.

ปรมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๓.

ปิยโสภณ. สร้างชีวิต. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

ดวงพร คำณูวัฒน์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และนิยะนันท์ สำเภาเงิน. สื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม
กรณี ปฏิบัติการลดความเสี่ยงต่อการเป็นโรคความดันโลหิตสูง หัวใจ และ

เบาหวาน ต.หั่นคา อ.หั่นคา จ.ชัยนาท, (เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ
โครงการเมธีวิจัยอาวุโสปีที่ ๓/๒๕๕๒,มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๑๒
กรกฎาคม ๒๕๕๒).

นนทรรัฐ ใฝ่เจริญ. การศึกษาการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network). กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยเนชั่น, ๒๕๕๗.

น้ำทิพย์ วิภาวิน. “เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย = Social network in a networked
society”. วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย, ๘(๒), ๒๕๕๘.

ระวี แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาล. “เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณีเฟสบุ๊ก (Facebook) กับการ
พัฒนาผู้เรียน”. Princess of Naradhiwas University Journal, ๕(๔), ๒๕๕๖.

สายน้ำผึ้ง รัตนงาม พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์ในสังคมไทยหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่
๙ ฉบับที่ ๑๘ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗.

สิตา โพธิพิพิธ, พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความคาดหวังและความพึงพอใจต่อ
ปัจจัยด้านความได้เปรียบเชิงการแข่งขันที่มีต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกใช้บริการของ
ผู้ใช้บริการเฟสบุ๊กแฟนเพจธุรกิจรับปรึกษาและวางแผนจัดงานแต่งงานในเขตกรุงเทพมหานคร,
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ทัศนีย์ เจริญสุข. “การสื่อสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”.

สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ปณัฏฐา ลีลายุทธ. การสื่อสารทางการเมืองเพื่อสันติเชิงพุทธบูรณาการ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘.

พระมหาเดชศักดิ์ อธิปญโญ (โพธิชัย). “จริยศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนตามหลักคำสอน
ทางพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบัน
ครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พัทธพีร์ มะลิสุวรรณ. “กระบวนการสื่อสารในการขัดเกลาทางสังคมของนักเรียนนายร้อยโรงเรียน
นายร้อยพระจุลจอมเกล้า”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต.

คณะนิเทศศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

วิโรจน์ ศรีหิรัญ.รายงานวิจัยเรื่อง ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑.

สมสุข นิธิอุทัย. **การพัฒนาเยาวชนตามแนวพุทธในสังคมไทย**. ปรินญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สำราญ สมพงษ์. “วิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารเพื่อสันติภาพในสื่อออนไลน์ตามแนวทางพุทธสันติ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙.

อรรถพร กงวิไล.รายงานวิจัยเรื่อง **ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชาติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๕.

อัญชลี เอกศาสตร์. “การแสวงหาข่าวสารการเมืองผ่านเฟซบุ๊กและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

(๔) ภาษาอังกฤษ :

Anspaugh. D.J.; Dignan. M.B.; & Anspaugh. S.L.. **Developing Health Promotion Programs**. Boston. MA: McGraw-Hill, 2000.

A.P.Buddhadatta Mahàthera. **English-Pali Dictionary**. Willshire : Antony Rowe, 1992.

Blair ;&Jones. **Psychology of Adolescence for Teacher**.New York : Mc Millin Company, 1964.

Blumer. Herbert. **Symbolic Interactionism: Perspective and Method**. Berkeley : University of California Press, 1969.

Hall. **Psychology of adolescence**. New York : Holt, Rinchit and Winston , 1964.

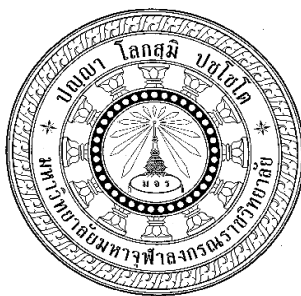
Herlock. E.B.. **Adolescence Development**. New York : Mc Graw – Hill Kogakuka Company, 1973.

Parsons. Talcott. **Family Structure and the Socialization of Child in Family**. Socialization and Interaction Process, edited by T. Parsons and R.F,BalesNew York: Free Press, 1955.

ภาคผนวก

ชุดที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

โครงการวิจัยย่อย ๓ การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อ
รู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
ภายใต้แผนงานวิจัย การพัฒนาพื้นที่วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้เป็นเครื่องมือในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้
วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย” สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็น
ต่าง ๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่และดำเนินการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนี้ จะส่งผลให้ผู้วิจัย
ได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

๑. เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธ
๒. เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชน
ไทย
๓. เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของ
เยาวชนไทย

แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก

ตอนที่ ๒ แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

การถามครั้งนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อผลการศึกษาวิจัย จึงขอความกรุณา
ท่านตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความคิดเห็นของท่านเพื่อความสมบูรณ์ในงานวิจัย ทางผู้วิจัย
ขอขอบคุณในความร่วมมือที่ดีของท่าน โดยข้อมูลจากแบบสอบถามดังกล่าวจะถูกเก็บเป็นความลับ
และจะใช้ประโยชน์เฉพาะการศึกษาวิจัยนี้เท่านั้น

ขอขอบคุณ

ดร.ธนัตชัย พัฒนะสิงห์ และคณะ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกคำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ ที่ตรงกับความเป็นจริง

๑. เพศ

☐ ชาย ☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ๒๕-๓๒ ปี ☐ ๓๓-๔๐ ปี ☐ ๔๑-๔๘ ปี ☐ ๔๙-๕๖ ปี ☐
มากกว่า ๕๖ ปี

๓. ระดับการศึกษา

☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก

๔. สถานภาพการทำงาน

☐ ผู้บริหาร ☐ คณาจารย์
☐ ตัวแทนชุมชน ☐ นิสิต/นักศึกษา ☐ อื่น ๆ (ระบุ).....

๕. ตำแหน่งทางวิชาการ

☐ ครูช่วยสอน ☐ ครูชำนาญการ ☐ ครูเชี่ยวชาญ ☐ อื่น ๆ (ระบุ)

๖. ระยะเวลาในการปฏิบัติงานสอนในสถานศึกษา

☐ ปีแรก ☐ ๒-๔ ปี ☐ ๕-๗ ปี ☐ ๘-๑๐ ปี ☐ มากกว่า ๑๐ ปี

๗. ภายในระยะ ๕ ปี ที่ผ่านมา ท่านได้ดำรงตำแหน่งใด

☐ ผู้อำนวยการสถานศึกษา
☐ รองผู้อำนวยการสถานศึกษา ฝ่าย (ระบุ).....
☐ หัวหน้ากลุ่มงาน ฝ่าย (ระบุ).....

๘. การพัฒนาตนเองในการเข้าฝึกอบรม จำนวน.....ครั้ง หลักสูตร.....

๙. ภูมิภาคที่ตั้งของสถานศึกษา

☐ ภาคเหนือ จังหวัด (ระบุ).....
☐ ภาคกลาง จังหวัด (ระบุ).....
☐ ภาคตะวันออก จังหวัด (ระบุ).....
☐ ภาคตะวันตก จังหวัด (ระบุ).....
☐ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัด (ระบุ).....
☐ ภาคใต้ จังหวัด (ระบุ).....

ตอนที่ ๒ แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑. ที่ผ่านมามีกิจกรรมอะไรบ้างที่เป็นการสร้างความรู้ในการสื่อสารเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

.....

.....

.....

.....

๒. การจะสร้างชุดกิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยควรมีลักษณะไหน อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓ กิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ควรเป็นพัฒนาในรูปแบบใด จึงจะเหมาะสำหรับการสื่อสารยุคปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อการพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายพื้นที่วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

๑. ด้านปัญหาในการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ด้านอุปสรรคในการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อ
รู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. ด้านแนวทางแก้ไขในการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ
เพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

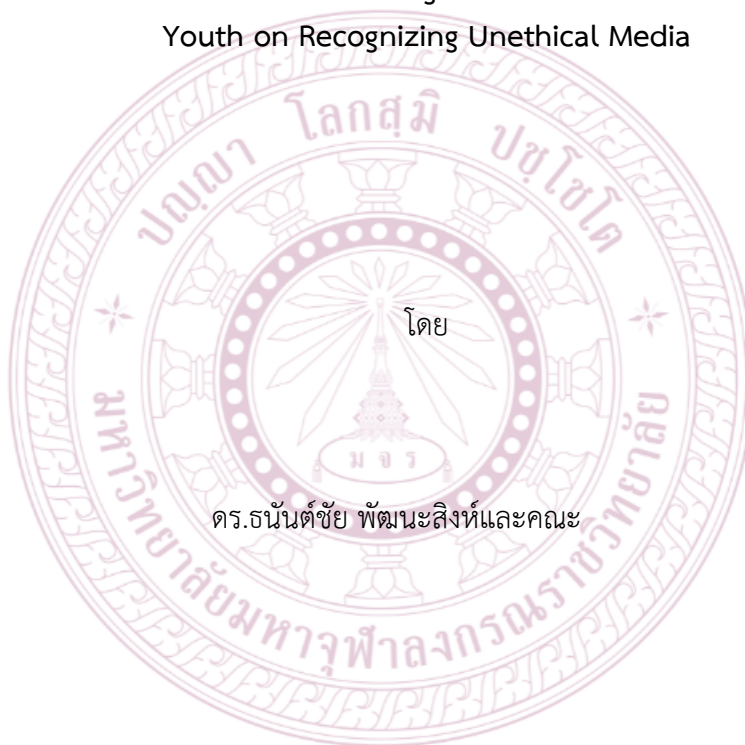

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์
คณะผู้วิจัย

ชุดที่ ๒ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
เรื่อง การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัฒนธรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของ
เยาวชนไทย

Development of Activities and Knowledge in Buddhist Communicating with Thai
Youth on Recognizing Unethical Media

ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์และคณะ

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

โครงการวิจัยย่อย ๓ การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อ
รู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
ภายใต้แผนงานวิจัย การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย
ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้เป็นเครื่องมือในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้
นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย” สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็น
ต่าง ๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่และดำเนินการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนี้ จะส่งผลให้ผู้วิจัย
ได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

๑. เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ
 ๒. เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชน
ไทย
 ๓. เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของ
เยาวชนไทย
- แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับคู่มือการสนทนากลุ่ม

๑. วันจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) วัน.....เดือน.....๒๕๖๕
๒. สถานที่ ห้องประชุม สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
๓. ผู้ดำเนินรายการ โดย.....
๔. ผู้ให้ข้อมูล
 - ๑)
 - ๒)
 - ๓)
 - ๔)
 - ๕)
 - ๖)
 - ๗)
 - ๘)
 - ๙)

๕. เวลา ๐๙.๓๐ – ๑๒.๐๐ น.

๖. วัสดุอุปกรณ์ ประกอบด้วย กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ สมุด ปากกา

ตอนที่ ๒ กระบวนการสนทนากลุ่ม

๑. การจัดห้องสนทนากลุ่ม ห้องประชุม โดยจัดเก้าอี้เป็นระดับ เว้นระยะห่าง (Social Distancing) ลดการแพร่กระจายเชื้อ COVID-๑๙ ผู้ดำเนินรายการอยู่หน้าห้อง ผู้บันทึกการสนทนากลุ่มอยู่ด้านหลัง และด้านข้างห้อง ๓ คน

๒. การสนทนาสร้างความคุ้นเคย

๒.๑ การกล่าวทักทาย แนะนำตัวเอง และขอให้ผู้ให้ข้อมูลสนทนากลุ่มแนะนำตนเองทุกคน

๒.๒ สนทนาเกี่ยวกับบรรยากาศทั่วไปในการบริหารความหลากหลาย

๒.๓ อธิบายวัตถุประสงค์ กระบวนการในการชักถาม และขออนุญาตบันทึกเสียง

๒.๔ เพื่อศึกษาองค์ความรู้ “พัฒนาภิกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย”

๒.๕ เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้ “การพัฒนาภิกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย”

๓. เพื่อประเมินการสนทนากลุ่ม ค้นหาองค์ความรู้พื้นที่ “พัฒนาภิกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย” ขอให้แสดงความคิดเห็นโดยอิสระ เพราะจะไม่มีรายการอิงรายบุคคลว่าใครเป็นคนพูด แต่จะนำเสนอความคิดเห็นเป็นภาพรวม

๓.๑ ขออนุญาตบันทึกเทป เพราะจดยละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ไม่ทัน และจะไม่นำไปเผยแพร่ที่ใด นอกจากผู้วิจัยจะนำผลมาเปิดฟัง เพื่อสรุปความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

๓.๒ สนทนาชักถามเพื่อให้ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะตามประเด็น โดยพยายามเปิดโอกาส ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น และควบคุมผู้ที่แสดงความคิดเห็นมากกว่าผู้อื่น เมื่อตั้งประเด็นในการชักถาม และผู้ให้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจะยุติการชักถาม โดยมีข้อคำถามสำคัญ ดังนี้

๓.๓ ควรนำหลักพุทธธรรมใดบ้าง มาประยุกต์ใช้ในการสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้ “พัฒนาภิกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย”

๓.๔ พัฒนาภิกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยควรมีลักษณะอย่างไร

๓.๕ เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้ให้ข้อมูลได้เสนอความคิดเห็นที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อ “การพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย”

๓.๖ กล่าวขอบคุณ มอบของที่ระลึก

๓.๗ ปิดการประชุมสนทนากลุ่ม

ตอนที่ ๓ บันทึกการสนทนากลุ่ม

ประเด็นที่ ๑ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ควรมีลักษณะอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ จะสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย อย่างไร

ประเด็นที่ ๓ กิจกรรมองค์ความรู้วัตรกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ควรออกแบบหลักสูตรอย่างไรบ้าง จึงจะเหมาะสมกับเยาวชน

ประเด็นที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอกราบขอบพระคุณ
คณะผู้วิจัย

ผนวก ข

หนังสือเชิญ, รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ และรายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย

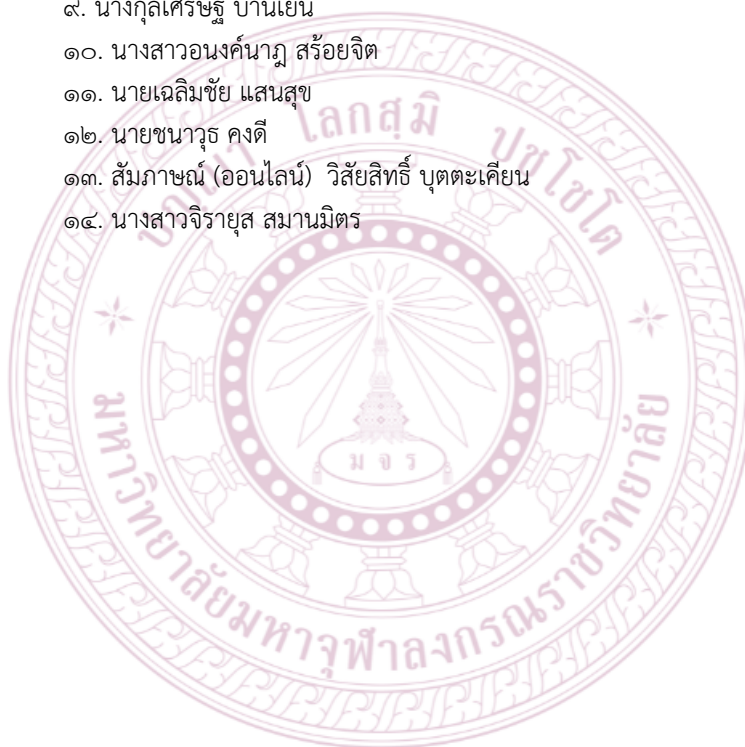
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระสุวรรณเมธากรณ์,ผศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. รศ.ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พระครูพัฒนากร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์.
๒. พระครูปฐมสังฆการ,ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์
๓. พระศรีญ โขติวโร.
๔. แม่ชี ดร.ระเบียบ ถิรญาณี, ประธานบริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลมนิศรีสะเกษ
๕. นางรติมา จิตรแมน
๖. นางวนิดา ศรีเลิศ ข้าราชการบำนาญ.
๗. นางศรีวัฒนา นวลศิริ
๘. นางสาวคนธ์ ฐรักษา
๙. นางกุลเศรษฐ์ บานเย็น
๑๐. นางสาวอนงค์นาฏ สร้อยจิต
๑๑. นายเฉลิมชัย แสนสุข
๑๒. นายชนาวุธ คงดี
๑๓. สัมภาษณ์ (ออนไลน์) วิสัยสิทธิ์ บุตตะเคียน
๑๔. นางสาวจิรายุส สมานมิตร

ภาคผนวก ค
ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัย

ภาพประกอบการบูรณาการนวัตกรรมการสื่อสารโดยผู้อำนวยการโรงเรียน

ภาพประกอบการสร้างนวัตกรรมลดใช้พลังงานโรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

ภาพประกอบกิจกรรมส่งเสริมมารยาทชาวพุทธ โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

ภาพประกอบการสวดมนต์โรงเรียนสุรินทร์ราชมงคล

ภาพประกอบ การสัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์นาคร เจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี
วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๕

ภาพประกอบ การสัมภาษณ์ แม่ชี ดร.ระเปียบ ถิรญาณี, ๑๓ มีนาคม.๒๕๖๕.

ภาพประกอบ การจัดกิจกรรมการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารโรงเรียนมัธยมจุลมนิ

ภาพประกอบกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ

แผนก ง

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ☒ ด้านวิชาการ
☐ ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
☒ ด้านสังคม/ชุมชน
☐ ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือยินยอม	จัดการ
	วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย	๐๘๙ ๘๔๖๖๘๖๗	☒	
	คณะสงฆ์อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์	๐๘๖ ๒๕๒ ๒๙๖๒	☒	
	วัดกระวันหินโคน ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์	๐๘๔ ๘๒๖๔๔๖๗	☒	

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- ☐ พัฒนาบุคลากร
☒ ถ่ายทอดองค์ความรู้
☐ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
☐ อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ๑) วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทร. ๐๔๔ ๖๓๗ ๒๕๖
 ๒) วัดเขี่ยปราสาท ต.เขี่ยปราสาท อ.หนองกี่ จ.บุรีรัมย์ โทร. ๐๘๖ ๒๕๒ ๒๙๖๒
 ๓) วัดกระวันหินโคน ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ โทร. ๐๘๔ ๘๒๖๔๔๖๗

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ๑) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ๓) เพื่อประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed Method) โดยใช้ศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยมีขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ จากนั้นทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อสร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยแล้วดำเนินการฝึกอบรมกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ผลการฝึกอบรม ทั้งก่อนและหลังการฝึกอบรม จากนั้นสรุปผล อภิปรายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า

๑. พัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธ ทั้ง ๒ โรงเรียนคือโรงเรียนมัธยมศึกษาจุลฉวีศรีสะเกษและโรงเรียนสุนทรภะราชมงคล โดยนำจุดร่วมของทั้ง ๒ โรงเรียนมาเป็นแม่แบบดังนี้

- ๑) การใช้หลักธรรมในการบริหาร
- ๒) การมีส่วนร่วม
- ๓) นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสื่อสาร
- ๔) กระตุ้นให้รู้จักคิด
- ๕) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
- ๖) ประสานความร่วมมือ
- ๗) การคัดเลือกบุคคลภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด
- ๘) ใช้หลักกัลยาณมิตร

๒. สร้างชุดกิจกรรมองค์ความรู้ด้านวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ถอดแบบมาจาก ๒ โรงเรียนและนำไปใช้ที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีรายละเอียดกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนการสอนแบบปกติและการเรียนการสอนเชิงพุทธ โดยการบรรยายเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบ เพื่อให้นักเรียนได้สื่อสารในความคิดของตนเองและถ่ายทอดให้เพื่อนในระดับเดียวกัน รุ่นเดียวกัน ได้รับฟังและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมการสื่อสารในสังคมเชิงพุทธ เป็นกิจกรรมให้นักเรียนได้แสดงออกถึงการสื่อสารในสังคม เพื่อให้สังคมเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้หลักพุทธธรรม เข้ามาประยุกต์บูรณาการ มีการถ่ายภาพซึ่งเป็นภาพทั่วไปหลายๆใบที่นักเรียนได้เคยเห็นและให้นักเรียนมองในระยะเวลาที่สั้น เลือกการดัดที่ถูกต้องที่สุด ผู้สอนอธิบาย ให้นักเรียนมองภาพและคิดว่าภาพนั้นที่หยิบมา

ตรงกับตัวเองในลักษณะไหน หลังจากนั้น ให้จับคู่เพื่อนและให้อธิบายภาพนั้นให้เพื่อนฟังและสลับกันให้เพื่อนเล่าเรื่องในการ์ดที่เพื่อนหยิบมาให้เราฟัง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสังคม

กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้คิดจากสถานการณ์ปัจจุบันทันด่วนและเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ในการดำเนินชีวิตในอนาคตข้างหน้า โดยให้นักเรียนจับกลุ่ม 4-5 คน โดย ผู้สอน จะให้มีวลี เช่น “อยู่ให้ได้ , อีกสองร้อยปีข้างหน้า , เมตตา , ฉันมีความสุข, หายใจกันเถอะ ฯลฯ” เพื่อให้ให้นักเรียนช่วยกันคิด ถ้าหากการใช้ชีวิตในปัจจุบันมีทั้ง ความสุข ความทุกข์ ปัญหา แล้วถ้าหากมีคำวลีเหล่านี้ นักเรียนจะสื่อสารให้คนในสังคม ได้รับรู้และสบายใจในแนววิถีพุทธอย่างไร? และให้นักเรียนได้ร่วมกันคิด พร้อมทั้งออกมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม

๔. กิจกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทยเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนการเรียนรู้เท่าทันสื่อสถานการณ์ในปัจจุบัน ไม่หลงและติดอยู่ในวังวนของโลกโซเชียลมีเดีย โดยการเสพสื่อให้มีสติ โดย ผู้สอนแจกกระดาษ A4 ให้นักเรียนทุกคน โดยตั้งคำถาม “เมื่อนักเรียนเป็นคนคนหนึ่งที่สามารถช่วยตัดไฟแต่ต้นลมในการเสพสื่อในสังคมอย่างมีสติ นักเรียนอยากจะบอกอะไรกับคนในสังคม” ให้นักเรียนอธิบายเขียนลงในกระดาษ A4 เพื่อให้ นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นผ่านตัวหนังสือและใช้ความคิดของตัวเองประกอบการสื่อสารกับตัวเอง คนใกล้ชิด คนในสังคม เพื่อจะได้เป็นเกาะป้องกันในการตกหลุมสื่อที่อันตรายในสังคม

๓. ประเมินชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย พบว่าชุดกิจกรรมองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย รายด้าน อยู่ในระดับมาก ทั้ง ๔ ด้านคือด้านวิทยาการ ด้านสถานที่ / ระยะเวลา / อาหาร ด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่ และด้านด้านความรู้ความเข้าใจ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า.....พระศรีปริยัติธาดา.ผศ..... ตำแหน่ง.....ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.....
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.....มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.....
ที่อยู่.....๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์.....
๓๑๒๑๐.....โทรศัพท์.....๐๔๔-๖๓๗ ๒๕๖.....โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๖๔ จนถึง วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

โดยการนำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปใช้ในการเรียนการสอนของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งทำให้นิสิตได้รู้จักกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์คุณทางสังคมในหน่วยงาน.....

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....
(.....พระศรีปริยัติธาดา.ผศ.....)

ตำแหน่ง.....ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.....

แบบ สฟ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า พระครูสุตกิตติสุนทร ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอหนองกี่

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน คณะสงฆ์อำเภอหนองกี่

ที่อยู่ วัดเยี่ยปราสาท ตำบลเยี่ยปราสาท อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๒๑๐

โทรศัพท์ ๐๘๖-๒๕๒ ๒๙๖๒ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัดกรรมการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ธนนต์ชัย พัฒนะสิงห์และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๕ จนถึง วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. สร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม

๒. ทำให้คณะสงฆ์และประชาชนสามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

๓. โรงเรียนปริยัติธรรมได้รับความร่วมมือในการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูสุตกิตติสุนทร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอหนองกี่

แบบ สฟ.๐๙.

**หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

วันที่.....๑๔.....เมษายน.....๒๕๖๖.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า พระอธิการ วิชาญ อาทโร (มวลทอง)..... ตำแหน่ง เจ้าอาวาส.....

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน..... วัดกระวันหินโคน.....

ที่อยู่..... ต.หนองใหญ่ อ.ปราสาท จ.สุรินทร์.....

โทรศัพท์..... ๐๘๖ ๐๐๕ ๒๙๓๙..... E-mail..... chan_69@windowslive.com.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้วัตรกรรมการศึกษาเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.ธนนันต์ชัย พัฒนะสิงห์และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๖๕ จนถึง วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕
ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. แนวทางการสร้างเครือข่าย.....

๒. กระบวนการสร้างเครือข่าย.....

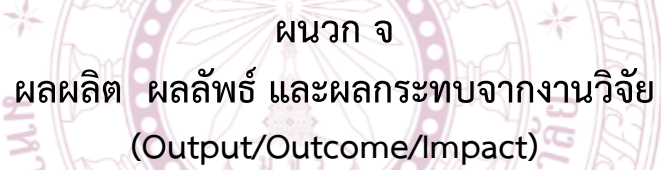
๓. นิสิต นักศึกษา เข้าใจบทบาทหน้าที่หน่วยงานในการสร้างเครือข่าย.....

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(พระอธิการวิชาญ อาทโร.....)

ตำแหน่ง.....เจ้าอาวาส.....

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ☐ ต้นแบบเทคโนโลยี
- ☐ กระบวนการใหม่
- ☒ องค์ความรู้
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- ☐ การพัฒนากำลังคน
- ☐ ทรัพย์สินทางปัญญา
- ☒ บทความทางวิชาการ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- ☐ การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ☐ ระดับอุตสาหกรรม
- ☐ ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ☒ ระดับภาคสนาม
- ☒ ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

..... นำเสนอการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อ
รู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย โดยมีหลักสูตรการการพัฒนากิจกรรมและองค์ความรู้นวัตกร
มการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย ผ่านกิจกรรม ๔ กิจกรรมคือ กิจกรรม
ที่ ๑ กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการเรียนการสอนเชิงพุทธ กิจกรรมที่ ๒ กิจกรรมการสื่อสารใน
สังคมเชิงพุทธ กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมการสื่อสารเพื่อการดำเนินชีวิตเชิงพุทธ ๔. กิจกรรมการ
ขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อของเยาวชนไทย เป็นกิจกรรมที่

.....
.....

จำนวนผลงาน:.....๑.....หน่วยนับ:.....บทความ/ห้องปฏิบัติการ.....

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์: การพัฒนากิจกรรรมและองค์ความรู้นวัตกรรมการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อรู้เท่าทันสื่อ
ของเยาวชนไทย.....

ประเภท:

- ☐ เชิงปริมาณ
☒ เชิงคุณภาพ
☐ เชิงเวลา
☐ เชิงต้นทุน

รายละเอียด:

.....

.....

.....

.....

.....

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ☐ ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
☐ ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
☐ ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
☐ ผลกระทบต่อการจ้างงาน
☒ ผลกระทบต่อสังคม
☐ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
☐ เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
☐ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
☐ สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

.....

.....

.....

.....

.....

